

VETENSKAP BILDNING TRADITION

AXESS

AXESS MAGASIN NR 1 FEBRUARI 2015 PRIS: 89:-

POLIS AVSP

Släpp ut polisen

**Nu genomförs den stora polisreformen.
Men kommer polisen närmare medborgarna?**

KRISTER THELIN, STEFAN HOLGERSSON, OLLE ABRAHAMSSON,
JOHANNES KNUTSSON och BO WENNSTRÖM om lag och ordning.

SAMHÄLLE

MAURICIO ROJAS

om haveriet
i Venezuela.

FRIZON

ULLA GUDMUNDSON

om renässansen för
Jesu sällskap.

CIVILISATION

GÖRAN HÄGG

om den pedantiske
rabulisten Sven
Stolpe.

INTERPRESS 2804-01

TIPULUM QMUM

RETURVECKA V 12

Axess TV
måndagar kl 20.
När det passar
på axess.se

ANTIKA VÄRLDAR

En fascinerande upptäcksresa i sex avsnitt till de antika civilisationerna. Om hur stora städer och mäktiga imperier uppstod. Och om hur de formades av handel, krig, religion och kungamakt till civilisationer.

Framstående historiker och arkeologer berättar om imperiebyggarna, förkunnarna, poeterna och kungarna som lade grunden till människans framtid. Mesopotamiens städer, Alexander den store, de persiska krigen och Rom görs levande i *Antika världar*.

Enastående bilder på antika underverk, förlorade världar och konst visar vad antikens folk kämpade för och vad de lämnade över till oss för att kämpa för idag.

Klassisk bildning på **AXESS TV**

Överskott på ekonomisk teologi

PJ Anders Linder

I penningpolitiken dryftar man promille med samma brinnande intensitet som forna kyrkoledare när de skulle slå fast det heligas sanna natur.

Hur ska Sverige få en god ekonomisk utveckling och fortsatt välstånd för medborgarna? Följer man samhällsdebatten får man intrycket att allting står och faller med att en liten grupp beslutsfattare i Riksbanken och finansdepartementet håller tungan rätt i mun. Penning- och finanspolitik dominerar det offentliga samtalet och ofta på ett sätt som påminner om gångna tiders gräl om påvars skägg och änglars plats på knappnålshuvud.

Finanspolitikens ”överskottsmål” har blivit en helig dogm. Problemet är bara, som så ofta i teologin, att det är lättare med teoribygget än konkretionen. Överskottsmålet definieras av naturliga skäl inte så handfast som att det offentliga ska gå med överskott varje år, utan överskottet ska motsvara en procent av BNP om året sett över en konjunkturcykel. Dilemmat är bara att det inte går att veta på förhand hur lång en konjunkturcykel blir, vilket ger budgetbråken om vilket politiskt block som är starkast i anden en klart bysantisk dimension.

I PENNINGPOLITIKEN DRYFTAR MAN promille med samma brinnande intensitet som forna kyrkoledare när de skulle slå fast det heligas sanna natur. Den som vill ha styrräntan en kvartsprocent för högt eller lågt förvandlas i motståndarnas ögon till en ansvarslös kättare, som sätter folkhushållets välgång på spel. Sedan en tid är Riksbankens reporänta noll procent, men tro inte att det har gjort de ivrigaste duvorna nöjda. Vill vi att näringslivet ska blomstra och arbetslösa få jobb måste räntan ned lägre än så.

Det är utmärkt att dagens svenska politiker, i motsats till vissa tidigare generationer och ett antal europeiska kolleger, inte låter underskott och statsskuld sticka iväg. Det är bra att man möter tröghet i konjunkturerna med penningpolitiska åtgärder istället för med utgiftsökningar vars kraft och träffsäkerhet lämnar mycket övrigt att önska. Men det hindrar inte att det finns en övertro på vad ekonomisk-politiska styrmedel kan åstadkomma och en tidvis absurd fixering vid skillnader i konjunkturpolitiken som rimligen har ytterst beskedlig betydelse. Det var inte beslut om några räntepunkter hit eller dit som förvandlade Fattig-Sverige till ett välfärdsland.

Den bravaden stod näringslivet för.

DET FINNS GOTT OM exempel på att stollig ekonomisk politik kan kasta grus i välfärdsmaskineriet och att vettig politik skapar utrymme för företagsamheten ska komma till sin rätt. Men även om de

ansvariga hittar rätt i både finans- och penningpolitiken är det bara en början; det måste finnas entreprenörer och investerare, företagsledare och medarbetare, som tar de goda förutsättningarna till vara. Enskilda människor måste se attraktiva möjligheter – och ju bättre lagarna, reglerna och institutionerna är utformade, desto fler attraktiva möjligheter kan man se. Den traditionella ekonomiska politiken med statsbudget och ränta som verktyg är bara en liten del av hela den samlade välståndspolitik, och detsamma gäller faktiskt hett diskuterade reformförslag som ändringar i anställningstryggheten och sänkt marginalskatt. Bäggedera är väl motiverade och bör genomföras, men man ska inte vänta sig att enskilda förändringar ger upphov till breda tillväxtlyft. Det avgörande är att politiken *över hela linjen* befrämjar kunskap, kvalitet, entreprenörskap, innovation och konkurrens. En kunskapsskola värd namnet, en fungerande bostadsmarknad och välskött infrastruktur i form av vägnät, järnväg och bredband är också närings- och tillväxtpolitik.

Men för att det ska gå riktigt bra måste politiken samspela med värderingar som lever bland människor. För en tid sedan hade jag förmånen att vara med och kommentera professor Deirdre McCloskey när hon höll 2014 års Schumpeterföreläsning hos Entreprenörskapsforum. Hon kommer i år ut med tredje och sista delen i sin mäktiga serie *The Bourgeois Era*, där hon söker förklaringarna till västvärldens väg från fattigdom till rikedom och identifierar förändringar i just värderingar som det mest centrala. Det var när man slutade se ner på handelsmän, hantverkare och fabrikörer och i stället började behandla dem med respekt som det verkliga genombrottet skedde, menar hon. Företagsamhetens ära, den skapande förändringens ära, är fundament på vilka vårt välstånd vilar.

DET KANSKE INTE ÄR SISTA ORDET, men det stämmer till eftertanke, och leder till slutsatsen att samhällen knappast har någon viktigare ekonomisk resurs än förtroendet för dem som tar initiativ till och ägnar sig åt företagande. Att värda det förtroendet är en lika viktig uppgift för politikererna som för företagare och företagsledare själva och något långt mer betydelsefullt än att delta i spekulationer om räntepunkter och antal månader i konjunkturcykeln.

PJ Anders Linder

Ska vi göra det lättare eller svårare för jobbskaparna?

**Nya jobb kan inte kommenderas fram. De uppstår när företag växer och företagare vågar anställa.
Därför kallar vi gärna Sveriges företagare för jobbskapare.**

Tiotusentals jobb riskerar att aldrig bli av om regeringens alla olika förslag blir verklighet. Tusentals jobbskapare avstår från att satsa när kostnaderna blir för höga eller förutsättningarna oklara. Till dig som fattar beslut om hur Sverige ska se ut i framtiden - tänk på att göra det lättare för jobbskaparna!

10 SAMHÄLLE

- Demokrati* Adam Cwejman gör upp med myterna om Twitter. **10**
Venezuela Mauricio Rojas ser ett Venezuela i ekonomisk och politisk kris. **12**
Ekonomi Maria Eriksson tar sig an det vanskliga BNP-måttet. **14**
Stadsplanering Johan Bobert förklarar varför det byggs så lite. **16**
Religion Erik Eckerdal tvivlar på Wanja Lundby-Wedins tro. **18**
Krönika Li Jansson vill se en kostnadseffektiv invandringspolitik. **19**
Inspel Anna-Lena Laurén går på författarkväll på judiska centret i Moskva. **19**

20 FRIZON

- Jonas Jonson porträtterar banbrytaren och reformatorn Nathan Söderblom. **20**
 Ulla Gudmundson om den misstrodda jesuitorden. **24**

30 OPINION

- Olle Wästberg undrar hur medieomvandlingen påverkar demokratin.

TEMA: MEDBORGARNAS POLIS?

34 Utan personligt ansvar

Den nya polisreformen har goda inslag och förebilder. Men bristen på lokalt politiskt inflytande gör att den är dömd att misslyckas. **Av Krister Thelin**

39 Ett kulissbygge

Ökad centralisering gör att avståndet mellan allmänhet och polisen växer istället för att minska. Det blir fler hierarkier och mer byråkrati. **Av Stefan Holgersson**

42 Tag vara på chansen!

Efter decennier av misslyckad polispolitik går det nu att skapa något nytt och bättre. Men risken finns att kortsiktiga besparingskrav omintetgör reformens effekter. **Av Olle Abrahamsson**

46 Kompetens efterlyses

Kunskaper och analytiska färdigheter har länge och systematiskt nedvärderats inom polisen. Den nya organisationen saknar förutsättningarna att klara sitt uppdrag. **Av Johannes Knutsson**

50 På spaning efter en polispolitik

Politikerna har aldrig debatterat polisen på allvar. Resultatet är en verksamhet som utvecklingen sprungit förbi. **Av Bo Wennström**

”

*Nuvarande
kriminalpolitik
har blivit till en
tvångströja.
Den ger oss
inte svar på
de viktiga
frågorna.*

Bo Wennström, sid 53

54 INTERVJU

Louise Belfrage samtalar med Avishai Margalit om Mellanöstern och anständigheten.

58 TRADITION

Svante Nordin om Martin Heidegger och nazismen.

62 CIVILISATION

- Litteratur* Anita Limare Hjelte följer Modianos spår 62
Biografi Göran Hägg om Sven Stolpe 64
Litteraturhistoria Ingrid Wällgren läser Pär Lagerkvist 66
Romariket Bo G Hall om kejsar Augustus 68
Sovjet Bengt Jangfeldt läser Elena Balzamos släktkrönika 70
Krönika Josefin Utas noterar att rädslan sopar bort biologin 71
I korthet John Sjögren om kristen konsumtionskritik 71

72 RECENSIONER

- Torbjörn Elensky diskuterar en polariserad diskussion 73
Ninna Rösiö ifrågasätter rådande gränslöshet 77
Mats Fält följer en dubbelmonarki mot undergången 79
Lisbeth Lindeborg uppmärksammar nazister i kjol 81
Kjell Albin Abrahamson nagelfar tjuvaktigheten i Putins Ryssland 83
Håkan Arvidsson blir avförtrollad i det nya Ryssland 85
Bengt G Nilsson lösgör staden från staten 87
Bengt E Y Svensson går till vetenskapens källa 89
Peter Luthersson kritiserar slafs och stillöshet 91
Håkan Tribell varnar för institutionernas förfall 92
Jan Löwstedt synar hierarkins pyramidala succé 94
Eli Göndör drar en lans för tolerans 96

98 VÄRLDENS GÅNG

Johan Hakelius funderar över tecken i tiden.

AXESS

Chefredaktör och vd:

PJ Anders Linder

Redaktörer: David Andersson,
Jan Söderqvist och Mats Wiklund

Redaktionssekreterare:

Katarina O'Nils

Redaktionsråd: Niklas Ekdal,
Peter Elmlund, Thomas Gür,
Peter Luthersson,

Nathan Shachar och Isabella Thomas

Korrektur: Catharina Lewenhaupt

Redigering: Petter Carnhagen
och Maria Haack

Ansvarig utgivare: Peter Elmlund

Nästa nummer: 3 mars 2015

Annonser: redaktionen@axess.se

Material: Redaktionen tar inte ansvar
för insänt obeställt material. Den som

skickar material till Axess anses medge
elektronisk lagring och publicering.

Ekonomiansvarig: Linda Bengtsson

Postadress: Jakobsbergsgatan 2, 5 tr.
111 44 Stockholm

E-post: redaktionen@axess.se

Telefon: 08-788 50 50

Omslagsbild: Friso Gentsch/
TT Nyhetsbyrån

Prenumerationsärenden:

Helår 9 nummer: 674 kr.

Kontakta Pressdata: tfn 08-799 63 31,
e-post: axess@pressdata.se

Typsnitt: Freight (Display,
Sans, Text & Big), Archer

ISSN: 1651-0941

Repro och tryck: Allduplo

Kjell Albin Abrahamson

Journalist och författare

Olle AbrahamssonTidigare rättschef i
justitiedepartementet
1998–2013**Håkan Arvidsson**

Historiker och författare

Louise Belfrage Internationell rådgivare,
Axel och Margaret Ax:son
Johnsons stiftelse**Johan Bobert**Vd i konsultföretaget
Deliberately**Adam Cwejman**

Projektledare i Timbro

Erik EckerdalDoktorand i ekumenik vid
Uppsala universitet**Torbjörn Elensky**

Författare och kritiker

Maria Eriksson Chefredaktör i
*Svensk Tidskrift***Mats Fält**Fri skribent inriktad på
internationell politik**Ulla Gudmundson**Skribent och tidigare
diplomat. 2008–2013 var hon
Sveriges ambassadör vid
Heliga stolen**Eli Göndör**Fil dr i religionshistoria
med inriktning på
islamologi och Mellanöstern**Johan Hakelius**

Skribent

Bo G Hall

Fil dr och författare

Stefan HolgerssonPolis och forskare vid
institutionen för ekonomisk
och industriell utveckling
vid Linköpings universitet**Göran Hägg**

Docent i litteraturvetenskap

Bengt JangfeldtFörfattare, översättare,
docent i slaviska språk**Li Jansson**Arbetsmarknadsekonom
på Almega**Jonas Jonson**

Biskop emeritus

Johannes KnutssonProfessor i polisforskning
vid Polishögskolan i Oslo**Anna-Lena Laurén**Moskvakorrespondent i
Svenska Dagbladet och
*Hufvudstadsbladet***Anita Limare Hjelte**

Författare och tv-producent

Lisbeth Lindeborg

Fil dr i statsvetenskap

Peter LutherssonFil dr i litteraturvetenskap,
ingår i *Axess* redaktionsråd**Jan Löwstedt**Professor i företagsekonomi
vid Stockholms universitet**Bengt G Nilsson**

Journalist och författare

Annika Nordgren ChristensenFörsvars- och säkerhets-
politisk analytiker**Svante Nordin**Professor emeritus i idé-
och lärdoms historia**Mauricio Rojas**Författare och docent i
ekonomisk historia**Ninna Rösiö**Fri skribent, tidigare
minister i UD**John Sjögren**

Kulturskribent och kritiker

Bengt E Y SvenssonProfessor emeritus i
teoretisk fysik**Krister Thelin**Domare och statssekreterare
i justitiedepartementet
1991–1994**Håkan Tribell**Skribent och
kommunikationsrådgivare
inom public affairs**Josefin Utas**Civilingenjör, fil dr i kemi
och kommunpolitiker (MP)**Bo Wennström**Professor i rättsvetenskap
vid Uppsala universitet**Ingrid Wällgren**Doktorand i idé- och
lärdoms historia i Lund**Olle Wästberg**Statlig utredare av klyftor
och demokrati. Tidigare
chefredaktör för *Expressen*

Ryska hot att möta

SOFI OKSANEN KONKRETISERAR med sin artikel i Axess (nr 9/2014) vad försvarsintresserade med tilltagande ihärdighet försöker lyfta i Sverige, och introducerar pedagogiskt detta för andra som står mer yrvakna inför rysk psykologisk krigföring och informationsoperationer.

I sin försvarspolitiska rapport i maj 2014 tog Försvarsberedningen upp påverkansoperationer och konstaterade att sådana operationer eller riktade informationsoperationer kan komma att bedrivas mot Sverige eller svenska intressen. Detta ställer enligt beredningen krav på att Sverige, *"enskilt och tillsammans med andra, utvecklar strategiska och moderna psykologiska försvarsförmågor för att kunna identifiera och möta sådan verksamhet"*.

Den dåvarande regeringen gav då enkelt uttryckt Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) i uppdrag att analysera frågan och i december förra året föreslog MSB bland annat att regeringen tydliggör att påverkanskampanjer från främmande makt, riktade mot Sverige, är ett hot mot vår säkerhet. MSB aviserade också att man avser ta fram en nationell strategi för att identifiera, förstå och möta sådana kampanjer.

Begreppet *möta* är särskilt intressant och utmanande: Hur ser vi på att vårt öppna och demokratiska samhälle utvecklar förmåga att bedriva sådan verksamhet gentemot främmande makt, när vi annars på goda grunder slår folkrätten i huvudet på mindre nogräknade? Tidigare var det möjligt. Styrelsen för psykologiskt försvar (SPF), som lades ner 2008 och vars uppgifter togs över av MSB, kunde i viss utsträckning och när regeringen gav möjlighet till det, bedriva aktiv psykologisk krigföring.

ATT STÄRKA MOTSTÅNDSKRAFTEN är däremot helt okontroversiellt och det saknas varken färiska exempel på varför detta är helt nödvändigt eller internationella erfarenheter att dra lärdom av. Oksanen konstaterar till exempel att man är veteraner inom området i de baltiska länderna och att Finland har vaknat ur sin slummer.

Sverige står starkt på många sätt, med demokratisk förankring, välutbildade medborgare, hög teknisk nivå inklusive förmåga till informationssökning och en relativt sett stor tilltro till medier och offentliga institutioner. Denna styrka kan dock paradoxalt nog vändas till en svaghet – en godtrogenhet att utnyttja för regimer som ser demokratiska arbetsätt som svaghetstecken. En stark förtroenderelation är svårare att påverka än en svag, men om man lyckas underminera den är fallhöjden mycket hög. Vad händer när ett system där sanning är ett flexibelt koncept möter det svenska, där sanning kan uppstå först om båda sidor ges lika mycket utrymme?

Ibland misströstar jag och tänker att även detta område belastas av föreställningen att Sverige med vita segel far förbi de utmaningar länder närmare den ryska gränsen möter och som ytterst handlar om att helt eller delvis ockupera territorium. Då bortser man från att påverkansoperationerna inte behöver vara en del av en sådan plan, utan om

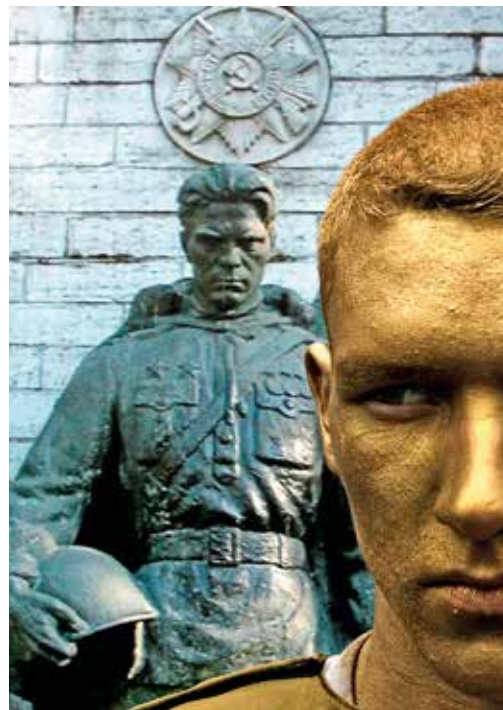

FOTO: AFP PHOTO/ALEXEY SAZONOV/TT

att forma opinioner till sin fördel, tvinga fram politiska eller ekonomiska eftergifter, söndra och härska med andra mål än att utöka sina fysiska gränser.

Närmast till hands ligger att påverka den svenska Nato-opinionen, eller undergräva trovärdigheten i landets försvar och säkerhetspolitik – ett tämligen lättarbetat område. Syftet kan vara att få svenskar att tappa tron på att vårt försvar kan, och till slut inte heller bör, ge sig ut i verksamhet till stöd för länder i närområdet. En annan variant på det temat skulle kunna vara att vrida opinionen och därmed politiken helt till förmån för stationärt territorialförsvar.

Oksanen avslutar sin artikel med att Ryssland kommer att fortsätta använda sig av informativa och psykologiska medel för att destabilisera väst – i väst. Det återstår att se vad regeringen får fram i vårens försvarsinriktningsproposition, men allt behöver som bekant inte passera riksdagen för att förverkligas och ett myndighet får tydliggjorda eller utvecklade uppgifter är inte alltid samma sak som att frågan är avgjord.

Annika Nordgren Christensen

Klargöranden och korrigeringar

I AXESS 7/2014 SKRIVER Kjell Albin Abrahamson att förre statsministern Ingvar Carlsson sagt att "det finns saker som Sverige kan lära av Östtyskland". Citatet är hämtat ur Knut Ramels bok *En finansmans beklämnelser. Veni, vidi, ridi* (Ekerlids förlag, 2011), där det dock saknas hänvisning till källa.

Festen är slut

12 Venezuela hotas av politisk och ekonomisk kris. Allt pekar på att en militärdiktatur införs.

Med mitt mått mätt

14 BNP-måttet blir allt vanligare med ökad teknikutveckling.

Vi behöver mer stad

16 Det krävs gemensamma tag för att lösa bostadsbristen.

Från fackpamp till andlig ledare

18 Wanja Lundby-Wedin politiserar kyrkan.

Krönika

19 Li Jansson kräver en kostnadseffektiv invandringspolitik.

Inspel

19 Anna-Lena Laurén går på författarkväll på judiska centret i Moskva.

DEMOKRATI

En segregerad

Twitter har fått ett oförtjänt gott rykte som debattforum, medan Flashback beskrivs som en tummelplats för högerextremister. Vi behöver ett mer inkluderande demokratiskt samtal, skriver **Adam Cwejman**.

DE TIDSRIKA LIBERALERNA och de arbetslösa. Så sammanfattade Spikedredaktören Brendan O'Neill det brittiska Twitterflödets mest synliga användare. Oavsett om man själv har ett konto på Twitter eller enbart hört talas om tjänsten kan man inte ignorera dess roll. Aktivister under den arabiska våren, högröstade amerikanska kandidater och brittiska akademiker har det alla gemensamt att de flyttat över en del av sin kommunikation från interna kanaler till det mer externa Twitter.

O'Neill gjorde en annan intressant iakttagelse: När frågan om proportionellt val-

system diskuterades i Storbritannien var 76,1 procent av Twitterinläggen skrivna i Storbritannien positivt inställda till reformen. I valet 2011 röstade 32,1 procent av befolkningen för ett proportionellt valsystem. Resultatet illustrerade något om vår samtids stora debattforum: Twitteranvändarna är ingen spegel som vi kan hålla upp mot samhället. Det går inte, som vissa nog misstog sig under mediets unga år, att anta att Twitter blir platsen där folkets röst manifesteras.

Jag vill göra ett litet försök att teckna den svenska samhällsdebattens nya geografi.

debatt

Ständigt med
Twitter i tankarna.

FOTO: JULIEN WARNAND
/EPA/TT

I alla fall som den sett ut sedan 2009 då Twitter på allvar började bli ett välanvänt forum för politiker, journalister och debattörer.

ALLTJÄMT BESTÅR DE STORA mediehusen och deras rikstäckande tidningar, lokalpressen och specialisttidskrifterna. Dagspressen präglas av varsel, kriser och sammanslagningar samt nätsatsningar som sällan ger tillräckliga resultat. Parallellt finns public service som tack vare sina skattepengar står stadigt och tar en allt större roll i samhällsdebatten.

Den icke-professionella motsvarigheten till pressen är debattarenorna: forumen, de sociala medierna, där samtiden diskuteras och kommenteras. Att inte ha ett konto på Facebook eller någon liknande tjänst är snarast ett undantag i vår tid. Samhällsdebattörer som inte finns på Twitter har ofta svårt att etablera sig i offentligheten. Och så har vi till slut de icke etablerades forum, Flashback.

Journalister använder Twitter på ett relativt enkelt sätt. De bevakar flöden med intressanta och för samhällsdebatten centrala personer. Vad är snackisen idag? Vad upprör människor och är därför relevant att plocka upp i den egna bevakningen?

Kontrasten mellan Twitter och Flashback är intressant, hur de behandlas i etablerade medier och hur de beskrivs som debattforum. Flashback och Twitter är idag Sveriges utan motstycke främsta debattarenor. På Twitter trängs eliten och aktivisterna, där plockar journalisterna upp dagens drev och de påstått folkliga utbrotten. Flashback är undervegetationen, här samlas alla bortom mittenfåran, från politiska extremister till personer med specialintressen. Visst använder journalister Flashback, men det oftast till informationsinhämtning och sällan uppmärksammas pågående debatter.

I offentligheten har däremot Twitter fått oförtjänt gott rykte, medan Flashback oftast beskrivs som en tummelplats för högerextremister.

På Twitter befinner sig de etablerade, de med ett namn och en titel i etablerade kanaler. På Flashback motsatsen.

LÅT MIG GÖRA UPP MED några relativt vanliga föreställningar om Twitters fördelar. Twitter har på inget sätt gjort oss mer globala i det politiska samtalet. Det finns knappast någon överlappning mellan Sverige och exempelvis våra nordiska grannländer. De heta frågorna som debatteras på Twitter är alltså svenska ämnen, diskuterade på svenska och med personer aktiva i svensk offentlighet. Mediet har enbart förflyttat vår provinsialism till ett nytt medium.

Den andra vanliga föreställningen är att Twitter har demokratiserat det politiska samtalet. Den svenska offentligheten på nätet är troligtvis lika mycket, eller mer, segregerad än en svensk storstad. En liknande observation av den amerikanska politiska debatten på Twitter gjordes i en studie vid University of Georgia. Slutsatsen var att Twitter förstärker gruppskillnader, vänstern diskuterar med vänstern och högern med högern. Twitter kan snarast liknas vid en karta med små sammankopplade öar där politisk övertygelse och intresse avgränsar användarna.

Även möjligheten för alla röster att bli hörda är tveksam när det gäller Twitter. Tjänsten är i högsta grad ett hierarkiskt diskussionsforum där antal följare direkt avgör om du blir hörd. På internetforum som Familjeliv eller Flashback dyker där emot alla användares inlägg upp i diskussionstrådarna. Den demokratiska effekten på Twitter handlar snarare om att avståndet till maktbärare blir betydligt kortare. Tröskeln för den mellanmänniskliga kontakten blir lägre och samtalstonen mindre formell.

På Flashback pågår diskussionerna i skuggan av den breda offentligheten. Flashbacks oborstade karaktär gör att initierade och långa analyser ligger jämtes med grova, vulgära och aggressiva utfall. Anonymiteten och den viktiga internregelen att inte "outa" andra användare leder till att forumet både är en ventil för obekväma åsikter och luftande av uppdämda aggressioner.

SKILLNADEN ÄR EGENTLIGEN mycket enkel mellan dessa två arenor i svensk samhällsdebatt: På Twitter befinner sig de etablerade, de med ett namn och en titel i etablerade kanaler. På Flashback motsatsen.

Detta får konsekvenser för hur folkdjupens diskussioner skildras. Ibland dyker >>

det upp nyheter i våra dagstidningar med rubriker som "storm i sociala medier" följt av något på Twitter omdiskuterat ämne. Motsvarande sker sällan eller aldrig utifrån omdebatterade diskussionstrådar på Flashback. Twitter har skapat en orättvis bild av vilken typ av politiska samtal som egentligen är vanliga i Sverige. "Proportional vote" blev en enorm medial debatt i Storbritannien trots att stödet var svagt för reformen. I december 2014 rasade i Sverige diskussionen på Twitter om det indragna stödet för kulturtidskrifter trots att intresset från allmänheten knappast var omfattande.

När jag i en radiodebatt uppmanade politiker att ge sig ut och debattera på Flashback som ett led i att minska politikerföraktet kom reaktionerna på Twitter kvickt. Eric Rosén med 15 000 följare på Twitter och redaktör på *Aftonbladets* Politism kommenterade: "Nu lyfter Cwejman fram Flashback som ett bättre forum för politiska diskussioner än Twitter? Vad i?" Det är som bekant svårt att notera bjälken i ögat. För Twitter är en bekväm plattform för ett tjatrande etablissemang. Rosén som själv är närvarande och etablerad i det politiska flödet från morgon till kväll på Twitter är givetvis övertygad om mediets demokratiska kvaliteter.

Twitter och Flashback är Sveriges idag största politiska debattarenor. Vilket enkelt bevisas genom en sökning på politiska sökord eller tråddämn.

KOMBINERAT MED VÅRA halvoftentliga Facebookväggar är de platserna där svenskar diskuterar politik och samhällsfrågor med varandra. En större förståelse för att dessa arenor utgör fundamentet för den politiska debatten bör också leda till en diskussion om hur vi skildrar och behandlar dem. Det demokratiserande närmandet till maktens personer på Twitter har även en baksida. Dreven är blixtnabba och konformismen ibland öronbedövande. Flashback är å andra sidan betydligt bredare, öppnare och friare. Men anonymiten och känslan av isolation från samhällsdebattens mittenfåra gör forumet till en samlingsplats för rasism och ett brutalt tonläge.

Det vore ett misstag av det etablerade Sverige, politikerna och journalisterna, att ignorera de nya arenor och platser där människor diskuterar. Det självgoda konstaterandet att man genom synlighet på Twitter är uppkopplad mot sociala medier riskerar att lägga en stor del av den faktiska samhällsdebatten i permanent skugga. Slutsatsen behöver inte vara att man omfamnar allt som sker på det ena eller andra forumet, men en större insikt om att samhällsdebatten är segregerad hade varit ett välbehövligt steg mot ett mer inkluderande demokratiskt samtal. ✨

VENEZUELA

Festen är slut

Trots sina oljerikedomar befinner sig Venezuela i politisk och ekonomisk kris. Allt pekar på att en militärdiktatur införs, skriver **Mauricio Rojas**.

BEETHOVENS FEMTE symfoni fyller med sina dramatiska toner den magnifika konsertsalen Simón Bolívar under ledningen av en av världens mest begåvade dirigenter, Gustavo Dudamel. Musikens makt gör att jag för ett ögonblick glömmet att detta inträffar i samma stad, Caracas, där 31 personer mördats under den gångna helgen. Detta är världens farligaste huvudstad, där rättstaten har kollapsat och våldet dominerar stadslivet. Som tur är väntar livvakterna och en skottsäker bil utanför konsertsalen.

Jag befinner mig i Venezuela för att medverka i firandet av Berlinmurens fall. Det kan tyckas långsökt, men att minnas det som hände för 25 år sedan mitt i Europa har en särskild betydelse i ett land som är på god väg att omvandlas till en regelrätt socialistisk diktatur. Programmet är intensivt och varje möte påminner mig om de omständigheter som råder i Venezuela efter 15 år av auktoritärt styre under demokratins täckmantel.

Två gånger träffar jag den modiga, ständigt förföljda och nyligen brutalt misshandlade María Corina Machado. Hon får inte lämna landet och allt tyder på att hon snart kommer att fängslas, så som man har gjort med andra ledande oppositionella. Att hon inte tappar modet i ett så förtvivalat läge är imponerande, men det kan knappast dölja den dystra stämning som jag märker runt om. Jag tänker ofta på Titanic. Det en gång rikaste landet i Sydamerika är på väg att gå under och de flesta som kan lämna det sjunkande skeppet gör det.

DET ÄR ETT MÄRKLIGT ÖDE för ett land som har världens största kända oljereserver. Men ännu märkligare är den fattigdom som man ser runt omkring. Caracas gigantiska kåkstäder pryder stadens kullar som ett sorgligt vittnesmål över en utveckling som skapade förutsättningarna för den tragedi som idag utspelar sig i Venezuela.

1958 blev Venezuela en demokrati efter en lång historia av caudillovälde, politiskt förtryck och blodiga inbördesfejder. Framtiden verkade ljus tack vare en

stor oljeexport och på 1950-talet var landets inkomst per capita nästan dubbelt så hög som Latinamerikas näst rikaste land, Argentina, men också betydligt högre än Sveriges. Från Latinamerika och Sydeuropa strömmade stora mängder invandrare, som sökte ett bättre liv vid Orinocos väldiga land och befolkningen tredubblades mellan 1950 och 1981.

De första demokratiska regeringarna arbetade för att bygga upp en solid rättsstat och satsade stort på infrastruktur och utbildning. Samtidigt följdes en utvecklingsväg inspirerad av de då dominerande ekonomiska teorierna, som predikade en protektionistisk "imports substitutionsstrategi" där staten spelade en nyckelroll som beskyddare av en industri som helt inriktades mot en alltmer isolerad hemmamarknad. Beskattningen av oljeinkomsterna gav riklig näring åt denna strategi, där importbehoven lätt kunde täckas utan att man behövde exportera något annat än olja.

Den venezuelanska staten var redan då en alla goda gåvors givare, men fortfarande under väsentligt blygsammare former än senare. Allt skulle emellertid förändras på 1970-talet. Efter oktoberkriget 1973 i Mellanöstern kom oljans pris att tiofaldigas på några år och den venezuelanska statskistan översvämmades av en rikedom utan like. Venezuela nådde sin högsta inkomst per capita någonsin.

DET VAR DÅ OLJANS rikedomar omvandlades till den förbannelse som kom att sänka landet i det träsk där det befinner sig idag. 1974 lanserade den nyvalde presidenten Carlos Andrés Pérez ett storartat utvecklingsprojekt kallat "la Gran Venezuela". Det skapades 163 nya statliga verk och företag, och alla kunde glädja sig över ett outtömligt resursflöde, som inte bara finansierade allehanda investeringssatsningar och en konsumtionsfest utan like utan också en skandalös korruption. Det skulle leda till ett utbrett förakt för det politiska etablissemangen och en demokrati som mest fungerade som en kleptokrati. Att staten tog full kontroll över oljeindustrin 1976 gjorde givetvis inte saken bättre.

Sanningens ögonblick kom några år senare. Efter 1981 vände oljepriserna nedåt och landets oljexport minskade från 19,3 miljarder dollar 1981 till 13,5 1983. Mellan mitten på 1980-talet och 1998 kom oljepriserna att ligga på en nivå som i reella termer motsvarade ungefär en tredjedel av de föregående toppnoteringarna. Då bröt hela det venezuelanska oljeundret samman. Landets inkomst per capita minskade med nästan en tredjedel under 1980-talet och fattigdomen bredde ut sig i snabb takt. Olika uppskattningar ger vid handen att kring hälften av venezuelanerna levde i fattigdom vid 1990-talets mitt. Överflödets paradisi hade omvandlats till en kokande gryta av frustration och vrede.

En första urladdning kom i februari 1989, som en reaktion på en kraftig ökning av bensin- och transportpriserna som var en del i ett mer omfattande åtstramnings- och liberaliseringspaket. Det var den så kallade Caracazomassakern då kåkstädernas fattiga massor drog ner till dalen, där Caracas stadskärna ligger. Det blev ett fruktansvärt blodbad då militären ingrepp för att sät-

ta stopp på förstörelsen och plundringarna. Officiellt dog 276 personer i upploppen som varade i flera dagar.

Det en gång rikaste landet i Sydamerika är på väg att gå under och de flesta som kan lämna det sjunkande skeppet gör det.

MILITÄRENS AKTION I Caracazon lämnade djupa ärr bland unga officerare, som redan då hade förlorat all respekt för den så misskrediterade politiska klassen. Det blev uppenbart för allt fler att endast en militärkupp kunde rädda landet. Den mest framträdande bland dessa unga officerare var en major, som 1990 befordrades till överste-

löjnant, vid namn Hugo Chávez. Han ledde ett misslyckat kuppförsök i februari 1992, som gjorde honom berömd över hela landet. Chávez hamnade i fängelse, men hans popularitet växte oavbrutet. Han var mannen som folket väntade på, en stor ledartalang med en stark folklig karisma, en som inte hörde till den korrupta eliten och som lovade att rensa i träsket och bygga upp ett starkt Venezuela som brydde sig om sina fattiga. Han frigavs 1994 och valdes till president den 6 december 1998 med 56,5 procent av rösterna.

DEN NYE PRESIDENTEN visste att använda sin popularitet för att snabbt förändra hela det politiska landskapet. Genom folkomröstningar som vanns med stor marginal tillkallades en konstituerande församling och en ny författning antogs redan i december 1999. Chávez makt blev praktiskt taget obegränsad, men hans stora vapen var inte den parlamentariska majoriteten han förfogade över utan en direkt relation med folket, som byggde på två mycket verkningsfulla redskap.

>>

Väggmålning i Caracas:
Hugo Chávez och Nicolás Maduro.

FOTO: GREGORIO MARRERO/LATINCONTENT/GETTY IMAGES

***Festen är över,
stämningen i
Caracas är tryckt
och mina vänner
frågar sig hur allt
detta vansinne
kommer att sluta.***

Det ena var tv-programmet, *Aló Presidente*, som sändes varje söndag från maj 1999 under fem, sex eller fler timmar. Där samtalade Chávez med människor runt om i landet, men han kunde också sjunga, hålla tal eller fatta viktiga beslut, som gjorde hans obegränsade personliga makt påtaglig för alla. Det andra redskapet var en mängd sociala program, bestående av direkta subsidier och diverse hjälpsatser riktade mot de fattigare delarna av befolkningen. Allt tack vare caudillons generositet, som en personlig gåva till folket ("El Caudillo" var Francisco Francos officiella titel som statschef). På det viset omvandlade Chávez en del av oljepengar-na till folklig tacksamhet och lojalitet.

ALLT DETTA HADE GIVETVIS inte fungerat om Chávez inte haft tillgång till stora oljeinkomster. Och här hade han en osannolik tur. 1999, som om gudarna stod på hans sida, började oljepriserna att stiga på ett makalöst sätt. Ett fat olja, som kostade kring 10 dollar i januari 1999, hade i mitten av 2008 nått en rekordnivå på drygt 140 dollar. Sedan föll priset brant under resten av 2008, men återhämtade sig snabbt och nådde nivåer kring 100 dollar per fat 2011–2013.

Så blev Hugo Chávez mannen med guldbyxorna och ett starkt folkligt stöd, som gav honom möjlighet att ta kontroll över merparten av institutionerna, medier och, inte minst, armén, som omvandlades till en privilegierad kast helt underställd Comandante Chávez vilja.

Nu är caudillon borta och oljepriserna har vänt neråt. Utan karisma och med en krympande påse pengar har Chávez efterträdare, Nicolás Maduro, allt svårare att behålla greppet över ett kaotiskt land, där allt fler upptäcker att ingenting bestående har skapats med oljemiljarderna. Festen är över, stämningen i Caracas är tryckt och mina vänner frågar sig hur allt detta vansinne kommer att sluta. Man vet att de som regerar inte längre kan vinna ett val, men man vet också att de inte heller har råd att förlora ett val. Allt pekar på införandet av en regelrätt militärdiktatur i den chavistiska socialismens namn. ✨

Det här kan bli svårt
att bokföra.

FOTO: ARNULFO FRANCO/AP/TT

EKONOMI

Med mitt mått mått

BNP är ett osäkert mått för tillväxt och välstånd. Med den ökade teknikutvecklingen blir det än vanskeligare, skriver

Maria Eriksson.

PÅ MILJÖPARTIETS KONGRESS förra året lyckades ombuden få igenom en mening om att partiet strävar efter ett ekonomiskt system som inte bygger på tillväxt.

Inte minst från borgerligt håll avfärdades detta som tokerier. Ett något mer välvilligt, förhållningssätt till Miljöpartiets formulering är att säga att vi faktiskt redan har det. Kapitalism bygger inte på tillväxt,

utan på ett fritt utbyte av varor och tjänster mellan människor. Däremot är resultatet av detta fria utbyte ofta tillväxt.

Men lyssnar man till den politiska debatten är det faktiskt lätt att få intrycket att ökad BNP-tillväxt är ett av politikens viktigaste mål. Fler arbetade timmar, ökad sysselsättning, arbetslinjen. Allt för tillväxtens skull.

Här skymtar en vetenskaplig konflikt som redan från början fanns inbyggd när BNP-måttet utvecklades. Skulle BNP mäta välfärd, i bred bemärkelse, eller inte?

I *GDP. A Brief but Affectionate History* (2014), skildrar den brittiska ekonomen Diane Coyle hur BNP, bruttonationalprodukt, och andra statistiska mått för ekonomin utvecklades efter depressionen och under andra världskriget. Politiker, som USA:s president Franklin D Roosevelt, ville ha stöd för att deras reformer gav resultat. Men för att visa att ekonomin växte behövdes ett mått på dess storlek. Hur detta skulle se ut var dock en öppen fråga. Ekonomen Simon Kuznets var en av dem som laborerade med olika statistikmått. Han menade att det var den totala välfärden som skulle uppskattas. Därmed borde sådant som inte gav människor ökad välfärd, såsom försvarsutgifter, räknas bort. Men också reklam och kostnader för tunnelbanor och dyra bostäder var sådant som Kuznets betraktade som något nödvändigt ont i den moderna ekonomin.

VARE SIG I USA ELLER i Storbritannien fastnade dock politikerna för Kuznets approach. Under pågående världskrig var de inte särskilt intresserade av ett mått som signalerade att ökade utgifter till försvaret minskade landets totala ekonomi. Istället valde man ett bruttomått där offentliga utgifter, inklusive försvarskostnader, räknades in. Men när kriget var slut öppnade det, enligt Coyle, dörren för en mer interventionerande, keynesiansk politik också på andra områden.

”BNP-statistik och keynesiansk makroekonomisk politik gav ömsesidigt stöd åt varandra. Berättelsen om BNP sedan 1940 är också berättelsen om makroekonomi. Tillgången till nationalräkenskapsstatistik gjorde att efterfrågestyrning inte bara verkade görbar utan också vetenskaplig.”

När politikerna började sträva efter att öka ekonomin, mått enligt det mått som växte fram, BNP, ökade alltså frestelsen att också styra ekonomin på ett sådant sätt att den totala produktionen ökade.

Det finns alltså goda anledningar att även ur ett liberalt perspektiv ifrågasätta en politik som sätter BNP-tillväxt som det främsta målet. Detta var något som John James Cowperthwaite, finansminister i Hongkong under 1960-talet, insåg. Han vägrade att samla in ekonomisk statistik med motiveringen att det inte var statens uppgift och att det dessutom skulle öka risken att politikerna började lägga sig i hur ekonomin fungerade.

TROTS DETTA VÄXTE Hongkongs ekonomi under hans tid som finansminister. Inte tack vare överlägsna ekonomiska mått, utan tack vare en liberal ekonomisk politik med

låga skatter och slimmad byråkrati. Under hans tio år som ekonomiskt ansvarig ökade reallönerna med 50 procent och antalet fattiga hushåll minskade med två tredjedelar.

Låt oss återkomma till det men först några fler exempel på hur komplicerat det visat sig vara att mäta ekonomin.

Ett aktuellt exempel som tydligt visar hur BNP är ett konstruerat mått i behov av ständig justering är hur EU-länderna standardiserat sina sätt att räkna in den informella sektorn.

Eftersom vissa aktiviteter är lagliga i en del EU-länder men olagliga i andra så har de olika ländernas BNP inte varit helt jämförbara sinsemellan. För att råda bot på detta har man beslutat att alla länder ska räkna in prostitution och narkotikahandel. ”Nu ska sprit, sex och droger mätas”, hälsade SCB glatt i ett pressmeddelande redan 2005. Svårigheterna är förstås att uppskatta värdet av finansiella transaktioner som medvetet döljs för lagstiftaren. Det går liksom inte att titta på bokslut och kvitton för att avgöra heroinhandelns omfattning i Sverige. I stället får statistikerna uppskatta svar på en lång rad frågor utifrån den kunskap man

De som menar att det är fel att bara sträva efter ökad tillväxt har alltså en poäng om vi med tillväxt menar ökad BNP.

har: Hur många missbrukare finns det, vad kostar drogerna på gatan, vilket pris betingar olika sexuella tjänster och så vidare?

Prostitution och droghandel utgör dock en relativt liten del av landets totala ekonomi. En betydligt större del som fortfarande inte räknas in i BNP är obetalt hushållsarbete. Den som utnyttjar en rut-tjänst istället för att städa själv bidrar därför till något högre BNP. Medan aktiviteter som att laga mat, städa, odla grönsaker eller sykläder för eget bruk inte räknas in. Obetalt hemarbete uppgår till många timmar per person och vecka och uppskattningar som gjorts visar att BNP skulle i storleksordningen fördubblas om det räknades in.

Ett ytterligare exempel rör nya digitala, kostnadsfria tjänster som Wikipedia. Eftersom den som utnyttjar encyklopedin inte betalar något räknas det inte in i BNP, trots att det bidrar till användarens välfärd. Men detta är bara början. Två av världens främsta forskare kring digitaliseringens effekter, Erik Brynjolfsson och Andrew McAfee, resonerar i boken *The Second Machine Age* kring

vilka effekter det får när kostnaden för allt fler tjänster går mot noll. Även om film- och musiktjänster som Netflix och Spotify inte är gratis kostar de betydligt mindre än vad biobiljetter och cd-skivor gör. Den teknikutveckling som väntas ske kan öka välståndet kraftigt, utan att bidra särskilt mycket till BNP. Brynjolfsson och McAfee uttrycker det som att ”gapet mellan vad vi mäter och vad vi värderar växer varje gång vi får tillgång till en ny vara eller tjänst som aldrig tidigare existerat, eller när existerande varor blir gratis vilket de ofta blir när de är digitaliserade”.

De som menar att det är fel att bara sträva efter ökad tillväxt har alltså en poäng om vi med tillväxt menar ökad BNP. Såväl hemodlade morötter som digitala innovationer kan bidra till ökad välfärd, utan att påverka BNP i positiv riktning.

”BNP är inte, och var aldrig avsett att vara, ett välfärdsmått”, konstaterar Diane Coyle.

Så finns det något alternativ?

Många försök att istället uppskatta just människors välfärd har gjorts. Alliansregeringen tillsatte exempelvis en enmansutredning som den 1 juni i år ska föreslå kompletterande mått till BNP för att mäta människors livskvalitet.

Men det har visat sig svårt att hitta något mått som mäter detta. Kanske för att det ytterst är en subjektiv fråga vad livskvalitet är.

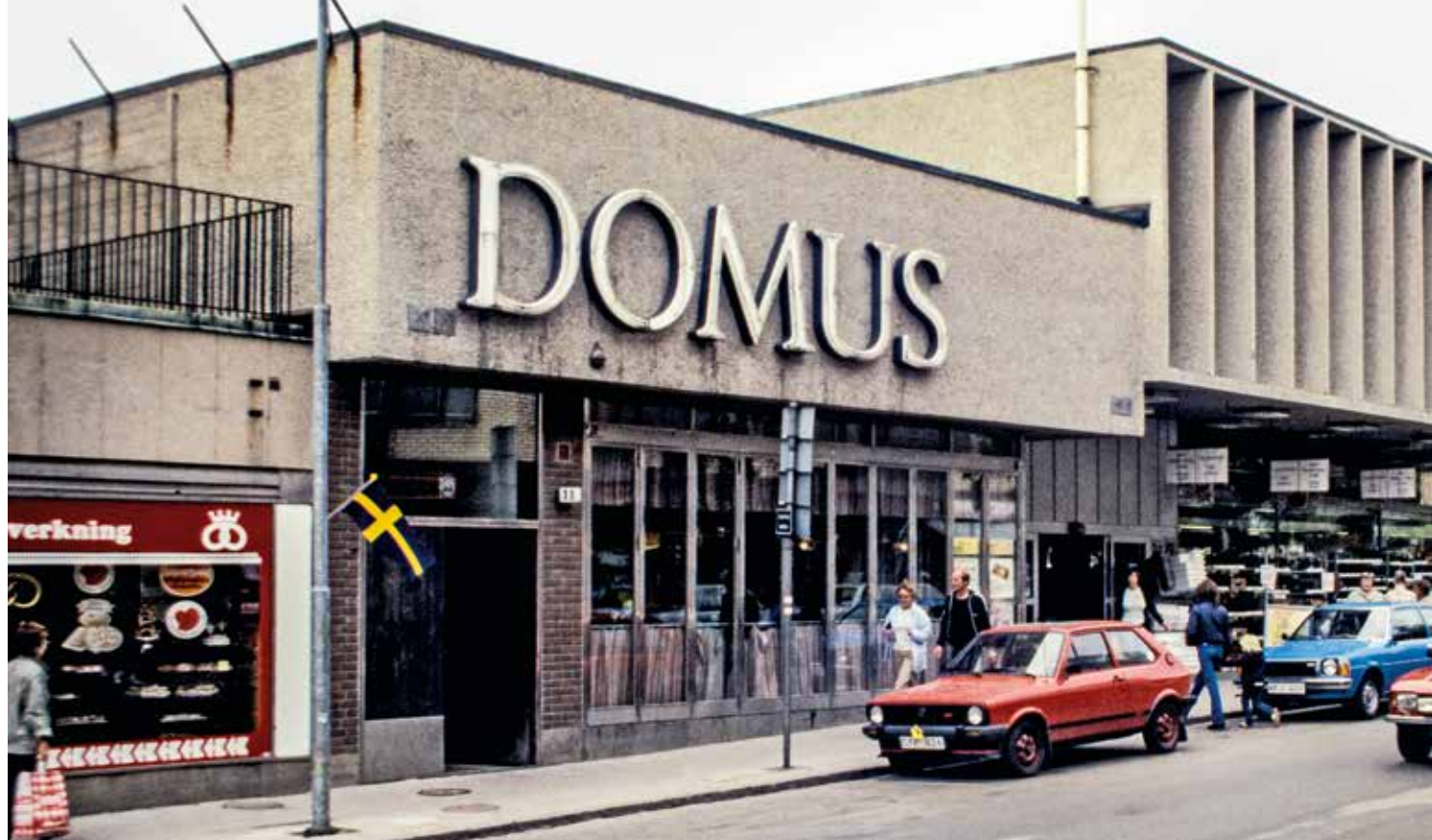
Därför är det knappast någon lösning att ersätta eller komplettera BNP med något bhutanesiskt lyckoindex. Vad är lycka?

Att den bhutanesiska regimen hittat på ett alternativt mått till BNP innebär inte automatiskt att befolkningen har det bättre där än någon annanstans. Spädbarnsdödligheten är tio gånger högre än i Sverige och medellivslängden mer än tio år kortare.

Och till slut visar det sig ändå att BNP-tillväxt är nära kopplad till lycka. BNP är inget särskilt bra mått på välstånd, men kanske kan man travestera Churchills beskrivning av demokratin och säga att det är det bästa mått vi har, jämfört med alla andra.

Poängen är alltså inte att BNP är ett meningslöst mått (men det behöver justeras kontinuerligt), att ekonomisk tillväxt inte är viktigt eller att vi borde lägga stor energi på att hitta alternativa mått. Poängen är att om BNP-tillväxt görs till politikens främsta mål kommer det att vara ett problem om människor väljer att jobba mindre för att ha mer tid för sina barn eller om den tekniska utvecklingen fortsätter i en riktning där allt fler tjänster som bidrar till ökad livskvalitet blir allt billigare.

Exemplet Hongkong visar intressant nog att när ekonomin lämnades ifred uppstod den tillväxt som andra länder ägnade sig åt att jaga med ekonomiska mått och politiska verktyg. Kanske förhåller det sig på ungefär samma sätt med lyckan. ♣

STADSPLANERING

Vi behöver mer stad

En kostsam och långdragen planprocess håller nere byggandet. Bara om byggbransch, politiker och tjänstemän tar ett gemensamt ansvar kan bostadsbristen lösas, skriver **Johan Bobert**.

UNDER 1800-TALET Började städerna att fyllas av nyanlända och det var uppenbart att de måste växa. I städernas utkanter dominerade gårdar, kåkar och ren landsbygd. Här fanns plats, men det krävdes planer för hur områdena skulle bebyggas.

I Stockholm presenterade 1866 en kommitté under ledning av Albert Lindhagen det som kom att kallas Lindhagensplanen och som i allt väsentligt styrde hur det som idag kallas Stockholms innerstad kom att se ut. Denna "innerstad" är en produkt av inte bara en plan för hur kvarter, tomter och gator ska indelas, utan också av en arbets-

metod som städerna under 1900-talet verkar ha glömt.

Det finns få ämnen som debatteras så flitigt som det otillräckliga byggandet i Sverige i allmänhet och i storstäderna i synnerhet. Bostadsbristen driver upp priserna, vilket sägs hota hela samhällsekonomin. Samtidigt saknar få debatter i så hög grad konkreta, logiska och sinsemellan förenliga förslag. Det är därför ett nöje att läsa arkitekten och skribenten Ola Anderssons senaste bok *Hitta hem, Stockholm och bostadsbristen* (2014). Boken kan ses som en fortsättning på hans mer episka och allmänt giltiga *Vykort från Utopia* (2012) där Andersson definierade principerna för stadsplanering från antiken till nu.

Anderssons huvudtes är att bostadsbristen i Stockholm i huvudsak beror på det Lindhagensplanen och andra stadsplaner levererade men som städerna sedan dess inte klarat av, nämligen att anvisa tomter. Det finns helt enkelt för få platser att ställa husen på för att det ska byggas tillräckligt många.

Lindhagensplanens gator och kvarter och tusentals tomter har ersatts med ett småplottrande där den som vill bygga själv måste uppvakta staden och själv betala en långdragen detaljplanering som eventuellt, efter

många år, slutar med att tomten kan köpas för något Andersson bedömer som ett rent rövarpris. Stockholms stads tomtförsäljningar har blivit en god inkomstkälla som finansierar annan verksamhet, samtidigt som stadens invånare skriker efter bostäder.

RUNT FÖRRA SEKELSKIFTET köpte Stockholms stad stora områden runt den täta staden. Områdena hade begränsat värde eftersom där inte fanns något utom kåkar och jordbruksmark. Staden delade marken i kvarter med avgränsande gator. Under gatorna drogs vatten, avlopp, gas och el och vid sidorna byggdes trottoarer med träd och gatlyktor. Med jämna mellanrum anlades parker som skiljer sig från andra obebbyggda gröna ytor genom att de är planerade och skötta. Kvarteren delades in i tomter för framtida fastigheter, helst många tomter per kvarter så att även mindre investerare och byggare kunde köpa. När investerare och byggare såg att grunden var lagd för stad, så hade värdet på marken mångdubbats. Tomterna kunde säljas med vinst, en vinst som användes för att köpa och utveckla nästa område. Ungefär så byggdes alla Sveriges städer.

Sedan hände något. Med Stockholms-

Se så fint och
modernt det blev.

FOTO: BERTIL OLOFSSON
/SVT BILD/TT

utställningen 1930 slog modernismen till i Sverige och därmed ambitionen att med ett strikt reglerat byggande planera fram det som politiker, stadsplanerare, arkitekter och andra ansåg var det goda sättet att leva. I de äldre stadsplanerna fanns tomter, men ingen åsikt om vad som byggdes på dem. Lägenheter, butiker, restauranger, kontor och fabriker kom att blandas och att det skulle byggas tätt var en given parameter. Hur skulle man annars ta sig runt mellan boende, handel och arbetsplatser?

Med modernismen kom tanken att bostäder, handel och arbetsplatser skulle vara åtskilda och att man skulle transportera sig däremellan. Kollektivtrafik var det man tänkte sig, men från 1960-talet har bilen visa sig vara den överlägset mest praktiska transportören i den glesa staden.

I DEBATTEN FRAMSTÅR hyresregleringen som ett stort hinder för byggandet. Ola Andersson pekar på att det finns två boendeformer som har fri prissättning – bostadsrätter och villor – och att det även där byggs långt under efterfrågan. Planprocesserna anges som en orsak, vilket Andersson håller med om, men han lyfter upp den bakvända tomtpolitiken som det största hindret. Trots att Stockholm växer som vid förra sekelskiftet stadsplaneras det helt enkelt inte längre. Det detaljplaneras, tomt för tomt. Och trots att prisutvecklingen i de större städernas täta stadsdelar visat vad som efterfrågas, planeras det fortfarande för den glesa staden med husen utspridda i landskapet och med handel och arbetsplatser på andra ställen. Stora områden med sly

Trots att Stockholm växer som vid förra sekelskiftet stadsplaneras det helt enkelt inte längre. Det detaljplaneras, tomt för tomt.

och trafikleder fungerar som barriärer mellan områdena.

Allt detta debatteras med betydande begreppsförvirring och många oförenligheter. Stockholms handelskammare propagerar exempelvis för att bebygga öde grönområden för tät stad, samtidigt som man vill ha dyra kringfartsleder när sådana egentligen tillhör den glesa staden.

Miljöpartiet är emot att bygga tätt på den obebyggda marken vilket leder till en gles stad med mer biltrafik, men man vill inte ha de trafikleder som behövs för att transportera sig mellan enklaverna.

För att täcka rådande bostadsbrist samt väntad befolkningsökning räknar Andersson med att det bara i Stockholm måste byggas 385 000 nya bostäder fram till 2024. Eftersom alla dessa måste stå på mark, räknar han på hur mycket mark som behövs givet olika typer av bebyggelse. I Stockholms stad är en tredjedel av marken obebyggd, runt 6 200 hektar. 385 000 bostäder i tät stad ryms på ungefär 1 900 hektar, glesare höghusbebyggelse av förtörskarakter tar cirka 6 000 hektar och villabebyggelse 19 000 hektar. Den glesa staden är och förblir ett markmässigt slöseri, förutom den ökande biltrafiken den leder till och det faktum att medborgarna alldeles uppenbart efterfrågar boende i tät stad.

SÅ VARFÖR BYGGS DET INTE? Därför att både byggare och kapital skräms av den bakvända planprocessen som gör det till ett hästjobb att få loss en tomt med byggrätt. Förra sekelskiftets uppsjö av mindre byggare gitter inte längre. De har ersatts av en handfull stora byggbolag som har resurser att stängas mot byggnadskontor och byggnadsnämnder. Den uppsjö av privatpersoner som för hundra år sedan placerade kapital i ett stenhus i stan och på ett trevligt sätt fick både avkastning och i bästa fall värdestegring, är även de bortskrämda. Privatkapitalet hamnar idag i dyrbara köks- och badrumsrenoveringar som kan vara privatekonomiskt sunda men samhällsekonomiskt värdelösa.

Andersson har konkreta uppmaningar till alla inblandade. Byggbranschen måste förstå att byggande inte kan industrialiseras hur som helst. En byggnad är inte en vara som ska konsumeras, det är en kapitalinvestering som ska ge avkastning under lång tid. Byggbranschen måste därför bygga med minst samma höga kvalitet som man gjorde för 100 år sedan, något man konsekvent misslyckas med.

Rikspolitikerna måste ta bort föreskrifter om trafik och buller som hindrar den

täta stad som efterfrågas. Det är ett bistert faktum att det i tät stad finns en stark positiv korrelation mellan överskridna bullernormer och bostadspriser. Folk vill uppenbarligen bo i stad längs trafikerade gator eftersom närhet till jobb, handel, nöjen och socialt umgänge är som bäst just där.

Kommunala politiker och tjänstemän måste erbjuda ett stort antal tomter med standardiserad byggrätt i täta kvarter. Viktigt är att planprocessen och infrastrukturen betalas av staden, så att risken för byggarna är att de inte får fastigheten uthyrd eller såld. Bara så kan vi locka fram fler viliga byggare och mer kapital.

ANDERS WAHLGREN HAR i dokumentärfilmen "När Domus kom till stan" (2004, sökbar på Youtube) skildrat hur de mindre städernas stadskärnor under modernismens storhetstid revs för att ge plats åt enplans varuhus, industriarbetsplatser och bostäder i sinsemellan separerade enklaver med trafiken koncentrerad till större avskiljande leder. Idag när den arbetsintensiva industrin flyttat till andra världsdelar och ett besök på Domus eller Epa inte längre är en lustfylld upplevelse, försöker småstäderna omvandla de nedlagda varuhusen till gallerior medan parkeringshusen förfaller och tristessen sprider sig i de isolerade bostadsområdena.

Andersson beskriver staden som en sammanhängande tät bebyggelse med bostäder, arbetsplatser och handel i samma kvarter och stadsdelar. I den täta staden är gränsen knivskarp mellan det offentliga rummets parker, gator och torg och de privata fastigheternas slutna miljöer. Ansvars- och funktionsblandningen skapar den dynamik och kontinuerliga närvaro av människor och intryck som är urbanitet, det som också kallas "mitt i smeten".

FLYTTSTRÖMMEN FRÅN land till storstad kan med Anderssons teser sägas vara två aspekter av samma fenomen – den täta stadens attraktionskraft. De ambitiösa flyttar till urbanitet, vilket numera bara erbjuds av de största städerna där den täta staden visserligen är en bristvara, men åtminstone inte stadssanerats till oigenkännlighet. Sveriges mindre städer har rivit de förutsättningar för urbanitet de en gång hade. Ska Sverige utanför storstäderna ha en chans att locka och behålla de kreativa, behöver de täta landsortsstäderna återuppbyggas. Sverige utanför storstäderna behöver mindre av landsbygdsutveckling och mer av stadsutveckling. ✨

Från fackpamp till andlig ledare

Wanja Lundby-Wedin bär inte kyrkans utan sitt partis förtroende, skriver **Erik Eckerdal**.

WANJA LUNDBY-WEDIN VERKAR vara en sympatisk person, med en imponerande karriär som lett hela vägen till positionen som Sveriges mäktigaste fackliga företrädare. Min fråga gäller därför inte främst Lundby-Wedin som person, utan det fenomen hennes nya kyrkliga kometkarriär utgör och vad det säger angående Svenska kyrkans schizofrena och motsägelsefulla organisation.

På några månader och ett kyrkoval förändrades Lundby-Wedins position från fackpamp till andlig ledare och en av Svenska kyrkans främsta företrädare. Ja, den allra främsta kyrkopolitiska företrädaren som kyrkostyrelsens första vice ordförande, vid sidan av Årkebiskopen som självskrivna ordförande. Som sådan har hon att fatta beslut om komplexa frågor om antropologi, kyrkosyn, filosofiska och sociala frågor, ställningar i relation till kyrkans tro, liv och lära. Frågor som kräver kunskap och erfarenhet det annars brukar ta år av studier och andlig träning att tillgodogöra sig.

TILL DET YTTRE ÄR DET inte svårt att se hur hennes kyrkliga karriär iscensattes av Socialdemokratiska partiet. Det är bland yrkespolitiker en vanlig väg, att efter trogen tjänst ges nya uppdrag. Kyrkomötet är ett sådant vanligt uppdrag. Lundby-Wedin är inte ensam om sin kyrkliga karriär. Andra är Lars Stjernkvist och Birgit Friggebo. Vid kyrkoval 2013 lanserades Lundby-Wedin som första namn för Sossarna och medlemmarna uppmanades, elegant uttryckt av sossarnas valstrateg Olle Burell i sin beskrivning av valstrategin, att "lyfta arslat ur soffan och gå och rösta".

Uppenbarligen gillades de vackra orden för Lundby-Wedin fick flest röster av alla sossar, vilket väl endast kan betyda att Lundby-Wedin är väldigt populär, alternativt att en sosse gör som hen blir tillsagd. Huruvida de också tänkte på Jesus och kyrkans väl är oklart. Väl invald i Kyrkomötet befallde den socialdemokratiska partiledningen, bestående av både dem som är och inte är kyrkotillhöriga och både ateister och muslimer,

att partiets kyrkomötesgrupp skulle rösta in Lundby-Wedin som förste vice ordförande i kyrkostyrelsen (att jämföra med vice statsminister) samt ge den tidigare vice ordförande Levi Bergström en slichepinne och uppdraget som förste vice ordförande i Kyrkomötet (att jämföra med vice talman). Lydigt utförde partigruppen befallningen.

FRÅN SEKULÄRT PERSPEKTIV är detta inte mycket att säga om. Det är så representativ demokrati fungerar, eller inte. Men i kyrkligt perspektiv blir det problematiskt om man betänker vad ordet förtroendevald egentligen betyder. För var och en, som inte är partiideologiskt förblindad, är det uppenbart att Lundby-Wedin – för att ta henne som exempel – inte är vald med förtroende av kyrkan, utan av det socialdemokratiska partiet. Det är partiet som lanseerar, som uppmanar att rösta och som verkställer att Lundby-Wedin blir invald. Det är i egentlig mening inte kyrkans förtroende hon uppbär. Att vara förtroendevald i kyrkan är något annat: Den person som kyrkans folk har känt igen som föredöme som människa och kristen och vars liv bär frukt i goda gärningar, har kyrkan i förtroende utvalt.

TRADITIONELLT FINNS DET två typer av förtroendevalda i kyrkan; formellt och informellt valda. De formellt valda är de män och kvinnor som utväljs, utbildas och formeras för att vigas till diakon, präst eller biskop för att leda kyrkans liv. De informellt valda är alla de män och kvinnor i vilka kyrkan har igenkänt särskilt andliga gåvor. Till exempel: Heliga Birgitta, Nicolaus Hermann, Lina Sandell, Eva Spångberg, Britt G Hallqvist, Anne-Marie Thunberg, Per-Olof Sjögren, biskop Martin Lönnebo. Nu är inte min poäng att man måste vara en andlig gigant för att vara förtroendevald i kyrkan, men kyrkligt val, om det skall kunna kallas kyrkligt, handlar om urskillning och igenkänning av personliga egenskaper, inte om aktivism och maktpolitik som präglar de politiska partiernas agerande.

Wanja Lundby-Wedin.

FOTO: VILHELM STOKSTAD/TT

Att Wanja Lundby-Wedin befinner sig tämligen långt från ett sådant kyrkligt grundat förtroende blev tydligt vid senaste Kyrkomötet då hon glatt facebookar: "Morgnens möte med Kyrkomötets S-grupp avslutades med 'Internationalen' och Kyrkomötet avslutades med psalmsång. En fin mässa i Domkyrkan som leddes av biskop Åke Bonnier från Skara stift." Så strax innan Lundby-Wedin tillsammans med övriga Kyrkomötet gemensamt bekänner sin tro i trosbekännelsen på Jesus Kristus som den som frälser från död till liv och konkret tar emot Kristi kropp och blod i kyrkans heliga nattvard gav alltså de socialdemokratiska ledamöterna hals för en annan trosbekännelse, som i "Internationals" andra vers säger:

*I höjden räddarn vi ej hälsa,
ej gudar, furstar stå oss bi,
nej, själva vilja vi oss frälsa,
och samfärd skall vår räddning bli.*

JA, TYDLIGARE ÄN SÅ kan väl inte den kristna tron förnekas. Naturligtvis är Lundby-Wedin fri att bekänna vilken otro hon vill, men är det verkligen trovärdigt att hon gör det som Svenska kyrkans främsta valda ledamot? Eller hur skall hennes och de andra sossarnas dubbla trosbekännelse förstås? Vilken är det hon egentligen omfattar och vilken hycklar hon?

Främst visar hela pinsamheten att Svenska kyrkans partibaserade och elitistiskt odemokratiska organisation spelat ut sin roll och att Olle Burell, Wanja Lundby-Wedin och de politiska partierna, med deras egna ord, borde "lyfta på arslat" och lämna kyrkan i frihet. Sedan är de naturligtvis välkomna att som alla andra döpta bli förtroendevalda på riktigt i kyrkan! ✨

Integrera som i Australien

Med ett annalkande nyval är det angeläget att påminna om att verkligheten är komplex. Å ena sidan är integrationsproblemen på många håll avsevärt större än vad Södermalmsliberaler upplever innanför tullarna. Borlänge, Eskilstuna och Malmö tampas med utanförskap och sociala problem som blivit allt svårare att hantera. Å andra sidan riskerar invandringsmotståndarna att kasta ut det berömda barnet med badvattnet när de inte tar hänsyn till uppnådda integrationsframgångar.

Enligt SCB är sysselsättningen högre bland sydamerikanskt födda än bland inrikes födda, vilket visar att invandringsbakgrund inte automatiskt hindrar karriären. Sysselsättningen bland utlandsfödda 25–64 år har dessutom ökat sen finanskrisen vid sidan av den högsta invandringen på 70 år.

Samtidigt arbetar bara hälften av Asien- och Afrikafödda. Lägst sysselsättning har Afrikafödda med högst förgymnasial utbildning – bara 25 procent. Fortsatt invandring från Somalia, Eritrea och Afghanistan kräver att integrationspolitiken förändras i grunden för att lyckas med arbetsmarknadsetableringen.

Först och främst måste uppnådda integrationsframgångar bevaras. Bland sysselsatta Asien- och Afrikafödda arbetar 87 procent i tjänster, handel och restaurang. En fjärdedel har arbete som kräver högskoleutbildning. Antalet Asien- och Afrikafödda chefer och vd:ar har ökat med 250 procent under 2000-talet, om än från låga nivåer. Att integrationsframgångarna skett i personalintensiva tjänsteföretag innebär att dessa arbetstillfällen hotas direkt av de rödgrönas skattechock på arbete.

FÖR DET ANDRA KRÄVS EN kostnadseffektiv invandringspolitik. Här behövs exempelvis skärpt kravställande i upphandlingen av bostäder. Det förekommer att fastighetsägare tjänar stora summor på att erbjuda bristfälligt och ibland hälsovådligt boende. Jag tror att krav-bo, en boendeform där man ställer krav på att nyanländas boende också ska innehålla integrationstjänster, kan vara en väg framåt. Med ett sådant boende kan man även stärka kraven på nyanlända, exempelvis genom tidigare lagd och obligatorisk samhällsorientering samt kartläggning av nyanländas kunskaper. Om den nyanlända inte medverkar i insatsen kan ersättningen sänkas. En sådan reform kan införas stegvis till grupper med hög beviljandegrad, unga eller akademiker.

Även Arbetsförmedlingens etableringsinsats måste reformeras. Efter två år har bara 7 procent fått osubventionerade jobb och 70 procent kvarstår i arbetslöshet. Här bör omställningsföretag få hela etableringsansvaret och betalas efter resultat. I Australien har liknande system för all arbetsförmedling medfört effektivitetsvinster som i Sverige kan spara 12 miljarder på arbetsmarknadspolitik.

Det är även orimligt med 290 olika kommunala vuxenutbildningsmodeller. Nackas kundvalsmodell för komvux är föredömlig: alla som vill får läsa och 87 procent får arbete. Av deltagarna är 70 procent utlandsfödda. Genom en nationell sfi- och komvuxpeng kan Nackamodellen införas i hela landet. Dessutom behövs språk- och matematikutbildning för kortutbildade, vilket i Australien fått över 60 procent av deltagarna i arbete.

En kostnadseffektiv invandringspolitik är möjlig här och nu. Med fler instegsjobb, mindre regelkrångel på arbetsmarknaden och ett bättre företagsklimat stärks integrationen ytterligare. Bara så kan vi bevara den öppenhet och tillväxt Sverige behöver. ✨

Li Jansson är Arbetsmarknadsekonom på Almega

I korthet

INSPEL

Jag lever i en stad där terrordåd är en realitet. Moskva har varit utsatt för dem i ett tjugotal år och nästan alltid utförs de på samma ställe: i tunnelbanan. Det vill säga uttryckligen den plats som det inte går att undvika om man ofta är tvungen att röra sig i Moskva och inte har bil.

Efter varje terrordåd har jag känt ett visst obehag då jag tar rulltrap-porna ner i underjorden. Sedan försvinner det. Människan fungerar på det sättet. Det man inte vill tänka på tränger man undan.

Samma dag som miljon-tals fransmän marscherade mot terrorattentatet i Paris gick jag på en författarkväll på judiska centret i Moskva. De hade inte höjt säkerheten, allt var som vanligt. En metalldetektor och en vakt. Ingen tittade i min väska. En skön känsla.

Salen var fylld av Moskvabor ur medelklassen som hade kommit för att lyssna på författaren Dmitrij Bykov. Hans tema var *Bröderna Karamazov*. Bykov kallade Dostojevskij en gammal antisemit och sågade honom jäms med fotknölar. Salen var något förvirrad, Bykov njöt av det hela. Igen en skön känsla.

Det sköna var känslan av normalitet. Att kunna komma in på ett judiskt centrum utan att genomgå omfattande säkerhetskontroll. Att lyssna på en litteraturvetare som säger en av Rysslands mest älskade klassiker och kallar honom en gammal judehatare.

I Ryssland är litteraturen en säkerhetsventil. Genom litteraturen kan man diskutera ämnen som inte alltid går att debattera i offentligheten, bland dem rasism och antisemitism. Som alltid gör man det indirekt. Det går inte till som i Frankrike, där en kultur av stark pressfrihet, rabulism och satirisk tradition skapar tidningar som Charlie Hebdo. Det görs i andra forum och på andra sätt. Men det görs.

Jag tog metron hem med en skön känsla av normalitet inombords.

Anna-Lena Laurén

Av Jonas
Jonson

1

Jonas Jonson är biskop
emeritus.

Guds egen diplomat

Nathan Söderblom var övertygad om att Gud valt ut honom för storverk. Som banbrytare för den moderna ekumeniska rörelsen var han ständigt upptagen av sociala reformer.

På hösten 1921 visiterade ärkebiskop Nathan Söderblom Solna församling. Den var då fortfarande en del av ärkestiftet. I delar av församlingen var de sociala förhållandena förfärliga med stor arbetslöshet och utbredd misär. Markägaren Max Wibom (1866–1939) ägde Huvudsta gård och var Solnas starke man. Han hade förhindrat att det drogs in el och vatten i fattigkvarteren. Från predikstolen i den fullpackade kyrkan frågade ärkebiskopen: "Finns godsägaren Wibom här? Jag vill att han, som markägare i Huvudsta, ska informera oss om hur han tänker ordna med så livsnödvändiga saker som hygien, vatten och ljus." Frågan eka- de i kyrkan men Wibom var inte där. Ärkebiskopen fortsatte: "Det kan inte vara tillåtet att några få bland oss lägger beslag på förmåner och rättigheter och lägger bördorna på andras axlar. Kapitalistens rättigheter är inte alltid det moraliskt rätta."

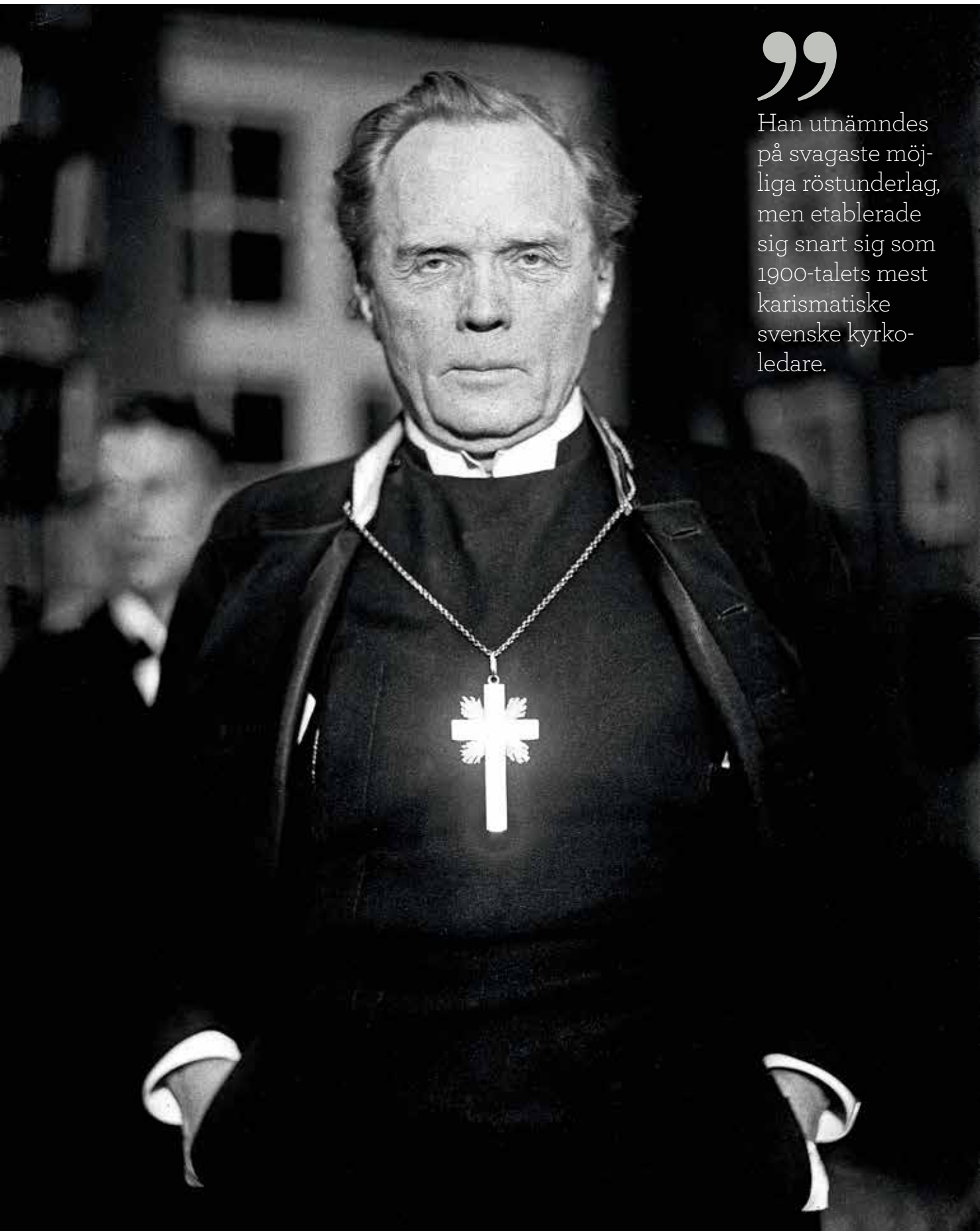
Nästa dag rapporterades detta i tidningarna. Några instämde i ärkebiskopens utspel, andra var kritiska. Om kyrkan ägnade sig åt sociala problem var det "klerikalism". I Stockholms-Tidningen meddelade Wibom hur han såg på saken. Ärkebiskopen hade naturligtvis inte talat om så jordiska ting som dricksvatten och belysning utan om vatten och ljus i andlig mening. Människors kroppsliga hälsa borde han låta andra sköta.

I ett brev berättade Söderblom vad som hänt. Wibom hade velat stämma honom, men ingen advokat ställde upp. "Skada att jag ej blev stämd", skrev han. "Det hade satt pricken över i och kanske gjort susen i Huvudsta." Nu slutade det hela med en tacksamhetsskrivelse från Wibom. Den skulle ha en farsartad avslutning på saken, om den inte mer än något annat uppenbarat "det giriga trollets lumpenhet". Söderblom avslutade brevet: "Underligt att jag, fridsamma människa, alltid skall få så mycket bråk, men det är väl mening. Denna gång tycks i alla fall något bli uträttat."

Modig var han, empatisk och handlingskraftig

men ändå något av en gamäng. När detta hände hade han varit ärkebiskop i sju år och var varm i kläderna. När han valdes 1914, var det inte många som ville ha honom. Alla andra biskopar och en stor del av prästerna misstrodde den oförutsägbare liberalteologen. Förtroendet för honom var större bland akademiker, kulturpersonligheter och opinionsbildare än i kyrkan. Han utnämndes på svagaste möjliga röstunderlag, men etablerade sig snart sig som 1900-talets mest karismatiska svenske kyrkoledare. När han kom till Solna hade han just valts in i Svenska Akademien. Den hetsiga kulturkampen med Arthur Engberg, som ville totalkontrollera statskyrkan för att kunna avveckla den, hade symboliskt avblåsts när Hjalmar Branting och Söderblom tagit varandra i hand 1920. Söderbloms omfattande hjälpinsatser bland barn och krigsfångar i Tyskland och Ryssland pågick fortfarande, och han räknades redan som en av den evangeliska kristenhetens främsta ledare. Hans livsprojekt att samla kyrkorna till en ekumenisk fredskonferens hade äntligen fått gensvar. Planeringen av Stockholmsmötet 1925 hade inletts.

Nathan Söderblom var en motsägelsefull, rikt utrustad och komplex personlighet. Han var innerligt from, en mystiker och aktivist på samma gång, asketisk och extravagant, en skådespelare med vänner bland teaterfolk och konstnärer, förstklassig musiker och retorikens mästare. Hans tenorröst attraherade och övertygade. Tal, predikningar och föreläsningar var genomsytrade av uppmuntran och hopp. Samtidigt var han en hårt disciplinerad person, viljestark och uthållig, en man som tycktes hinna allt. Han påminde gärna om att kapplöpningshästar springer fortast om ryttaren driver på med fast hand. På samma sätt var det med själen; endast under Guds fasta ledning och hårda piska kunde den göra sitt bästa. Prästerna fick höra att de skulle arbeta ihjäl sig, men göra det med förstånd. Själv arbetade han bokstavligen ihjäl sig, övertygad om att han fått Guds särskilda kallelse att uträtta storverk. >>

”

Han utnämndes på svagaste möjliga röstunderlag, men etablerade sig snart sig som 1900-talets mest karismatiske svenske kyrkoledare.

Nathan Söderblom.

FOTO: GUSTAFRYDÉN/TT

Då fick allt annat stå tillbaka, även de tio barnens behov. Han ville reformera kyrkan och samhället, men han gjorde det inte genom att satsa på politik och organisationsförändringar utan mobiliserade istället sin egen övertygelse, diplomati, lärdom, kommunikationsförmåga, och osvikliga självtilit för att få människor att tänka om. Han försökte inte heller ändra på kommunpolitiken i Solna; han ville få Max Wibom personligen att hjälpa de fattiga. Arbetarrörelsen tog hans engagemang som intäkt för att den hade Söderbloms stöd, men han röstade inte på socialdemokratin och inte heller på något annat parti. Som ärkebiskop stod han över partipolitiken men stack aldrig under stol med sina värderingar.

När han som 17-åring kom till Uppsala var debatten om socialism och kristendom redan i gång. Han hade vuxit upp i Hälsingland, fått lära sig att arbeta med händerna och sett proletariseringen när jorden inte räckte till för alla. Han hade upplevt sågverksindustrins framväxt och många jämnårigas emigration till Amerika. När SAP bildades var han 23 år. Han insåg att socialismen hade framtiden för sig, lockades av retoriken och satte sig grundligt in i den bakomliggande ideologin.

När Söderblom kom till Paris som svensk präst 1894 måste han ta ställning, för där var konflikten mellan kristendom och socialism tillspetsad sedan Andra socialistinternationalen hade grundats 1889, hundra år efter franska revolutionen. Söderblom inspirerades av de livliga kontakterna mellan franska reformerta ledare och den demokratiska socialismens dynamiske ledare Jean Jaurès. Inom den katolska kyrkan fanns också många socialt aktiva ordnar och rörelser och ett växande antal modernistiska teologer. I England mötte han Frälsningsarmén med blåroda fanor och ett omfattande slumarbete liksom det framväxande labourpartiet. Viktigare var det att han 1896 deltog i en kristen social konferens i Erfurt. Kristna sociala rörelser hade vuxit sig starka i USA, England, Belgien och Tyskland som alternativ till den ateistiska socialismen. Söderblom, som stödde många av arbetarrörelsens krav men tog avstånd från dess principiella materialism och gudsförnekelse, ställde gärna upp. Hans välfärdsprogram fick därför snarare radikalt kristdemokratiska än socialistiska förtecken.

På en religionshistorisk konferens i Stockholm 1897 sammanfattade han sin syn på kyrkans roll. Prästerna skulle predika omvändelse, nytt liv och nya attityder. De skulle inte skilja mellan gudstjänst och tjänst åt medmänniskan och betona förvalterskap och klassernas ömsesidiga beroende. Kyrkan skulle inte alliera sig med något särskilt politiskt eller ekonomiskt program utan arbeta för allas bästa. Det borde finnas kristna i alla politiska partier. Utifrån evangelierna var det naturligt att solidariser sig med arbetarna, "vårt lands rätta adel". Det behövdes överenskommelser mellan arbetsgivare och arbetstagare och varje arbetare borde tillhöra en fackförening. Strejker kunde vara nödvändiga, men kyrkan skulle hålla sig utanför den direkta kampen. Däremot skulle den söka inflytande på lagstiftningen för att mins-

ka sociala missförhållanden. Det räckte inte med diakoni och välgörenhet.

Vid ett berömt tal till de teologie studerande i Uppsala 1901 lyckönskade den nyblivne professorn dem till att få "vara sanningens orädda tolkar utan mannamån och vårt folks andliga hjälpare, inte påträngande, inte inställsamma, men tillgängliga för alla, fria från all byråkratisk stelhet – ty är du för stor att befatta dig med den minste, är du för liten för att vara präst". På den vägen var det. Söderblom hade sitt hjärta hos de underprivilegierade och blev på ett genuint sätt deras språkrör. Men individualist som han var, hade han svårt för kollektiva lösningar. Han fruktade den obildade massans diktatur samtidigt som han försvarade demokrati och allmänna val. Det var bra att arbetarna krävde sin rätt, men han trodde mer på goda människors behjärtansvärda insatser för att lindra nöden. Radikala socialister som Arthur Engberg genomskådade detta och avfärdade honom som en bluffmakare och idealist, som kunde locka arbetarna till allt för långtgående kompromisser med kapitalet. Men förmögna industrialister och den gamla börsadeln tog honom till sitt hjärta. För dem representerade han ett mer tilltalande alternativ i arbetsmarknadspolitiken och med sin odogmatiska kristendom stod han för modernitet och uppbrott ur låsta strukturer. De gav honom sitt moraliska och ekonomiska stöd, vilket väl också lättade deras tyngda samveten.

När kriget bröt ut skärptes hans sociala patos. Ett forum där han framförde sina ståndpunkter var de böndagsplakat, som på nyårsdagen lästes upp i alla kyrkor och som tilldrog sig stort intresse i dagspressen. Efter som dessa texter var godkända av regeringen och undertecknade av kungen hade de särskild tyngd. När Söderblom påminde om att det fortfarande fanns familjer i Sverige som trots redlig möda inte kunde ge sina barn tillräckligt med bröd eller skaffa dem ett sunt hem (1914) eller när han bryskt avvisade "den ohöjlda eller skenfagra egennytan hos enskilda eller samhällsklasser, som i likgiltighet tillsluter sig för bröders lidanden och därmed gör sig ovärdig samhällets skydd" (1915) väckte det motstånd. Han tvingades till en hel del strykningar. Men han gav sig inte. 1919 skrev han: "Guldet hopas måttlöst på ett fåtal, medan det ännu finns svenska hem som trots trogen pliktuppfyllelse lever i slit och otrygghet." Han stod för en praktisk kristendom och var ständigt upptagen av sociala rättvisefrågor. Kontroversen i Solna var ingen tillfällighet.

Söderblom blev en banbrytare för den moderna ekumeniska rörelsen. Vad han åstadkom var ett praktiskt samarbete mellan kyrkorna för fred och rättvisa. För detta krävdes varken teologisk samstämmighet eller läromässiga överenskommelser. Världen stod i brand och den kristna civilisationen hotades av undergång. Då gällde det att omedelbart få kyrkorna att handla tillsammans. Lärofrågorna fick vänta. Kyrkorna hade alla sin individualitet som skulle respekteras och Söderblom hade inget till övers för enhetlighet; han sökte enhet i mångfalden. Men kyrkorna i Europa var så nära identifierade med folk och nationer att kriget gjorde dem till varandras fiender. Ändå var de förenade

”Söderblom hade sitt hjärta hos de underprivilegierade och blev på ett genuint sätt deras språkrör. Men individualist som han var, hade han svårt för kollektiva lösningar.

av sin gemensamma trostradition ända från profeternas och apostlarnas tid och av ett inre liv som var betingat av evangeliet mer än av deras politiska och kulturella kontext. Söderblom ville förstärka kyrkornas medvetande om deras gemensamma tro som var oberoende av etnisk och nationell tillhörighet. Som inga andra borde kyrkorna ha förutsättningar bli fredens aktörer. Som tecken på deras samhörighet hänvisade han gärna till den katolicitet som alla delade oavsett konfession och till biskopsämbetet som symbol för kristenhetens gränsöverskridande karaktär.

Det satt hårt åt att förena kyrkorna. Krigets fronter frös fast och man vägrade att se sina fiender i ögonen. Värst var det mellan Tyskland och Frankrike. Fransmännen beskylldes tyskarna för att bära hela skulden till kriget och "die Schuldfrage" skulle i ett årtionde försvåra varje ekumeniskt närmande. Men Söderblom gav sig inte. Han skrev sin första fredsappell redan innan han vigdes till ärkebiskop och använde sedan all sin diplomatiska förmåga för att samla kyrkorna. Genombrottet kom först 1919 och planeringen av hans Stockholmskonferens kunde börja. Den kom att behandla alla slags sociala frågor, men fredsfrågan var ännu 1925 så känslig att den nästan försvann ur överläggningarna. I slutrapporten fick den

en enda mening: "Vi uppfordrar kyrkosamfunden att med oss besinna krigets fasansfullhet och dess oförmåga att verkligen lösa folkens tvistefrågor, vi uppmanar dem till bön och arbete för fullbordan av löftet, att under fridsfurstens spira 'godhet och trofasthet skola mötas, rättfärdighet och frid kyssas'." Ändå var mötet enligt alla bedömare en stor framgång. Kyrkoledarna möttes, samtalade, delade måltider och inte minst gudstjänster med varandra. Det lade grunden för det fortsatta ekumeniska arbetet. Sedan man 1926 lyckats avföra krigsskuldfrågan från dagordningen tog arbetet fart och den ekumeniska rörelsen kunde börja organiseras. 1948 konstituerades Kyrkornas världsråd.

Vad Söderblom ville var helt enkelt att få slut på krig och våld. En avgörande förutsättning för detta var en bindande internationell rättsordning. Konflikter måste lösas genom förhandlingar och skiljedom istället för krig. Det bräckliga Nationernas förbund måste få en starkare rättslig grundval, de provisoriska mellanstatliga fördrag som fanns måste utvecklas, och den internationella rättsordningen måste vara överordnad den nationella lagstiftningen. Det var kyrkornas uppgift att tillföra en andlig och etisk dimension så att det inte blev "död mekanik" av alltsammans. Söderblom talade om ett förenat Europa på ett sätt som pekade fram mot EU, men han var för tidigt ute. Versaillesfreden med sina drakoniska villkor för Tyskland hade berett marken för ett andra världskrig och nazister och fascister marscherade redan på gatorna.

Han var framgångsrik i sin strävan att närma kyrkorna till varandra och väl förtjänt av fredspriset 1930. I sin Nobelföreläsning berättade han om den ekumeniska rörelsens framväxt och särskilt om den så kallade Eisenachresolutionen 1928, då kyrkorna uppmanade till krigsvägran om de inblandade länderna inte underställde sig skiljedom. Det väckte starka protester. Söderbloms sista stora strid blev att få Svenska kyrkan att ställa sig bakom resolutionen 1931.

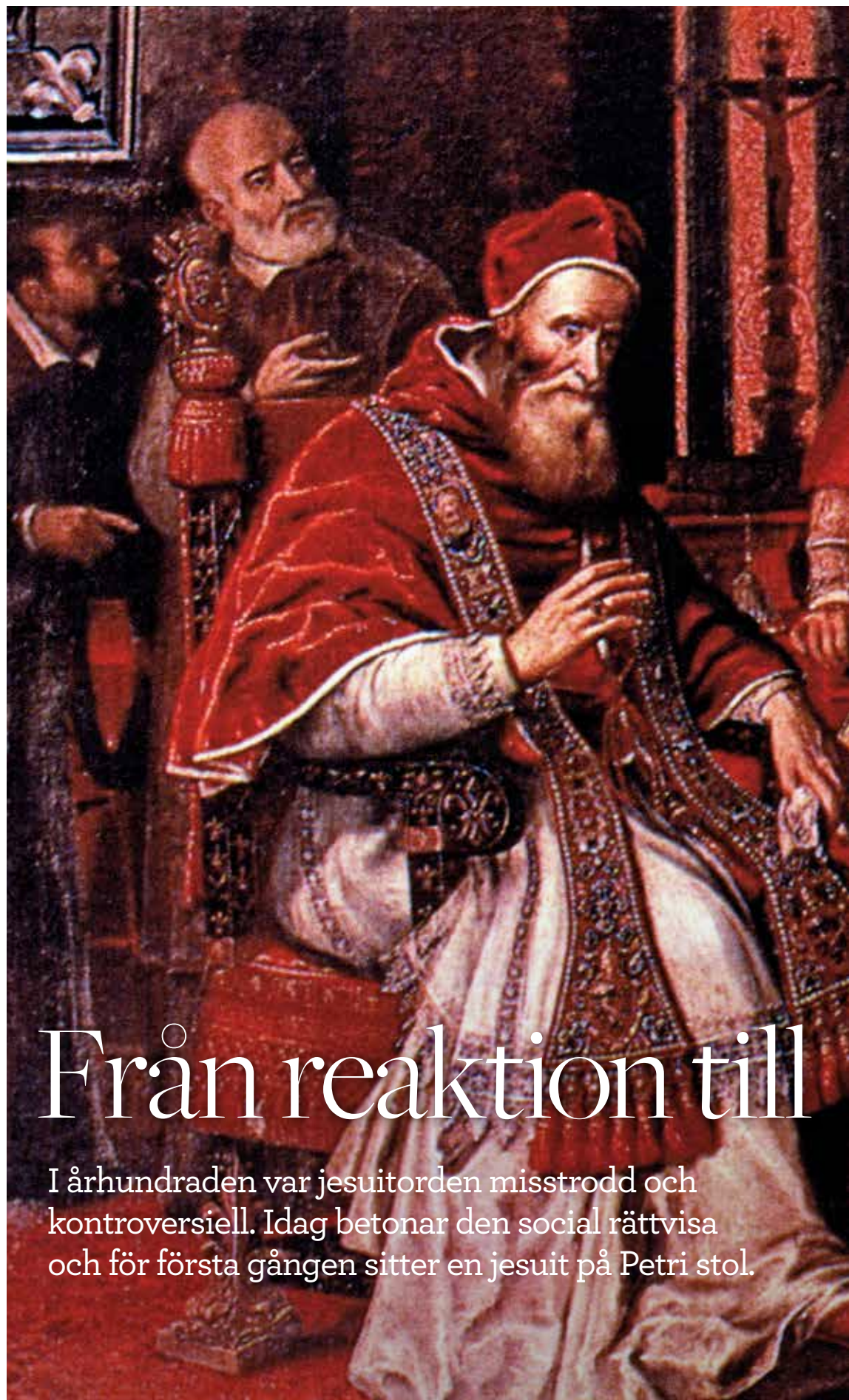
Söderbloms roll som trosdiplomat och fredsmäklare var helt självpåtagen och han fann sina sponsorer utanför kyrkan. Han var övertygad om att Gud själv utvalt Sverige – som under Gustav II Adolf värnat Europas evangeliska frihet – att bära särskilt ansvar för freden. Svenska kyrkan med dess evangeliska katolicitet och obrutna biskopstradition skulle gå före på vägen mot kyrkornas enhet. Och han tvivlade inte på att Gud kallat just honom att med sina utförsgåvor, språkkunskaper och sitt stora kontaktnät utföra en historisk gärning. Det var en "providentiell paradox" att han blivit ärkebiskop. Han ville tala kärlekens och fredens evangelium till världen. Med samma iver som vid visitationen i Solna 1921 gjorde han det i sina predikningar, i tusentals brev till världens biskopar och teologer, i sina många möten med politiker och statsmän och framför allt genom det ekumeniska mötet i Stockholm 1925. Arvet från Söderblom blev bestämmande för Svenska kyrkans öppenhet, kringssyn och internationella åtaganden och Kyrkornas världsråd befinner sig fortfarande på sin "pilgrimsfärd mot fred" som det uttrycktes vid den senaste generalförsamlingen. ✝

Av Ulla
Gudmundson

2

Ulla Gudmundson är skribent och tidigare diplomat. 2008–2013 var hon Sveriges ambassadör vid Heliga stolen.

Från reaktion till

I århundraden var jesuitorden misstrodd och kontroversiell. Idag betonar den social rättvisa och för första gången sitter en jesuit på Petri stol.

Ignatius av Loyola på knä
framför påven Paulus III.

FOTO: FRANCO ORIGLIA/GETTY IMAGES

aktivism

Jesuitorden, vars officiella namn är *Jesu sällskap*, har ett historiskt dåligt rykte i Sverige. Den finlandssvenske författaren Zacharias Topelius *Fältskärens berättelser* har antagligen mer än något annat bidragit till det. Liksom andra medelklassbarn i min generation lärde jag mig av den första delen, som handlar om trettioåriga kriget, att jesuiterna är misstänkta figurer.

Topelius huvudskurk, pater Hieronymus, som torde vara den mest kände (om än alltså fiktive) jesuiten i vårt land, smyger runt med ett silverkrucifix. Om man trycker på en hemlig fjäder, springer det fram en dolk. Med detta okristliga verktyg planerar han att genomborra den ädle konung Gustav II Adolfs hjärta.

Fältskärens berättelser publicerades i bokform på Bonniers 1853–1867. Men svenskaras jesuitskräck har spåtts på också i senare tid, som av visdiktar Birger Sjöberg i *Fridas bok* från 1922:

*Och lyste jasmin under mångloben klar,
tycktes själva friden räcka ut handen,
den friden mörka sorger i mantelen bar,
den tystna'n dolde rovet och branden.
Nu börja blommor regna. Se, bak jasminens topp
en jesuit sig smyger på trädgårdstegen opp!
Om månen i en dolk begynner blixtra därvid,
det är ingenting för Richelieus tid!*

Dolkmotivet står sig. Man hör att Sjöberg kan sin Topelius. Kardinal Richelieus förhållande till jesuiterna var visserligen mer komplext än vad Fridas kavaljer vill låtsas om. Jesuitorden, som bevisat sin effektivitet på missionsfältet, fick av Richelieu monopol på evangelisering av de franska kolonierna i Nordamerika. Men kardinalen fick avsätta en jesuitisk kunglig biktfar, som envisades med att ha synpunkter inte bara på Ludvig XIII:s privata synder utan också på hans (det vill säga Richelieus) politik. Det är ett av många exempel på det känsliga förhållande som i sekler rått mellan jesuitorden och den sekulära makten.

Som teologen Torsten Källemark påpekat kunde en upplyst svensk prästman så sent som för hundra år sedan manifestera djup misstänksamhet mot jesuiterna. Källemark citerar Nathan Söderbloms bok *Religionsproblemet inom katolicism och protestantism* från 1910: "Jesuitismen, den ande som går under detta namn [...] torde väl vara vår civilisations farligaste fiende. Den har förverkligat en imponerande, i historien oupphunnen, principernas och lydnadens konsekvens. Dess rikedom på intelligens och resurser har icke avtagit. Faran ligger i dess försåtlighet. 'Antikrist' – skillnaden märkes knappast. Det är ju kristendom – bara med borttagande av personlighet och frihet!"

Jag minns första gången jag själv såg en jesuit. Det var 1970, i Genève, på en kurs om u-landsfrågor. Jag var tjugo år. Inte för mitt liv kunde jag förstå att den trevlige irländaren i tröja och manchesterjeans tillhörde katolska kyrkans kommandotrupper. I smyg spanade jag efter dolken.

Men det är långtifrån bara i det lutherska Sverige >>

som jesuiterna haft dåligt rykte. Jesu sällskap är den mest kontroversiella av de många katolska religiösa ordnarna, också i katolskt präglade länder och inom kyrkan. Misstänksamheten har satt spår i språket. I europeiska ordböcker lär den gängse synonymen för "jesuit" vara "hycklare" (bekräftas av en stickprovskontroll i *Petit Robert* från 1988). Till bilden av jesuiternas "försåtlig het" har bidragit att de aldrig haft ordensdräkt utan uppträtt civilt eller med enkel prästkrage (missionären Matteo Ricci som på 1500-talet verkade i Kina bar siden och hårpiska). Grundaren Ignatius de Loyola uppmanade sina ordensbröder att "vara allt för alla" och att forma sitt uppträdande med hänsyn till dem de mötte. Det var ett gott diplomatiskt råd till en orden som ser som sin uppgift att verka i världen, av en ledare som ansåg att man kunde "finna Gud i allting", men det kan ju onekligen också tolkas som en uppmaning till förställning och anpasslighet. Helt fri från sådana synder har jesuitorden inte heller varit. Men den franske historikern Jean Lacouture skriver i sin bok *Jésuites. Une multibibliographie*: "Jesuiterna var inte hatade för att de verkade underjordiskt. De [...] påstods verka underjordiskt för att de var hatade."

Hat kan som bekant gå hand i hand med beundran och avund. Och jesuiter har både beundrats och avundats. Jesuitorden har frambragt en rad stora personligheter: missionärer som Franciscus Xavier, Antonio Ruiz de Montoya (förebild för fader Gabriel i filmen *The Mission*) och den nyss nämnde Ricci, vetenskapsmän som Teilhard de Chardin, teologer som Karl Rahner och Henri de Lubac, vars betydelse för katolska kyrkan svårligen kan överskattas. Den viktorianske poeten Gerard Manley Hopkins var jesuit. Dikten "God's grandeur" är en lysande tolkning av hans ordens motto *Ad maiorem gloriam Dei* (Till Guds större ära).

Men hatade har jesuiterna varit. De har under sin drygt 470-åriga historia anklagats för det mesta – för att nästla sig in hos och korrumpiera makt-eliter, för att underminera imperier, för att predika en principlös moral, för skolastisk konservatism, indoktrinering av ungdomen, pedofili, antimodernism, reaktionär monarkism och revolutionär marxism (sic). De har, pejorativt, associerats med judar och bolsjevikar (Trotskij ger dem ett ironiskt erkännande i texten *Deras moral och vår* från 1938). Jesuitorden har förbjudits i olika länder sammanlagt 74 gånger. 1773 upplöstes den av påven Klemens XIV, men återinrättades 1814 av Pius VII. Det "nya Jesu sällskap" firar alltså i år 200-årsjubileum.

Hur började det? Att, mig veterligt i alla fall, ingen film gjorts om Ignatius de Loyola är en gåta. Hans levnadshistoria är fascinerande. Dess formativa skeden prefigurerar grundläggande drag i hans orden: kontemplation i handling, övertygelsen om att Gud kan sökas och finnas i allt skapat, tonvikten på empiri och praxis och på omdömet, som krävs för att skilja mellan goda och onda impulser.

Ignatius (på spanska Inigo) föddes 1491 i en spansk adelsfamilj, in i renässansens, reformationens, den katolska motreformationens, den span-

ska *reconquistans* och de stora upptäcktsresornas tid. Erasmus, Machiavelli, Kopernikus var alla i tjugooårsåldern. Michelangelo var sexton, Luther åtta. Columbus skulle nästa år segla över Atlanten. Då skulle också kungaparet Ferdinand och Isabella kungöra att judar och muslimer fick välja mellan tvångsdop eller utvisning från Spanien. Antisemitismen skulle dock fortsätta att drabba även konvertiter.

Det länder Ignatius till heder att han i detta klimat uttalade sig positivt om judar och inte tycks ha brytt sig ett dyft om *limpieza de sangre* (blodets renhet) hos de egna medarbetarna. Hans sekreterare, Juan Polanco, och hans förste efterträdare som ordensgeneral, Diego Laynez, hade båda judisk bakgrund. År 1593, 37 år efter Ignatius död, kapitulerade dock Jesu sällskap för det spanska trycket och förbjöd personer med judiskt ursprung att inträda i orden (förbudet skulle vara ända in på 1940-talet). En av historiens paradoxer är att det 350 år senare skulle bli tre jesuiter, Karl Rahner, John Courtney Murray och Augustin Bea, som drev fram *Nostra aetate*, dokumentet från Andra Vatikankonciliet där katolska kyrkan avsvär sig sitt antisemitiska arv och accepterar religionsfriheten.

Beträffande kvinnor var Ignatius inte lika öppen. Franciskaner och dominikaner har en manlig och en kvinnlig gren, men jesuitorden har aldrig haft det (Ignatius sökte få skriftligt av påven på att hans orden aldrig skulle öppnas för kvinnor – ett argument var att jesuiter ständigt skulle vara på resande fot). Historien känner en enda kvinnlig jesuit, infantan Juana, dotter till kejsar Karl V. Men en rad kvinnliga religiösa ordnar har inspirerats av ignatiansk andlighet.

Ignatius började sin bana som officer och festprisse med smak för sex, vin och slagsmål. Den andliga kris som fick honom att totalt lägga om sitt liv inträffade under en lång konvalescens efter att ha sårats i samband med en belägring. I brist på riddarromaner läste han vad som fanns, vilket råkade vara kristna uppbyggelseskrifter (varje boknörd torde känna igen sig i situationen). Läsning och påtvingad stillhet tycks ha utlöst en "psykologisk förskjutning", som fördjupades under tio månaders vistelse i klostret Montserrat. Erfarenheterna blev modellen för de berömda andliga övningarna, som sammanfattades av Ignatius i en handbok, inte avsedd att läsas utan att praktiseras. Än idag utgör övningarna kärnan i varje jesuits skolning och livslånga praxis. Teologen Margaret Hebblethwaite betonar i sin bok om ignatiansk andlighet, *Finding God in All Things* den praktiska sidan hos Ignatius. Regler är sekundära, allt i skapelsen kan i princip användas för att föra människan till Gud, välj det som du känner fungerar för dig, men var uppmärksam på att alla impulser inte leder dig åt rätt håll. Disciplin krävs, andlig mognad är något som successivt byggs upp, men Ignatius är inte – som Söderblom trodde – ute efter att krossa den enskilda människans personlighet.

Att verka i Jerusalem var Ignatius dröm. Han begav sig dit som pilgrim. Men franciskanerna som av tradition har ansvar för de kristna heliga

”

Klosterlöftena kompletterades med ett fjärde, om obrottslig lydnad mot påven. Löftet gäller beredskap att resa vartsomhelst i världen på påvens uppdrag, men har ofta tolkats – understundom även av påvar – som att en jesuit är skyldig att lyda påven blint i allt.

»

Symbolen för jesuitorden på dess moderkyrka Il Gesù i Rom.

FOTO: FRANCO ORIGLIA/GETTY IMAGES

platserna var måttligt roade av konkurrens. Även från dominikanskt håll fick Ignatius höra att han var teologiskt okvalificerad. Han skrev därför in sig vid Europas främsta universitet, det i Paris. 1534 avlade han med sex vänner klosterlöftena – fattigdom, lydnad, kyskhet – i en kyrka på Montmartre. Att resa till Jerusalem var nu omöjligt på grund av turkisk krigföring. Den pragmatiske Ignatius vände sig istället till Rom och erbjöd påven Paulus III sina och kamraternas tjänster. 1540 stadfäste Paulus jesuitorden och dess av Ignatius utarbetade konstitution. Klosterlöftena kompletterades med ett fjärde, om obrottslig lydnad mot påven. Löftet gäller beredskap att resa vartsomhelst i världen på påvens uppdrag, men har ofta tolkats – understundom även av påvar – som att en jesuit är skyldig att lyda påven blint i allt. Jesuitordens historia innehåller många exempel på konflikter mellan jesuiterna och påvar, men naturligtvis har det fjärde löftet varit *gefundenes Fressen* för alla som velat se jesuitorden som en romersk femtekolonnare, en stat i staten.

Jesuitorden växte snabbt. Vid Ignatius död 1556 hade den tusen medlemmar. Den blev ett verkamt påvligt instrument, både i konfrontationen med protestanterna och i den inomkyrkliga maktkampen mellan påven och biskoparna. Tre jesuiterna (däribland Laynez) deltog som ”påvliga teologer” i motreformationskonciliet i Trent och försvarade skickligt de påvliga intressena.

Men huvuduppgiften var mission. Redan innan orden hunnit stadfästas gav sig den förste av de legendariska jesuitmissionärerna, Franciscus Xavier, iväg till Indien och Japan i upptäckarnas och de koloniala erövrarnas spår. I Kina verkade något senare den redan nämnde Matteo Ricci., av kineserna kallad Li Mateou. Utan tvekan bidrog jesuiternas geni och talanger till västs erövring av världen. Xaviers uppdrag kom till på begäran av Portugals kung Joao III. Tre mäktiga vågor av jesuitisk mission sammanfaller tidsmässigt med de tre stora framstötarna av europeiska kolonialmakter: Portugals och Spaniens på 1500-talet, Storbritanniens, Nederländernas och Frankrikes på 1600-talet (jämför ovan om Richelieu) och Storbritanniens och Frankrikes under 1800-talets andra hälft. Men detta innebär inte en total identifikation av missionen med de koloniala projekten. En spänning fanns mellan koloniala företrädare som såg de erövrade folken som exploateringsobjekt och missionärer som såg dem som människor med själar att frälsa. Helt konsekvent var varken jesuitorden eller kyrkans ledning. Svarta slavar utnyttjades av jesuiterna och påven Urban VIII fördömde, oklart på vilken grund, slaveri för indianer men inte för svarta. Men de berömda ”reduktionerna”, jesuitledda indianstäder som blomstrade i 150 år i nuvarande Paraguay, kom till för att skydda indianerna från portugisiska slavjägare.

Parallellt fick jesuitorden genomslag i Europa. På 1600-talet var det närmast *de rigueur* för en katolsk monark att ha en jesuit som biktfar. Givetvis uppstod (jämför ovan om Richelieu) rykten om att jesuiterna var ute efter politisk makt. Till

Adolfo Nicolás, ”den svarte påven”, leder jesuitorden idag.

FOTO: FRANCO ORIGLIA/GETTY IMAGES

det bidrog jesuitordens fokus på undervisning, med tonvikt på elitutbildning. I synnerhet gällde det Frankrike – Colbert, Condé, Descartes, Molière, Voltaire, Diderot, Balzac gick alla som barn i jesuitskolor. Jesuiternas undervisningsmetoder var under de första århundradena klart före sin tid, framför allt i bejakandet av naturvetenskap (det är inte en slump att Vatikanens astronomiska observatorium sköts av jesuiterna) och moderna pedagogiska metoder, inklusive teater och fysisk träning. Men filosofiskt satt man fast i en föråldrad aristotelianism. Detta bidrog till att göra jesuiterna till måltavla för cartesianer och upplysningsfilosofer. Jesuiterna drogs också in i den så kallade janseniststriden och fick en kraftfull fiende i filosofen Blaise Pascal.

Jesuitorden förbjöds i Portugal 1759, i Frankrike 1764 och i Spanien 1767, för att, som ovan nämnts, upplösas av påven 1773. Förbudet kan, mycket

”

Att, mig veterligt i alla fall, ingen film gjorts om Ignatius de Loyola är en gåta. Hans levnadshistoria är fascinerande.

förenklat, ses som ett uttryck för katolska kyrkans och påvedömetts försvagning till förmån för en absolut furstemakt och en framväxande sekulär syn på staten. Paradoxalt blev det hos två absoluta monarker, den lutherske Fredrik II av Preussen och den ortodoxa (före detta lutherska) Katarina II av Ryssland, som jesuitorden övervintrade. Påvens auktoritet gällde inte här och bägge ansåg sig ha nytta av jesuiterna för att hålla de katolska undersåtarna lugna i de områden de tillskansat sig genom Polens första delning 1772. Jesuiternas talang som utbildare var användbar, och de ansågs inte längre farliga. "Påven har klippt klorna och dragit ut tänderna", skriver Fredrik cyniskt till upplysningsfilosofen d'Alembert. Elegant vänder han filosofens egna vapen mot honom: "Ni kritiserar mig för att jag praktiserar humanitet mot alla oavsett religion!" Fredrik såg projektet som en investering. I ett brev till Voltaire konstaterar han

belåtet att "snart kommer alla katolska monarker att be mig om jesuit, och då säljer jag dem dyrt".

Jesuitorden skulle efter återinrättandet 1814 präglas i mer än ett århundrade av den postnapoleonska restaurationen i Europa och av en stelnad katolicism. Lacouture anmärker syrligt att jesuiternas berömda omdöme svek dem när de under 1800-talet blint lydde både de Bourboniska monarkier som förföljt dem och påvemakten som svikit dem, istället för att se att upplysningen och republiken också verkade "till Guds större ära". Från Preussen drevs jesuiterna ut i som ett led i Bismarcks *Kulturkampf*. I Frankrike hamnade de i skottgluggen i striden mellan en konservativ monarkism och en framväxande sekulär liberalism. De italienska jesuiternas tidskrift *Civiltà Cattolica* blev ett lydigt redskap för påven Pius IX, som i sin ökända *Syllabus* brännmärkte moderniteten, demokratin, rättsstaten och yttrandefriheten som kätter.

Hur lyckades jesuitorden omskapa sig? Hur var det möjligt att jesuitteologer (Rahner, Lubac) blev de som, tillsammans med dominikaner som Yves Congar och Marie-Dominique Chenu, formade den nya teologi som skulle ligga till grund för Andra Vatikankoncilietts öppning mot den moderna världen, inklusive religionsfriheten? Hur kunde jesuiterna gå från en politiskt närmast reaktionär hållning till att betona "optionen för de fattiga", social rättvisa och politisk frihet?

Naturligtvis samverkade många faktorer. Jesuitorden har aldrig varit någon monolit. Även under 1800-talet fanns jesuiters som belgaren Pierre Charles, som tog ställning mot rasism och antisemitism och ifrågasatte falsariet *Sions vises protokoll*, i en tid då varken *The Times* eller *Civiltà Cattolica* betvivlade dess äkthet. Påven Leo XIII:s steg mot acceptans av moderniteten med encyklikan *Rerum Novarum* 1891 bör ha gjort intryck. Nazism och fascism öppnade ögonen. Jesuiters som Alfred Delp deltog i motståndet.

Pedro Arrupe, som valdes till ordensgeneral 1965, gjorde det till jesuiternas främsta uppgift att realisera Andra Vatikankoncilietts och den påvliga encyklikan *Populorum Progressio*s visioner om en friare och rättvisare värld. 1980 grundades den världsvida Jesuit Refugee Service. Men en debatt uppstod i orden om gränsdragningen mellan det evangeliska uppdraget och social/politisk aktivism (det är i detta perspektiv som konflikten i Argentina mellan dåvarande jesuitprovisialen Jorge Bergoglio, nu påven Franciscus, och två jesuiters ska ses). Såväl Paulus VI som, i än högre grad, Johannes Paulus II, ansåg att Arrupe gick för långt i social aktivism.

1965 hade jesuitorden cirka 36 000 medlemmar, fler än någonsin tidigare i sin historia. Idag har den, påverkad av den generella nedgången i antalet kallelser, uppskattningsvis 17 000-18 000. Men för första gången sitter en jesuit på Petri stol. Kanske rullar Ignatius i sin grav. Han ansåg att jesuiters borde avstå från kyrkliga ämbeten. Eller så skulle han pragmatiskt ha sagt: Gud kan sökas och finnas i allt. Också i Vatikanen. ✿

Omvälningen av medierna går med en svindlande hastighet. Frågan är hur det påverkar demokratin.

Storm i medielandskapet

Olle Wästberg

Det är en svensk medieklassiker, 60 år gammal. Lennart Hyland, legendarisk programvärd i radio, bad alla sin lyssnare gå och spola i toaletten. Över hela Sverige kunde man se hur förbrukningen i de kommunala vattenverken gick i topp. Ordet "miljömedvetenhet" hade inte uppfunnits.

Det var i kollektivismens tidsålder. Nästan alla svenskar åt ärtsoppa på torsdagar. Det var vad som serverades på varje äldreboende och i varje skolmatsal.

Det svenska projektet under första delen av efterkrigstiden har av Patrik Engellau karaktäriserats med orden: wc, PV, tv. Till detta kan läggas: Algots, Ikea, *Expressen*, *Aftonbladet*. Det var en standardtillväxt i fasta format. Lika för alla.

VÅR TID ÄR INDIVIDUALISMENS. Den gamla Volvo PV gick att få i sju olika färger. Nu skräddarsys en ny Volvo för varje individ med olika färger, inredning, utrustningspaket. Det finns över tusen olika kombinationsmöjligheter.

Det är mot den bakgrunden man ska se omvälvningen av medierna. "Det nya medielandskapet" är den vanligaste bilden av det som nu sker på medieområdet. Bilden är förförisk och missledande. Vi associerar till svenska landskap, böljande sädesfält, solen som lyser över gröna ängar. I själva verket liknar det nya medielandskapet en rapport från rymdsonden mot Jupiter. Gaser och svavelnedfall. Ständiga stormar.

Att försöka teckna en bild av detta landskap är som att rita en karta under pågående jordbävning. Det går fort. Men utvecklingen styrs inte av kollektiva beslut, utan av människors preferenser. Liksom med Volvobilen skräddarsyr konsumenterna sina egna medier.

NICLAS LUNDBLAD – EN AV cheferna på Google – varnar för de nostalgiska beskrivningarna. De nya medierna ger röst åt många fler, ger oss chans att söka ny kunskap, ger möjlighet till nya organisationsformer, också politiska.

Lindblad har rätt. Samtidigt är internetmedier i hög grad skyglappsmedier. När vi söker information på nätet och följer våra favoritsajter hamnar vi ofta i bekräftelse. Överraskningarna och slumpkunskapen uteblir. Det bidrar till att stänga de gemensamma rummen; vi får allt färre gemensamma referensramar och tenderar att leva i parallella verkligheter.

I en utredning från Södertörns högskola av Gunnar Nygren och Kajsa Althén för några månader sedan konstaterades att en tredjedel av alla lokalredaktioner stängts på tio år. Cirka 120 lokalredaktioner har försvunnit. Det innebär allt fler orter utan lokal bevakning, utan en närvarande journalist. Ingen finns som kan få tips om missbruk eller kommunala skandaler. Ofta försöker kommunerna fylla luckan efter lokaljournalistiken med tillrättalagd information.

NU ÄR I OCH FÖR SIG inte detta hela sanningen. Ta *Västerbottens-Kuriren*, som gjort sig av med samtliga elva lokalredaktioner. Dock har de ersatts av tre reportrar i Lycksele och några lokala stringrar i glesbygd. Dessutom har tidningen skapat ett bloggutrymme för varje småkommun där politiker och allmänhet diskuterar.

Forskaren Jesper Strömbäck har kallat medieutvecklingen för "demokratins klimatfråga". Vad han menar är att vi inte får se medieutvecklingen som ett branschproblem, utan att vi måste ha demokratins perspektiv i centrum. Demokratin förutsätter informerade väljare och att kunskaperna är hyggligt jämlika. Demokratin förutsätter också självständiga granskare. När

”

Mer presstöd till de traditionella medierna gör att de kan hålla sig kvar några år till på det sluttande planet, inget annat.

Lokalredaktionen i Rättvik.

FOTO: LENNART EDVARDSSON/TT

medierna blir slutna rum försvinner mycket av dessa förutsättningar.

Förändringarna beror ju inte på att människor ägnar mindre tid åt mediekonsumtion. Tvärtom sitter vi mer och tittar på skärmar än vi någonsin gjort på tryckt text. Men mediekonsumenterna gör nya val. Och dessa val leder till att redaktionerna får allt mindre resurser.

Den som vill bevara de gamla medierna får ingen hjälp av dem som skulle läsa dem. Det är som att flytta en kyrkogård – man får

ingen hjälp underifrån. Det hjälper inte att önska en annan medieutveckling. Nu har riksdagen tagit initiativ till att vidga pressstödet så att gratis räknas in i stödberättigad upplaga och så att digitala intäkter ska kunna läggas till i tidningarnas underlag. Mer presstöd till de traditionella medierna gör att de kan hålla sig kvar några år till på det sluttande planet, inget annat.

KULTURMINISTERN HAR AVISERAT EN NY medieutredning. Det är helt rätt. Frågan är

dock om den tillåts ta upp de för medierna helt centrala frågorna: att digitala medier har högre moms, att dagstidningar har en särskild reklamskatt.

Och än viktigare: Nya digitala medier distribueras ju med bredband – i kabel eller från G 4-sändare. Sveriges största mottagare av presstöd är företagen Mittmedia, som äger de flesta tidningar norr om Dalälven. Koncernen genomgår en drastisk förändring och ser de tryckta tidningarna främst som en plattform för övergång till digital produktion. Samtidigt verkar man också i glesbygd.

Mittmedia har genom enkäter bland läsare kunnat konstatera att Post- och Telestyrelsens, Telias och andras täckningskartor inte stämmer. Långt fler svenskar än statistiken uppger kan inte koppla upp sig till internet. Kanske är det helt enkelt så att operatörerna tagit en passare och dragit en cirkel runt varje mast – och inte tagit hänsyn till att det också finns ett fjäll i vägen. Att verkligen få bredband till alla är en central mediereform – som knappast kommer att ligga under den nya medieutredningen.

FÖR DE POLITISKA PARTIERNA framtvingar det kommande extravalet sannolikt ett nytt kommunikationstänkande. De har långt mindre pengar till valkampanjen. Många partilador är tomma efter EU-vals kampanj och ordinarie val.

Många betonar, helt riktigt, det ansvar public service har. Men här finns en paradox. Public service är den enda som kan komma in med journalistik där de traditionella medierna inte har råd att vara kvar. Samtidigt innebär fler lokala sajter för till exempel Sveriges Radio att konkurrenssituationen för lokalmedier kan bli ännu svårare. Främst radion är dock samtidigt den kanske viktigaste möjligheten för ”vanliga människor” att komma fram i ett brett medium.

MÄNNISKOR BLIR MER selektiva i sin medieanvändning. De konstruerar sina egna medier och många har blivit vad forskarna kallar ”nyhetsundvikare”. Det är inte troligt att offentliga åtgärder kommer att kunna förändra dessa mediekonsumenter – särskilt som antalet mediekanalet av olika slag hela tiden ökar.

Samhället har blivit herrelöst. Inte i den positiva meningen att vi slutat buga inför överheten eller att herremakten bytts mot folkmacht. Utan som en herrelös bil. Den går inte längre att styra. Sikten är dålig och ratten lyder inte. Vi vet dessutom inte vart vi är på väg. Bara att det går snabbt.

Olle Wästberg är statlig utredare av klyftor och demokrati. Han var tidigare chefredaktör i *Expressen*.

TEMA

MEDBORGARNAS POLIS?

Svensk polis går igenom sin största omorganisation på ett halvsekel. Polisen blir en enda myndighet. En avsikt är att polisen ska komma närmare allmänheten. Men går det att öka den lokala förankringen utan lokalt politiskt ansvar?

FOTO: MIKAEL ANDERSSON/NORDIC PHOTOS

TEMA

FOTO: KONNY DOMNAUER / NORDIC PHOTOS

Utan personligt ansvar

Den nya polisreformen har goda inslag och förebilder. Men bristen på lokalt politiskt inflytande gör att den är dömd att misslyckas.

Av Krister Thelin

Den 1 januari 2015 genomfördes den största reformen inom svensk polis på 50 år, då de 21 länspolismyndigheterna sammanfördes till en enda myndighet, Polismyndigheten¹. Tanken är att den nya myndigheten skall delas in i sju regionala och 99 lokala områden. De senare beskrivs som kärnan i verksamheten. "Medborgarlöften" och "områdespoliser" (en per 5 000 invånare) är andra ingredienser i reformen. De förra beskrivs av polisen på följande sätt. "Medborgarlöften är en del av den lokala verksamhetsplaneringen och bygger på kunskap från många olika håll, bland annat från medborgar- och medarbetardialoger. Målsättningen är att medborgarlöften ska tas fram i hela landet 2016."²

1965 förstatligades den svenska polisen, som dittills varit en kommunal angelägenhet. Förstatligandet gav betydande resurstillskott till polisen men blev också startpunkten på en ny reformprocess under följande decennier. Ett stort antal lokala polisdistrikt (500) blev successivt färre och länen blev så småningom den minsta och enda operativa enheten. Rikspolisstyrelsen (RPS) tillkom 1965 som tillsynsmyndighet med ansvar för budgetberedning, fördelningsnycklar och dialog med justitiedepartementet. Regionala och lokala politiker har under åren i varierande sammansättningar befovat polistyreiser med insyn och informationsrätt men helt utan ansvar och reell möjlighet att påverka den operativa verksamheten.

Sverige har för närvarande 20 000 poliser, det högsta antalet någonsin, vilket ger 2 poliser per 1 000 invånare. På tio år har antalet ökat med knappt 3 000. I ett internationellt perspektiv är antalet dock litet. I EU är snittet 3,5 poliser per 1 000 invånare.

Samtidigt visar Brottsförebyggande rådet (Brå) att antalet anmälda brott ökar och upplklaringsprocenten minskar.³ Det innebär att allt fler svenska poliser i mindre utsträckning klarar sin uppgift att förebygga, beivra och utreda brott. Allmänhetens tålamod har dock hittills varit stort och förtroendet för polisen i gemen rela-

tivt högt, till icke ringa del beroende på att okunskapen om de reella förhållandena också är hög.

Under senare år har brinnande förorter satt fokus på polisens misslyckanden. Rikskriminalpolisen har i en under hösten 2014 publicerad rapport⁴ identifierat 55 områden där laglöshet råder. Eller som polisen själv sammanfattar saken:

I Sverige finns i nuläget 55 geografiska områden där lokala kriminella nätverk anses ha negativ påverkan på lokalsamhället. Områdena är fördelade över 22 städer – från storstäder till mindre orter och anses vara socioekonomiskt utsatta. Det stora kriminella genomslaget på lokalsamhället förefaller vara knutet till den sociala kontexten i områdena snarare än på en vilja hos de kriminella att ta makten och kontrollen över lokalsamhället [...] Aktörerna kan grovt delas i ett yngre och ett äldre skikt som till viss del knyts samman av släktskap. De yngre ingår vanligen i löst sammansatta kriminella nätverk centrerade kring ett fåtal tongivande personer. Deras brottslighet är mindre komplex och består ofta av narkotikaförsäljning till missbruksledet, stölder och inbrott i närområdet. De äldre är mer strukturerade och är involverade i mer organiserad brottslighet såsom avancerade stölder och organisering av narkotikatillförseln till områdena [...] Utveckling i områdena har medfört svårigheter att utreda brott. Polisen har även i andra avseenden svårt att arbeta i dessa områden, bland annat på grund av att omgivningen reagerar mot Polisen vid ingripanden eller genom att angripa Polisens fordon.

Polisens svårigheter med att stävja de nämnda problemen kan vara en bidragande faktor till att allmänheten i flera fall uppfattar det som att det är de kriminella som styr i områdena. En sådan uppfattning kan ifrågasätta Polisens roll som garant för trygghet, och på sikt minskar allmänhetens benägenhet att vända sig till Polisen. Situationen i dessa områden är bekymmersam och har i flera fall medfört att Polisen inte kunnat fullgöra sin uppgift.

Bilden är alltså allt annat än ljus. Insikten om att det är på det lokala planet som slaget om tryggheten står har funnits länge. >>

År 1993 beslöts om en *närpolisreform*, bland annat inspirerad av lyckade utländska metodförebilder med *"community policing"* och *"problem oriented policing"*.

Bakgrunden var att även om polisverksamhet av traditionellt slag, såsom utryckning och brottsutredning, är viktiga inslag i kampen mot allt slags brottslighet, så räcker dessa verksamhetsformer inte till för att bryta brottsutvecklingen. Detta gällde inte minst beträffande "vardagsbrottsligheten" i form av till exempel inbrott, misshandel, rån och skadegörelse.

På förslag av den borgerliga regeringen slog riksdagen år 1993 därför fast: att polisverksamheten i ökad utsträckning skall inriktas mot brottsförebyggande insatser i vid mening, och mot brottsförhindrande åtgärder. I samband med att närpolisverksamheten infördes underströks att det problemorienterade synsättet skall vara strategin för polisens arbete, det vill säga ett fokus på de faktorer som möjliggör eller är de mer direkta orsakerna till brott och ordningsstörningar.

Tanken var att polisdistrikten skulle organiseras i närpolisområden med ansvar för de flesta slag av polisverksamhet inom sitt geografiska område, såsom förebyggande polisverksamhet, övervakning, utredning av vardagsbrottslighet samt service till allmänheten.

Samtidigt medförde påtvingade miljöbesparingar efter krisöverenskommelsen hösten 1992 att utbyggnaden av en fungerande närpolisverksamhet aldrig kunde förverkligas. Till trögheten bidrog också ett visst motstånd inom polisen, där man på sina håll uppfattade "närpolis" som en avdämning av det gamla begreppet "kvarterspolis", som inte hölls särskilt högt inom de poliskretsar för vilka piketpolisen och utryckningsverksamhet var kvintessensen av "riktig" polisverksamhet.

Till den mest lyckade utländska förebilden hör den så kallade New York-modellen.

New York är en stad som har fått ner kriminaliteten på ett sätt som saknar motstycke i världen. Från att ha varit en av världens mest otrygga städer i början av 1990-talet har flera kraftfulla reformer genomförts under 1990-talet, vilka har haft en närmast osannolik gynnsam inverkan på brottsbekämpningen. På 15 år minskade brottsligheten med närmare 75 procent, och 2004 var året med lägst kriminalitet sedan 1970. Vid en jämförelse med den anmälda brottsligheten mellan Sverige och New York (befolkningsskillnaden är inte påfallande stor) framgår att Sverige har dubbelt så många misshandelsfall per år som New York, dubbelt så många våldtäkter sker i Sverige som i New York och dubbelt så många bilar stjäls i Sverige.

Hur har då New York förvandlats från osäker till säker stad, en stad mindre för brottslingarna och mer för medborgarna?

Först och främst slutade New York-polisen försvara den höga kriminaliteten genom att skylla på etniska och sociala problem. Bristen låg i stället i att polisen inte lyckades upprätthålla den lag och ordning som medborgarna var berättigade till. Genom att på detta sätt till viss del ta på sig skulden för kriminaliteten fick polisen också medborgarnas respekt, och de gav polisen sitt stöd för de nya metoder som skulle förändra New York. Man sjösatte flera program och handlingsplaner som riktade in sig på att minska brottsligheten. Flera av dessa slog mycket väl ut och

är idag standard för hela New York-polisen och även för polisen i andra städer i USA.

Ett av dessa program är användningen av Compstat, en datoriserad metod för att kartlägga brott och fånga upp brottsrender på ett tidigt stadium. Varje vecka samlas samtliga polischefer och går igenom dagsaktuell kriminalstatistik genom ett datoriserat visningsprogram. Varje brott presenteras på en karta genom en färgprick, varje brott med en egen färg. På så sätt kan man snabbt se vilka områden som för närvarande är hårt drabbade av en viss brottstyp.

Den ansvarige polischefen får sedan förklara sin syn på saken, och därefter diskuteras frågan om lämplig åtgärd beslutas, ofta genom omfördelning av resurser. Om en polischef upprepade gånger misslyckas med att få ner brottsligheten byts han ut. Kontinuerlig chefsprövning genomsyrar verksamheten. Få polischefer i Sverige hade förmodligen haft kvar sina jobb efter ett år med denna metod.

Nolltoleransen, ett begrepp som blev känt också i Sverige under 1990-talet, men som på allvar genomfördes i New York, har alltså visat sig vara mycket effektivt; begreppet nolltolerans ("zero tolerance") myntades först i London och importerades till andra sidan Atlanten av New Yorks dåvarande (och sedermera nuvarande) polischef William J Bratton.⁵

"Först och främst slutade New York-polisen försvara den höga kriminaliteten genom att skylla på etniska och sociala problem."

Systemet är lika effektivt som det borde vara självklart. Ett brott är ett brott och skall bekämpas. Genom att slå ner på all brottslighet, även den mindre grova brottsligheten som skadegörelse, klotter, fylleri och annat störande beteende sänder man signalen att

brottslighet, oavsett form och svårighetsgrad, inte accepteras.

Detta ger i sin tur en ökad känsla av trygghet bland befolkningen, som rör sig ute på stan under dygnets alla timmar, vilket i sin tur ytterligare ökar trygghetskänslan genom en levande stadsbild. Den ökande tryggheten ger ett större förtroende för polisen, vilket underlättar det brottsförebyggande arbetet, som därefter leder till minskad brottslighet. En god spiral i stället för en ond byggs upp.

Nu krävs det naturligtvis mer än bara en nollvision för att få ner brottsligheten. Det är viktigt att varje polis känner samhörighet med det område som han eller hon bevakar, och att det finns tillräckliga resurser, både personellt och ekonomiskt. En ständig förflyttning mellan olika stadsdelar gör att den enskilde polisen tappar kontakten med de människor som bor i hans eller hennes område. Eftersom varje område är unikt avseende folkmängd, etnisk sammansättning, geografi etcetera har varje polischef en stor självbestämmanderätt för att på det sätt som är bäst för varje område anpassa antalet poliser och sättet som verksamheten bedrivs på.

Genom att samma poliser arbetar i ett område får de en bra kontakt med invånarna och kan på ett effektivt sätt bedriva såväl brottsutredande som brottsförebyggande arbete.

New York-polisens verksamhet baseras på tillgången till aktuella och relevanta underrättelser, effektiv taktik, snabb fördelning av personal och resurser och kontinuerlig och omedelbar uppföljning av genomförda åtgärder.

Det går att i såväl den aldrig fungerande svenska "närpolisen" som den nu aviserade "områdespolisen" med lokala "medborgarlöften" spåra klar inspiration från New York-modellen. Men det saknas en grundkomponent som gör att de nya svenska förhoppningarna dessvärre riskerar att komma på skam.

Den svenska politiska debatten har under åren i huvudsak alltid haft sitt fokus på antalet poliser, naturligt i ett läge där riksdagen

MEDBORGARNAS POLIS?

beslutar härom, vilket dock sedan 20 år alltså inte är fallet. Moderaterna har av ålder varit det främsta "lag- och ordningpartiet", en ställning som de borgerliga kamraterna i alliansen hittills inte utmanat.

De senaste 20 åren har moderaterna också kontrollerat justitiedepartementet i över tio år. Men medan politiska löften om antal poliser uppfyllts, har strukturella lednings- och styrningsfrågor i huvudsak lämnats därhän och blivit en angelägenhet främst för byråkraterna på Rikspolisstyrelsen, RPS, och justitiedepartementets polisenhet, vilka bedriver karriärmässigt växelbruk. Polisanslaget är departementets enskilt största budgetpost, för närvarande 20 miljarder kronor.

Oförmågan att växa in ett ökat antal poliser och ökade anslag i brottsbekämpning tycks dock monumental. Till inte ringa del hänger det ihop med att moderat polispolitik ibland är svår att skilja från polisfackliga intressen. Av hävd finns i riksdagen starka band mellan moderata politiker och polisfacket. Och polisfacket och moderaterna förenas i att gilla ett stort antal poliser, medan viljan till strukturell reform är svagare.

För socialdemokratin och vänstern är förhållandet till polisen mera ideologiskt komplicerat. Minnena från polissablar och polisrytteri vid storstrejken 1909 må ha bleknat men är likväl en del av det socialistiska partiarvet, liksom synen på polisen som den "utsugande kapitalistiska överbyggnadens" mera repressiva element.

Socialdemokratin har därför alltid under sitt långa regeringsinnehav lagt vikt vid att se till att centrala nyckelbefattningar inom polisen besatts med "pålitligt" folk och avvisat krav på flera poliser med att det inte är önskvärt med en "polisstat", en hållning som sammanfaller med en grundsyn som ser brottslingen mera som offer för övermäktiga socioekonomiska omständigheter än som ansvarig gärningsman. Denna vänstersyn genomsyrar också den svenska kriminologiska forskningen som synes städse beredd, att i varje läge tolka ökad brottslighet i apologetiska termer.

Den nu genomförda polisreformen har dock beslutats i bred politisk enighet. Men den kommer inte att fungera. Tyngdpunkten på det lokala med "områdespoliser" och "medborgarlöften" är rätt, liksom inspiration från goda utländska förebilder, inte minst New York-modellen. Men den avgörande faktorn för framgång saknas: *lokalt politiskt ansvar*. Reformen i New York lyckades inte främst på grund av fler poliser och ny metodik utan genom att den ytterst ansvarige var borgmästare Rudolph Guiliani, vilken polismästaren Bratton var underställd och rapporterade till. Och Guiliani svarade i sin tur gentemot dem som valt honom, det vill säga medborgarna i New York. *Detta lokala politiska ansvar skapar det förvandlingstryck och de prioriteringar som är nödvändiga.*

I svenska kommuner, särskilt dem i vilka de 55 utanförskapsområdena ingår, har skola och socialförvaltning som kommunala organ en nyckelroll, inte minst i att förebygga ungdomsbrottslighet. "Medborgarlöften" och "samverkan" mellan en ny statlig poliskolloss och enskilda kommuner är emellertid dömda att misslyckas. Och detta inte bara på grund av att "löften" och "samverkansavtal" på detta område mellan offentliga aktörer saknar varje rättslig giltighet. (Tanken att en kommun skulle stämna staten för kontraktsbrott, om löftet inte uppfylls, är underhållande men inte särskilt realistiskt; politisk fluff kostar inget.)

Lokala politiker kommer nämligen som hittills, att sakna varje möjlighet att reellt påverka den polisiära verksamheten. Den polisiära ledningsstrukturen är enbart ansvarig i sin egen statliga hierarki med egna karriärincitament. Det nationella politiska ansvaret når inte ner till lokal nivå utan svävar ovan i dimman med en ny operativ rikspolischef och dennes förhållande till justitiedepartementet och riksdagen. Dessutom kommer genomförandet av organisationsreformen i sig att ge en ursäkt för många år framöver för sjunkande polisiär effektivitet. Enbart missnöje med tillsättande av nya befattningar på skilda nivåer räcker långt. Spåren förskräcker.

Lokala problem bör istället angripas med reell lokal politisk polisiär makt. Och det kan bara ske på ett sätt: *Ge de kommuner som vill möjlighet att sätta upp en egen poliskår*. Lokal brottslighet och andra sociala problem kräver lokala prioriteringar – och ansvariga lokala politiker. Vad som skulle krävas för en sådan polisreform, och hur avgränsning skall göras i fråga om utbildning, statlig tillsyn och finansiering, har jag utvecklat i en nu tio år gammal rapport.⁶ Utvecklingen sedan dess har gjort saken ännu mera angelägen. Statliga "medborgarlöften" är en klen tröst i söderfallande

"no-go"-zoner i våra kommuner. En kommunal polischef med en egen poliskår som speglar den demografiska strukturen i localsamhället är ett bättre löfte. Alternativet är fortsatt statlig polisiär handfallenhet och oförmåga, fler kommunalt upphandlade ordningsvaktstjänster eller medborgargården. Den omständigheten att polisfacket är benhårt emot en kommunal polis ("B-polis") är enligt min mening ett av det starkaste

argumenten för. Hellre en bra B-polis än en statlig "A-polis" med pseudolokal anknytning och strejkrätt. Och det räcker inte med en "områdespolis" på 5 000 invånare.

I Malmö (med cirka 300 000 invånare) behövs det enbart i stadsdelen Rosengård (40 000 invånare) förmodligen mer än ett hundratal stationerade poliser. Nu finns det knappast någon. Och det spelar ingen roll om de kallas "kvarteropoliser", "näropoliser" eller "områdespoliser", bara det är bra poliser. Och det är inget fel på enskilda svenska poliser. Tvärtom. De är bara dåligt organiserade och illa ledda.

Krister Thelin är domare. Han var statssekreterare i justitiedepartementet 1991–1994.

1) prop. 2013/14:110.

2) www.polisen.se.

3) Se www.bra.se/bra/brott-och-statistik/brottsutvecklingen.

4) En nationell översikt av kriminella nätverk med stor påverkan i localsamhället. RKP, oktober 2014.

5) New York-modellens framgångar består, men Bratton, liksom andra polischef i USA, har f n att brottas med påståenden om rasdiskriminering och polisövervåld ("stop and frisk"); huruvida överrepresentationen bland gripna afroamerikaner har sin grund i korrelation eller kausalitet, dvs om enbart statistiskt samband föreligger eller om det också har sin orsak i diskriminering, delar den politiska debatten i USA. Nu senast har den lett till en förnyad upprörd debatt efter händelser i Ferguson, Missouri, och New York, med beslut att inte åtala vita polismän som orsakat svarta gärningsmäns död.

6) *Polis i kris – har kommunerna kraften?* 2005.

FOTO: TOMMY OLOFSSON / NORDIC PHOTOS

Ett kulissbygge

Ökad centralisering gör att avståndet mellan allmänhet och polisen växer istället för att minska. Det blir fler hierarkier och mer byråkrati.

Av Stefan Holgersson

Att centralisera polisen och skapa en nationell polismyndighet kan få positiva effekter. Sådana förhoppningar har fått stort utrymme när polisens stora omorganisation har presenterats i olika sammanhang. Där emot har farhågor och förmodade negativa effekter till stora delar undertryckts. Precis samma sak inträffade i början av 1990-talet när polisen var i färd med att införa sin närpolisorganisation. Omorganisationen beskrevs som lösningen på många av polisens problem, medan en del forskare istället varnade för dess negativa effekter. I efterhand går det att konstatera att dessa forskare fick rätt. Även denna gång varnar forskare för att omorganisationen inte alls kommer att få de effekter som det propageras för, utan att den till stora delar istället kommer att få motsatt resultat. Vad är det som talar för att det ska bli annorlunda denna gång?

Innan man börjar resonera kring effekterna av polisens omorganisation är det viktigt att förstå hur den rådande bilden av en lyckad omorganisation skapas. Även om forskarnas farhågor slår in kommer ett misslyckande att kunna döljas på ett helt annat sätt jämfört med situationen vid införandet av närpolisorganisationen. Polisen har numera blivit skicklig på att bygga upp kulisser. Hänvisningarna till omorganisationens positiva effekter har redan börjat skjutas framåt i tiden. Sådana hänvisningar – att effekten uppstår senare – kommer sannolikt att uppfattas som trovärdiga under relativt lång tid. Införandet av medborgarlöften ger polisen en möjlighet att skapa en föreställning om att polisen nu initierat ett väl fungerande lokalt polisarbete.

Kritik som senare uppstår att polisen inte lever upp till förväntningarna kan till att börja med relativt enkelt pareras genom att initiera kortare insatser som förmedlas via medierna. Vidare finns genom olika former av kreativ bokföring goda förutsättningar för polisen att visa upp tilltalande resultat. Antal personer inom polisen som arbetar med kommunikationsfrågor har ökat markant sedan början av 1990-talet. De har något av en drömsituation för att kunna minimera kritik och bygga upp tilltalande bilder av verksamheten. Oavsett utfall kommer det därför att finnas goda förutsättningar för polisen att lyckas sprida en bild av att omorganisationen varit lyckad.

Men hur troligt är det att omorganisationen i realiteten innebär en avsevärt förbättrad polisverksamhet? Ett vedertaget förhållningssätt

för att komma tillrätta med problem i en organisation är att förutslättningslöst undersöka vad som orsakar problemen. Uppdraget till polisorganisationskommittén grundade sig emellertid på ett antagande att utformningen av organisationen har en stor betydelse för polisens resultat. Tyvärr finns det mycket som talar för att antagandet är felaktigt. I nuvarande förändringsprocess har den huvudsakliga kraften och fokus hamnat på att rita organisationsscheman samt att fastställa var olika befattningshavare ska placeras. Själva innehållet i verksamheten har hamnat i skymundan. Det är föga förvånande med tanke på hur det grundläggande uppdraget formulerades.

I den nya polismyndigheten finns en uttalad målsättning att öka den lokala förankringen. Redan för 50 år sedan vid förstatliganden år 1965 uppstod en diskussion om behovet att komma närmare medborgarna eftersom det uppfattades som om avståndet blivit större efter omorganisationen. Kravet på en lokal förankring har uttryckts starkare och starkare genom åren. Trots återkommande tydligt uttryckta behov har verksamheten generellt sett gått i motsatt riktning. Bemannade polisstationer har stängts och omfattande resurser läggs istället på transporter till och från platser, där polispersonal på många orter mer eller mindre dyker upp som tillfälliga gäster. Polisens kommunikationscentraler har centraliserats, vilket minskat den lokala förankringen och kontakten med lokalsamhället. Att det blivit ett längre avstånd till medborgarna är tämligen självklart eftersom lösningen på polisens problem hela tiden har varit ytterligare centraliseringar.

Denna utvecklingstrend fortsätter och gör att den nya omorganisationen snarare ser ut att ytterligare öka avståndet till medborgarna. Kommunikationsverksamheten centraliseras ytterligare. Vissa bemannade polisstationer stängs och blir istället poliskontor. Visserligen påtalas det i den nya polismyndigheten att det är viktigt att ta sig an medborgarnas problem. Men uppgifter såsom bevakning av rättegångar, bemanning av radiobilar och nödvändigheten att följa rättegångsbalkens krav gör att områdespoliser i dagsläget inte får tillräcklig tid över för att tillgodose lokalsamhällets förväntningar. Dessa uppgifter kommer inte att försvinna i och med införandet av den nya myndigheten. Några hållbara argument för att polisen helt >>

plötsligt skulle få mer tid att tillgodose lokalsamhällets behov och även få en bättre utredningsverksamhet har jag inte lyckats hitta. Hänvisningarna till att allt blir bättre i den nya myndigheten förekommer dock flitigt. Dessutom tar omorganisationen i sig inte bara tid och kraft utan kostar också pengar, men polisen tillförs inte ekonomiska medel för att kompensera detta.

Ett argument som används för att förklara den stora vinsten med omorganisationen är att cheferna blir färre och administrationen minskar. Tidigare omorganisationer har dock resulterat i fler chefer och större staber – trots motsatta ambitioner. Kan det bli så även i detta fall? Om man studerar organisationsschemat på en överliggande nivå är en sådan slutsats rimlig. Tidigare fanns 21 polismyndigheter. Den gamla länsindelningen har till stora delar behållits i den nya polismyndigheten. Istället för 21 länsmyndigheter skapas ett 30-tal polisområden inom de sju regionerna. Tidigare hade polismyndigheterna direktkontakt med rikspolischefen.

I den nya organisationen införs en extra hierarkisk nivå mellan polisområdena och rikspolischefen – regionpolischeferna. Det finns en risk att antalet chefer och antal personer som ingår i olika former av staber totalt sett kommer att öka om det blir sju regioner och ett 30-tal polisområden istället för 21 länsmyndigheter. Dessutom har den nya organisationen konstruerats i form av en matrisorganisation, där det finns ett lokalt geografiskt ansvar samtidigt som polisen inrättat avdelningar som har funktionsansvar på nationell nivå.

Förutom att en stor centralt uppbyggd administration i sig har en tendens att generera mer administration innebär beslutsfattande i en matrisorganisation ofta att det vanligen uppstår diskussioner om såväl små som stora beslut. Detta kan på ett påtagligt sätt öka en organisations administrativa kostnader. Den nya organisationen kommer dessutom att dras med ett stort och mångårigt chefsarv från den gamla organisationen. Nya chefer utses, men det finns lite som talar för att chefer som inte fått chefstjänster i den nya organisationen, och som tidigare inte arbetat i kärnverksamheten, kommer att göra detta efter omorganisationen. Istället får de troligtvis olika former av stabstjänster och utredningsuppdrag.

Målet att minska antal chefsnivåer resulterade i att det blev i boten på organisationen som chefsnivåerna ströks. Det skapar i många fall ett glapp mellan de praktiska behoven i kärnverksamheten och hur organisationen teoretiskt är tänkt att fungera. För att råda bot på detta kommer det antingen att uppstå informella chefsfunktioner, vilket ur flera aspekter kan vara problematiskt, eller så kommer det att läggas till fler officiella chefsnivåer senare för att verksamheten ska fungera.

I flera sammanhang har det hävdats att organisationsförändringen också skapar enhetlighet, men observationer och intervjuer jag har genomfört pekar på att det redan före omorganisationen kunde finnas stora variationer inom en och samma polismyndighet, till exempel gällande olika rutiner. Omorganisationen i sig skapar inte enhetlighet. En organisatorisk strävan efter enhetlighet kan i många fall dessutom bli kontraproduktiv eftersom olika områden har olika behov och förutsättningar. En annan iakttagelse som jag inte varit ensam om att göra är att personer utan djupare insikter i polisverksamhet verkar få ett allt större inflytande. Om det vore så att resultatet utvecklades

positivt i takt i och med att dessa fått alltmer att säga till om hade det inte varit något större problem. Nu finns det anledning att känna en oro. Det är enligt min uppfattning ett stort problem att exempelvis Human resources-personal fått en allt viktigare roll inom polisen. De har bland annat utformat kravprofiler till tjänster inom den nya myndigheten – kravprofiler med stora brister. I kravprofilen till rollen som utvecklingschef ansågs det exempelvis inte viktigt att ha kunskap om vare sig polisverksamhet eller IT, vilket kan tyckas vara märkligt om man ska ha ansvaret för utvecklingsfrågor inom polisen.

Polistätheten (antal invånare per polis) är trots en numerär ökning av antal poliser på samma nivå som på 1980-talet. Komplexitet i arbetet har emellertid ökat sedan dess – både nya brott och uppgifter som slukar resurser har tillkommit. Det finns för närvarande ingen möjlighet för polisen att leva upp till de förväntningar som finns på organisationen. Polisen presterar dessutom långt sämre än vad som framgår utifrån den officiella statistiken och olika presentationer. Egentligen skulle polisen behöva ett stort resurstillskott för att kunna lösa sina uppdrag på ett tillfredsställande sätt. Det är dock mycket tveksamt om polisen bör få en större pengapåse innan organisationen visar en bättre förmåga att förvalta sina resurser.

Ett alternativ till att öka anslagen är att förändra ramverken som styr polisens arbete. Polisen avsätter exempelvis betydande resurser på verksamheter som egentligen ligger på andra huvudmän. Vissa vårdinrättningar och socialtjänsten använder till exempel polisen som ett enkelt och billigt sätt att lösa sina egna transportbehov. Det är inte ovanligt att handräckningsärenden har formen av något slags gratis taxiverksamhet.

Med nuvarande upplägg där polisen utför uppdrag kostnadsfritt är de ekonomiska incitamenten för andra organisationer att exempelvis bygga upp egen fungerande transportverksamhet liten. Detta och

andra liknande uppdrag påverkar polisens förmåga att förebygga och lösa brott. Att ändra nuvarande ramverk kan också handla om att ändra lagstiftning, till exempel att polisen inte ska tvingas handlägga vissa typer av bedrägeriärenden, eller att dokumentationskraven kan förenklas för vissa slags ingripanden och brott.

Det finns således förändringsbehov som ligger utanför polisens beslutsmandat, men också många som polisen själv har möjlighet att påverka. Både kvaliteten i beslutsunderlag och drivkraften att få till stånd förändringar blir dock låg när polisen inte presenterar verksamheten på ett rättvisande sätt. Detta som beskrivs i min senaste bok *Polisen bakom kulisserna* är det största hindret för att få till en väl fungerande polisverksamhet. Det är symptomatiskt att polisledningens intresse av att ta del av budskapet inte varit påfallande stort.

Sammantaget är det svårt att finna välgrundade argument för att omorganisationen i sig ska leda till en nämnvärt bättre polisverksamhet. Men det är viktigt att se framåt. Det gäller att göra det bästa möjliga av omorganisationen. Precis som Sverige har lyckats vinna VM och OS i exempelvis ishockey finns förutsättningar för att svensk polis skulle kunna bli bäst i världen. Grundmaterialet är bra men, i så fall måste polisen anamma ett radikalt annat förhållningssätt. Några av de viktigaste förändringsbehoven är:

”I nuvarande förändringsprocess har den huvudsakliga kraften och fokus hamnat på att rita organisationsscheman samt att fastställa var olika befattningshavare ska placeras.”

MEDBORGARNAS POLIS?

FOTO: MIKÄEL ANDERSSON / NORDIC PHOTOS

- Polisens verksamhet måste presenteras på ett rättvisande sätt.
- Ett öppnare klimat i organisationen där personal känner att de kan föra fram sina åsikter utan risk att bli straffade. Olika uppfattningar och synsätt ska ses som en tillgång och inte som ett hot.
- Överge nuvarande ensidiga fokus på den kontraproduktiva kvantitativa styrningen och uppföljningen. Välj en modell för styrning- och uppföljning där även kvalitativa värden vägs in.
- Tillämpa arbetsmetoder som har forskningsstöd och skaffa förmågan att följa upp och utvärdera arbetet. Våga pröva idéer och se inte aktiviteter med oönskat utfall som misslyckanden utan som lärdom.
- Verka för att polisutbildningen blir en fullvärdig universitetsutbildning med praktik på minst 1,5 år insprängd i utbildning, där studenterna aktivt deltar i polisverksamheten.
- Skapa en forskningsanknuten fortbildning för ledarnivåerna.
- Öka antal lokalpolisområden och ge dess chefer en utökad operativ och ekonomisk handlingsfrihet.
- Vid rekrytering av chefer välj personer som brinner för verksamheten och vågar fatta beslut som är viktiga sett till verksamhetens behov framför personer med ett primärt fokus på hur de ska agera för att gynna sin egen karriär.

Stefan Holgersson är polis och forskare vid institutionen för ekonomisk och industriell utveckling vid Linköpings universitet.

Tag vara på chansen!

Efter decennier av misslyckad polispolitik går det nu att skapa något nytt och bättre. Men risken finns att kortsiktiga besparingskrav omintetgör reformens effekter.

Av Olle Abrahamsson

När Tegnér lämnade Lund för att tillträda som biskop i Växjö förmanade han sina studenter att hålla ordning, ty som han sade: *Ordning är arbetets hävstång*. Även i ett samhälle måste ordning råda om det skall kunna växa och ge god jordmån åt medborgarnas strävan. I civiliserade länder är det polisen som har att sörja för den allmänna ordningen och för lagarnas efterlevnad. Om polisen inte klarar sin uppgift minskar medborgarnas motivation att lojalt bidra till samhällsbygget. Följden blir mer brottslighet, sociala problem och ekonomiska påfrestningar, vilket alltsammans går ut inte bara över medborgarnas trygghet utan även över landets välbefinnande. De tre företeelserna polis, ordning och välbefinnande är lika sammanlänkade som vinklar i en triangel: Utan fungerande polis ingen ordning, utan ordning inget välbefinnande, utan välbefinnande ingen bra polis. Dessvärre har varken socialdemokratiska eller borgerliga regeringar alltid dragit de rätta konsekvenserna av detta. Rättsväsendets behov har alltför ofta fått stryka på foten när budgetramar har fastställts. I andra avseenden har beslutsfattarna lyckats bättre. Ett exempel är den länge emotsedda och nu sjösatta förändringen av polisens organisation, ett resultat av något så relativt ovanligt som blocköverskridande politisk samsyn i en viktig samhällsfråga.

För tjugo år sedan var det tämligen ovanligt med vedervärdigheter som "no go"-zoner, väpnade rån, anlagda bilbränder, storskalig flyktmuggling, gruppvåldtäkter, utpressning av småföretagare och grova övergrepp på vittnen. En skottlossning på öppen gata väckte ännu stor uppmärksamhet i medierna. Våren 1995 konstaterades i en moderat partimotion att Sverige hittills hade klarat sig förhållandevis väl undan den internationella organiserade brottsligheten och att landet ute i världen betraktades som ett föredöme i kampen mot narkotika. Men partiet förutsåg också att denna

kriminalpolitiska idyll riskerade att rasa samman under inverkan av det nyvunna EU-medlemskapet med dess krav på slopade gränskontroller. Bland annat därför uppmanades den socialdemokratiska regeringen att fullfölja arbetet med den närpolisreform som regeringen Bildt hade påbörjat:

"Ett gammalt moderat krav har varit att återinföra kvarters- eller närpolis. Vi menar att det är oerhört mycket vunnet med att det finns lokala poliser som är väl förtrogna med situationen i sitt område. Det skall helt enkelt kännas naturligt för människorna som bor och verkar i området att se och tala med sin närpolis. Närpolisen har också mycket större möjligheter att upptäcka när något egendomligt eller avvikande sker i området. Kvarters- eller närpolisverksamheten skall i första hand inriktas på brottsförebyggande och problemorienterat polisarbete. Den bör ges kvalificerat teknisktöd men verka med inriktning på ökad synlighet, bland annat genom fotpatrullering. Kända orosområden får inte lämnas obevakade under kvällar och nätter. Också utredningen av vardagsbrottslighet bör i stor utsträckning skötas inom närpolisen."

Närpolisreformen var rätt tänkt och hade rätt utförd kunnat bli en framgång i linje med den nya polisstrategi som borgmästare Rudy Giuliani införde i New York 1994. Genom fler synliga poliser i vardagsmiljön, proklamerad nolltolerans mot brott och ett ansvar utlagt på de lokala polischeferna har brottsligheten där mer än halverats. New York har förvandlats till en trygg plats att vistas på, vilket är till välsignelse för de egna invånarna och skänker staden välbefinnande genom högre intäkter från turism och affärsetableringar.

Men närpolisreformen blev inte rätt utförd. En av mina största besvikelser som rättschef i justitiedepartementet är att denna reform, som kunde ha blivit epokgörande och gjort Sverige till ett bättre och tryggare land att leva i, steg för steg fuskades bort så att

>>

MEDBORGARNAS POLIS?

”Få polischefer vågade eller ville skapa dålig stämning genom att tvångskommendera närpoliser till besvärliga problemområden.”

till sist nästan ingenting återstod. Vem som helst hade kunnat räkna ut att de drakoniska budgetnedskärningar som träffade polisen och andra delar av rättsväsendet flera år i rad under slutet av 1990-talet särskilt hårt skulle drabba just närpolisverksamheten. När polisen tvingas spara måste så långt möjligt den händelsestyrda och den brottsutredande verksamheten ändå fortgå som vanligt. Därför var det helt förutsebart att sparbetingen skulle få till effekt att polisen omfördelade sina tillgängliga resurser från närpolisen till den ordinarie polisverksamheten. Prioriteringen var riktig och nödvändig men betydde början till slutet för ordningen med närpoliser. När stenen väl hade börjat rulla gick det undan med fart. Allt färre poliser rörde sig kvällstid ute bland folk medan allt fler tog plats bakom skrivborden. Tvärt emot den goda ursprungstanken blev det ganska tomt på patrullerande poliser i kriminellt utsatta förorter medan det fortfarande gick att se en och annan närpolis i mer välmående villaområden. Få polischefer vågade eller ville skapa dålig stämning genom att tvångskommendera närpoliser till besvärliga problemområden. Berövad sitt innehåll levde reformen vidare genom att utredande poliser och poliser i uttrykningsverksamhet klassificerades om till närpoliser utan att deras kontorstider och arbetsuppgifter ändrades.

Ett behagligt arbetsliv ter sig lockande för de flesta, så även för poliser. Före detta polisprofessorn Leif G W Persson har i decennier påtalat att den svenska polisen vid en internationell jämförelse är en övertung organisation där mindre än hälften av poliskåren ägnar sig åt den jobbiga polisiära kärnverksamhet som består i övervakning av ordning och säkerhet, uttryckning i nödsituationer samt utredande av grova brott. Polisorganisationen liknar en ”huvudfoting” med stort huvud och spinkiga armar och ben. Den stora andelen ”byråkrater” gör enligt Persson den svenska polisen till den minst effektiva i västvärlden och samtidigt till den dyraste; varje polis kostar staten inemot en miljon kronor årligen om man slår ut budgetanslaget på de anställda. Och man måste ge Persson rätt i att organisationsstrukturen och perverterade effektivitetsmål har bidragit till att det saknas stationär polis utanför de 23 mest folkrika städerna.

Det märkliga är att den polisiära verksamhetens utveckling i fel riktning kunde fortgå så länge, med en växande och obeivrad kriminalitet, ökad otrygghet och onödiga förluster av liv, hälsa och egendom som följd. Bristerna var ju synliga för envar och hade kunnat undvikas genom ett resolut ingripande av regering och riksdag. Låt vara att det under Göran Perssons regeringstid fanns ett stort behov av att sanera statens finanser, men detta borde inte ha fått hindra en diskussion om vilka utgiftsslag som i detta prekära läge förtjänade prioritet. Regeringen valde att skära i budgeten med osthysel i stället för att på allvar söka svar på frågan om vilka värden i livet medborgarna sätter främst. Hade det gjorts skulle man ha funnit att för folk i allmänhet är det högsta goda att leva i ett fritt land, närmast att den lagbundna ordningen upprätthålls så att rättvisa skipas, så att även de mest skyddslösa kan gå trygga på gator och torg och så att brott lagförs och i största möjliga utsträckning förhindras genom synlig närvaro av en effektiv poliskår. Först när dessa grundläggande

behov är tillgodosedda bör statens kaka fördelas på andra nyttigheter som medborgarna också är betjänta av, såsom vård, skola och omsorg. Men några principiella överväganden av sådant slag gjordes inte, med följden att närpolisreformen punkterades och att även den ordinarie polisverksamheten gradvis förföll.

Den sanningens minut då tålamodet brast tror jag inträffade år 2008, då det blev allmänt känt att mordet på tioåriga Engla Höglund hade kunnat förhindras om polisen hade varit mer ändamålsenligt organiserad. Gärningsmannen skulle ha suttit i häkte eller fängelse för ett tidigare mord om polismyndigheten i Dalarna hade haft befogenhet att hålla förhör och ta dna-prov i ett angränsande polisdistrikt. Vid ungefär samma tid slog rikspolischefen Stefan Strömberg larm om att revirstrider – ”struktur- och rollfördelningsproblem” på polisbyråkratiska – mellan Rikspolisstyrelsen och de 21 regionala polismyndigheterna hindrade effektiva insatser mot den organiserade brottsligheten. Förstudier inleddes nu inom regeringskansliet, syftande till en grundlig omgörning av polisen, men först år 2010 beslutade regeringen direktiv till en kommitté som skulle ”analysera i vilken utsträckning polisens nuvarande organisation utgör ett hinder för de krav regeringen ställer på högre kvalitet, ökad kostnadseffektivitet, ökad flexibilitet och väsentligt förbättrade resultat i polisens verksamhet”.

I kommittédirektiven berömde regeringen sig av att på senare år ha tillfört polisen ”mycket omfattande ekonomiska resurser i syfte att möjliggöra en kraftig ökning av antalet poliser”, varigenom det länge utlovade målet om 20 000 poliser hade uppnåtts. Satsningen kan ses i ljuset av att statsminister Fredrik Reinfeldt återkommande hade börjat tala om att den så kallade vardagsbrottsligheten var

MEDBORGARNAS POLIS?

FOTO: MAGNUS WAHMAN / NORDIC PHOTOS

ett samhällsont som inte längre fick negligeras. Brottsförebyggande rådet var emellertid snabbt ute och agerade glädjedödare. Om man tog hänsyn till tjänstledigheter och deltid inom poliskåren samt till befolkningsutvecklingen åren 2006 till 2011 uppgick ökningen av de polisanställda till endast 7 procent per innevånare i riket. Under denna tid hade enligt Brottsförebyggande rådet antalet anmälda brott ökat med 16 procent, ett mått om än inte exakt på hur polisens arbetsbörda samtidigt hade ökat. Resurstillskotten till polisen var alltså inte fullt så omfattande som regeringen ville ge intryck av.

Nåväl, Guds kvarnar mal som bekant långsamt, och det skulle dröja till den 1 januari 2015 innan en helt ny polisorganisation såg dagens ljus. Den har i allt väsentligt utformats av kammarrättspresidenten Thomas Rolén och hans medarbetare i en så kallad genomförandekommitté. Resultatet är rätt imponerande. Cirka 100 lokalpolisområden har inrättats med mellan 50 och 180 anställda. Dessa lokalpolisområden har utrustats med större polisiära befogenheter än de forna närpolisområdena och garantier har skapats för att också de lokala cheferna deltar i kärnverksamheten och inte fastnar i göromål med IT-system och administration. Borta är de 21 länspolismästarna som tidigare var kungar i eget rike och som många gånger reducerade rikspolischefen till en staffagefigur med generaldirektörs namn. Nyckelpersoner är redan tillsatta eller kommer att bli så inom kort. Reformen lovordas från de flesta håll. Inte ens polisfacket är så kritiskt inställt som kunde ha befarats, men så har också Rolén och hans gäng ansträngt sig att fortlöpande förankra reformarbetet på alla

nivåer i organisationen. Att några konflikter kvarstår kan inte hjälpas. Facket har exempelvis hitintills inte velat gå med på det kanske väl nydanande greppet att upplösa den strängt hierarkiska beslutsordningen inom polisen, så att beslut inte som förr fattas utifrån grad eller beteckning utan med stöd av befattningshavarens kompetens.

Det mesta kan således tyckas vara berett för en framgångsrik ny era i den svenska polisens historia. Men det finns en hake. I mars 2014 framhöll Thomas Rolén att den effekt av reformen som regeringen och riksdagen väntade sig löpte stor risk att gå förlorad om inte riksdagen tillsköt de medel som organisationsreformen förutsatte för att kunna lyckas. För år 2015 begärdes 637 miljoner kronor medan motsvarande siffra för de närmast följande åren var 589 respektive 835. Enligt genomförandekommittén – och vem skulle ha bättre förutsättningar än den att beräkna kostnaderna för reformen? – krävs alltså under en treårsperiod ett budgettillskott på drygt två miljarder kronor, en struntsumma jämförd med de cirka 65 miljarder som polisverksamheten under alla förhållanden kommer att kosta. Om dessa i sammanhanget futtiga två miljarder uteblir riskerar det mödosamma arbetet med att få till stånd en modern, effektiv, lokalt förankrad och mindre byråkratitung polisorganisation att ha varit förgäves. Men inte ett spår av kommitténs åskanden återfinns i regeringens budgetproposition för år 2015 och inte heller i den borgerliga alliansens budgetmotion, som blev den som riksdagen slutligt antog. ”De ekonomiska bekymren måste lösas inom Polismyndigheten”, säger inrikesminister Anders Ygeman i en intervju i *Polistidningen* nr 7/2014 och bekräftar därmed att kostnaderna för att under de kommande tre åren få den nya organisationen i fungerande skick är tänkt att belasta den ordinära polisverksamheten.

Regeringen och riksdagen förefaller alltså vara i färd med att upprepa samma misstag som när de på 1990-talet ryckte undan mattan för närpolisreformen. Då målade statsmakten med ena handen upp en ljus bild av en ny typ av polis, som skulle vara förankrad i lokalsamhället och arbeta tillsammans med och nära medborgarna, samtidigt som man med andra handen tvingade polisen att kraftigt skära i verksamheten. Inser politikerna denna gång konsekvenserna av sitt handlande? Jag vill inte tro det. Förmodligen resonerar de som de alltid har gjort när någon myndighet eller samhällssektor framför ekonomiska önskemål som upplevs som problematiskt stora. Först när det har skrikits, svurits och gråtits tillräckligt länge och tillräckligt högt kan verksamheten få sina pengar, men då inte lika mycket som har begärts och inte allt på en gång. Staten – läs finansdepartementet – får inte framstå som alltför medgörlig, för då skulle finansministern förlora ansiktet och snart nog konfronteras med nya ohemula anspråk, och det inte bara från närmast berörda utan också från angränsande verksamhetsområden. Om polisen får en generös behandling vill åklagarna, domstolarna och kriminalvården få motsvarande favörer. Från finansministeriell synpunkt behöver därför markeras att inga verksamheter är så heliga och inga reformprogram så viktiga att de kan gå fria från besparingskrav. Men den som i det aktuella fallet resonerar så kan knappast fullt ut ha insett betydelsen av det paradigmskifte till det bättre som har inträtt för svensk polisverksamhet. Det är nu det finns en unik chans för statsmakterna att göra bot för decennier av misslyckad polispolitik, och det är nu det går att ur askan skapa något nytt och bättre. ”Låt visdomens ande vila över regering och riksdag”, stod det i den gamla svenska evangelieboken. Så Gud give att den styrande och den lagstiftande makten till sist inser att polisens nystart är guld värd.

Olle Abrahamsson är tidigare rättschef i justitiedepartementet (1998–2013).

Kompetens efterlyses

Kunskaper och analytiska färdigheter har länge
och systematiskt nedvärderats inom polisen.

Den nya organisationen saknar därför
förutsättningar att klara sitt uppdrag.

Av Johannes Knutsson

Jag har i olika roller arbetat med forskning för och med polisen sedan mitten av 1970-talet under samtliga rikspolischefer. Sten Heckscher slog undan fötterna på den myndighetsorienterade polisforskning som bedrevs vid Polishögskolan under delar av 1980-talet och fram till av 1990-talets slut. Han flyttade över enheten som leddes av Leif G W Persson till Brottsförebyggande rådet och införde till och med ett forskningsförbud vid Polishögskolan. Vid rådet skapades ingen särskild polisforskningsenhet, utan resurserna smetades ut. En konsekvens blev att denna typ av myndighetsorienterad forskning minskade. Det i sin tur ledde till att utvecklingen av en för polisen viktig kompetens – analytisk förmåga – sattes på undantag. Sverige har därför på detta område ändrats från att vara föregångsland till att inte vara det.

En sådan kompetens är avgörande för att kunna utveckla polisverksamheten, med kvalificerade djuplodande uppföljningar och utvärderingar värda namnet. De kräver högt kvalificerade personer med universitetsutbildning. Poliser, även med någon form av fortbildning, räcker definitivt inte till.

Kommer detta att förändras med den nya polisorganisationen? Knappast. Att bara omorganisera verksamheten hjälper inte. Det är "mjukvaran" som är det kritiska. Den nya överordnade byråkratien kommer i mångt och mycket att befolkas av tjänstemän från den gamla. Ett tydligt exempel på bristande kompetens är hur nya förebyggande och effektivitetshöjande polistaktiker och skolbildningar tagits hand om av polisen. Gemensamt är att de kräver en välutvecklad analytisk förmåga. Jag syftar på problemorienterat polisarbete (gemenligen kallad POP) och underrättelsestyrd polisverksamhet (Intelligence Led Policing).

Problemorienterat polisarbete introducerades i Sverige vid

1990-talets mitt som den brottsförebyggande filosofi som skulle tillämpas vid den så kallade närpolisreformen. Den bygger på en aktionsforskningsmodell som brukar sammanfattas med akronymen SARA – Scanning (problembeskrivning), Analysis (ta reda på närliggande manipulerbara orsaker), Response (finna ut verksamma åtgärder och se till att de vidtas) och slutligen Assessment (ta reda på om problemet verkligen minskade eller försvann). Filosofin är intuitiv och till synes förföriskt enkel att tillämpa. I själva verket är den – vilket ett stort antal uppföljande undersökningar visar – komplex och krävande att praktisera.

I reformen avdelades cirka 8 000 poliser för detta arbete. De fick bristfällig eller ingen utbildning alls. Förutsägbart och i likhet med vad som hände i andra länder (USA, Storbritannien, Norge och Danmark) blev resultatet magert för att inte säga uteblivet. I alla dessa länder brast det i implementeringen, i huvudsak beroende på att poliserna inte fick förutsättningar i form av utbildning, stöd och tillräckligt med tid. Vid Polishögskolan i Solna fanns ett mål om att studenterna skulle lära sig POP. Men det blev lite tokigt. En kriminolog introducerade i stället den genusorienterade kriminologin och kunde till exempel för studenterna berätta hur genustänkande påverkade arbetet vid trafiknykterhetskontroller. Av mutter och samtal studenter emellan uppfattade jag att detta var föga uppskattat. Problemet här är väl mest att man vid Polishögskolan inte kunde bedöma kvalifikationerna hos den de anställde. Rimligen borde det ha varit någon som kunde bidra till måluppfyllelsen.

Lite längre fram bidrog jag till att vid Polishögskolan i Solna utforma en kurs för brottsanalytiker. I kurslitteraturen ingick en innehållsrik och pedagogisk text: *Bli en problemlösande brottsanalytiker i 55 steg*. Den är författad av några av de riktigt stora i branschen –

»

MEDBORGARNAS POLIS?

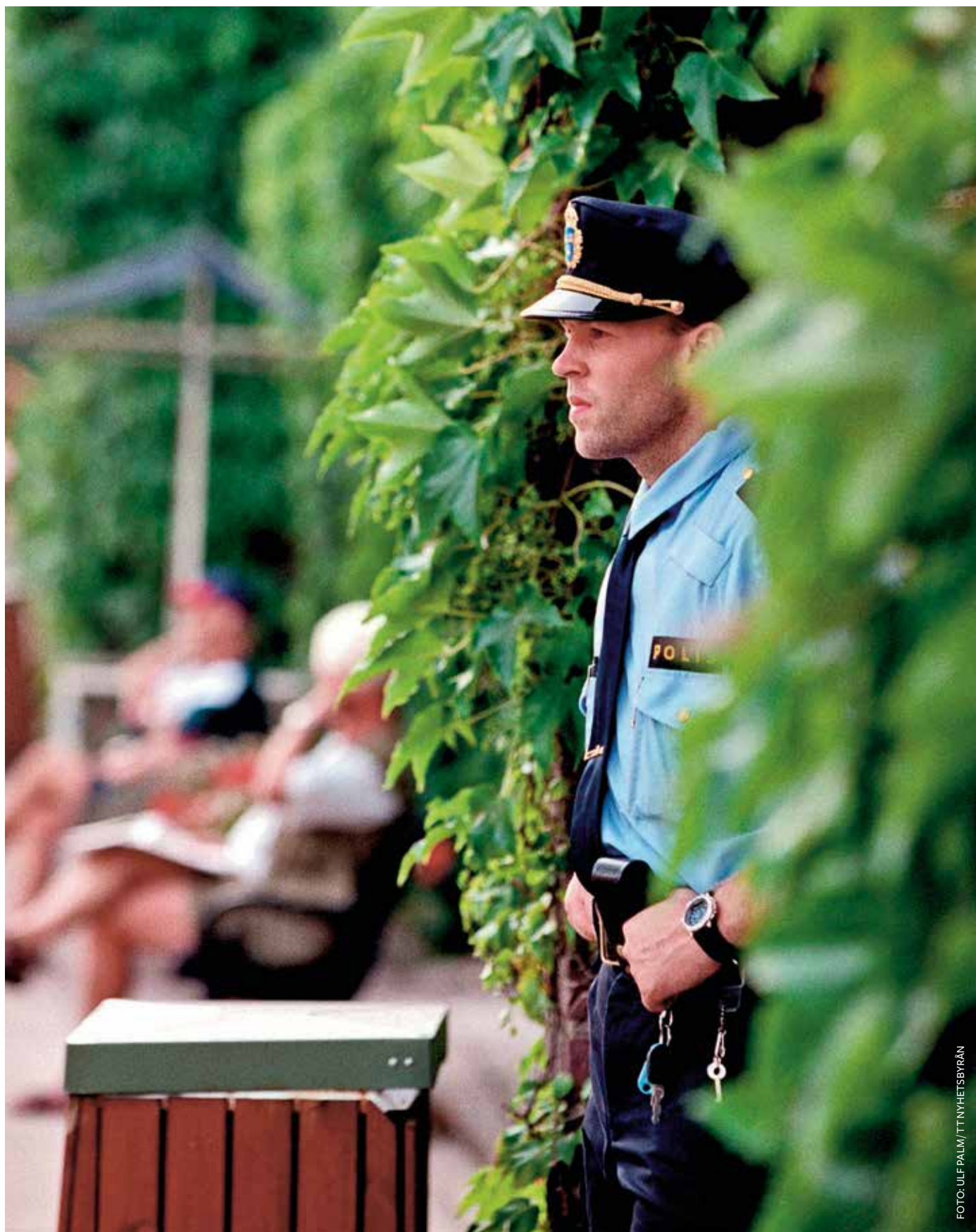

FOTO: ULF PALM / TTNHETSBYRÅN

Ronald Clarke och John Eck. Jag hade utverkat tillstånd att få texten översatt till svenska. För övrigt har denna skrift slagit igenom stort. Den finns nu på ett tjugotal språk runt omkring i världen och används flitigt av en mängd olika polisorganisationer.

Kursen gavs en gång, men var planerad att hållas vid flera tillfällen. Rikspolisstyrelsen bestämde dock att en introduktionskurs för analytiker inte skulle ges i Solna – där kompetensen fanns – utan i Umeå eller möjligen i Växjö där kompetensen inte fanns. Jag minns att jag suckade djupt inför denna okunskap. Men sedan blev det inga kurser i alla fall. Det innebär att nödvändiga kunskaper för att kunna stödja förebyggande arbete med tillämpning av POP inte har förmedlats.

Vid Rikspolisstyrelsen skapades ett uppföljningssystem som bland annat skulle användas för brottsförebyggande insatser, som till exempel POP-projekt. Systemet kallas PUM-A (polisens underrättelsemodell applikation). Där ska i princip alla planerade insatser bokföras. Syftet anges vara att ”bygga upp en nationell kunskapsbank för planlagd operativ verksamhet”. Vissa slag av insatser klassificeras som ”evidensbaserade”. Intressant är att till skillnad från tjänstemännen vid Rikspolisstyrelsen ville forskarna vid Brottsförebyggande rådet som tagit fram åtgärderna inte beteckna dem som evidensbaserade.

Den strategi som den nya organisationen ska tillämpa med lokala problembilder som utgångspunkt för polisarbetet är inget nytt. Det är samma grundläggande idéer som fanns i närpolisreformen vid 1990-talets mitt och som blev ett rejält misslyckande. Jag bedömer att genom F Polishögskolans ageranden har förutsättningarna möjligen blivit sämre. Man har inte hängt med i den massiva och snabba utveckling som skett inom det problemorienterade polisarbetet.

Hösten 2009 kom ett regeringsuppdrag till Rikspolisstyrelsen med krav om att polisen ska utvärdera sin verksamhet både i egen regi och genom externa aktörer. Jag blev tillfrågad om att bistå. Under 2010 rapporterade jag direkt till rikspolischefen och överdirektören om hur arbetet framskred, och fick anvisningar om hur det fortsättningsvis skulle bedrivas. Under hösten 2010 kom under mitt ledarskap tre disputerade forskare samt en inkommanderad polis som dessutom var civilingenjör att ingå i utvärderingsenheten. I bagaget fanns två rapporter som snabbt kunde komma ut i den rapportserie som etablerades.

Trovärdighet är a och o för en utvärderingsenhet som är knuten så tätt till en mäktig organisation och dess ledning. Av det skälet upprättades ett särskilt råd där tre universitetsprofessorer ingick. De skulle vara garant för att arbetet i enheten bedrevs på ett korrekt sätt. Det brukar till exempel vara problematiskt när utvärderingar inte visar att en verksamhet ger upphov till förväntade effekter. Även oönskade resultat måste få bli offentliga. Allt fungerade väl i sex månader, men sedan skar det sig rejält.

Tillsammans med forskaren och polisen Stefan Holgersson föreslog vi för ledningen att en ingående observationsstudie av uniformerat polisarbete skulle ingå i enhetens portfölj. Överdirektören sa dock nej utan ett enda sakargument. Då började jag ana oråd. I Norge var man däremot intresserad och ville gärna ha en rapport. Jag bad därför överdirektören att ompröva sitt beslut eftersom hennes agerande sannolikt skulle leda till en skandal när det blev känt att ledningen

inte ville ha undersökningen. Under ett nytt möte där även kanslichefen deltog lyckades de inte heller presentera något sakargument.

Till slut tröttnade överdirektören och konstaterade att det räckte med att hon sade nej. När jag hävdade att frågan borde diskuteras i rådet sa hon bara ”absolut inte” – två gånger till och med. Sedan instruerades jag att absolut inte berätta om det inträffade för någon – det som sagts fick inte lämna rummets fyra väggar. Ett sådant agerande är helt oacceptabelt och jag insåg att loppet var kört. Av etiska och integritetsmässiga skäl måste jag sluta utan att fullfölja uppdraget. I efterdyningen sa en av professorerna upp sig – en professor i statskunskap med specialitet i statsförvaltning och utvärdering. I praktiken upphörde därmed detta viktiga råd att fungera. När jag försvunnit tog i praktiken kanslichefen vid Rikspolisstyrelsen över. Polisen hade nu fått kontroll över utvärderingsverksamheten vilket troligen var avsikten med det hela.

Därefter har det fortsatt utför. Till regeringen uppgav till exempel Rikspolisstyrelsen att i funktionen skall ”ett antal kvalificerade forskare med utvärderingskompetens arbeta. Med kvalificerad avses i detta sammanhang att de är disputerade och kan dokumentera insikter i utvärderingsmetodik och helst även att de genomfört regelrätta utvärderingar”.

”Man har inte hängt med i den massiva och snabba utveckling som skett inom det problemorienterade polisarbetet.”

Som arbetsledare för enheten utsågs dock en person som endast har en akademisk grundexamen. I enlighet med beskedet till regeringen har hon därmed inte behörighet att arbeta vid enheten. Men chefskapet har jag förstått utövas gärna.

En av de kvalificerade forskarna vid examen i organisationspsykologi. Hon har påbörjat en stor organisationsutvecklingsstudie inom polisen. Fem områden där polisen tillämpar olika strategier för att utveckla organisationen ingår. En överordnad fråga i studien är – hur långt är det till att polisen utvecklas från att vara en traditionell auktoritär hierarkisk organisation till det man säger sig vilja vara – en lärande organisation.

Den första delstudien blev färdig i början av 2014. Den var då granskad av tre professorer varav jag var en. Eftersom hon använt sig av komplicerade statistiska metoder var även en doktor med insikt i avancerad statistik inblandad. Vi var alla överens om att detta var en viktig rapport. Den skapar för en gångs skull möjligheten att följa en organisationsutveckling och vilka strategier som fungerar (eller inte) genom att upprepa studien i dessa områden. Men hur togs rapporten emot av hennes närmaste chefer? De ansåg att den var undermålig, ointressant för verksamheten och att den helst inte borde tryckas. Trots detta publicerades den hösten 2014.

I ett brev till forskaren skrev en biträdande professor vid psykologiska institutionen vid Oslo universitet som följer:

Jeg har gjennom kollegær her Norge mottatt rapporten ”Förändringsprocesser inom svensk polis. Nulägesanalys, ur perspektivet en lärande organisation”, og vil gjerne få gratulert med et spennend bidrag til forskningen. Dette var interessant lesning og godt håndverk. Rapporten får fram interessante empiriske data gjennom et godt metodisk design, og den illustrerer veldig godt hvordan ivareta en vitenskapelighet i møtet mellom forskning og praksis.

Brevet avslutades med en begäran om att få använda rapporten som pensum för studenterna på mastersnivån.

Inför övergången till den nya polisorganisationen föreslogs att enheten inte ska göra egna utvärderingar, de ska istället

MEDBORGARNAS POLIS?

FOTO: EVA HEDLING/NORDIC PHOTOS

göras externt. De kvalificerade medarbetarna ska endast stå för beställarkompetens. Detta strider emot regeringens krav om att polisen själv ska göra egna utvärderingar. Vill man göra sig helt beroende av personer som kommer utifrån för att verkligen kunna bedöma hur verksamheten fortlöper – vad som fungerar och vad som behöver korrigeras? Personer som dessutom är beroende av polisen för sin fortsatta verksamhet. Vad betyder det för benägenheten att redovisa resultat som för polisen är oönskade eller för polisen att ge nya uppdrag? Och hur ska det kunna bli en kontinuitet och en växt av kompetensen då arbetet sker på projektbasis och forskarna arbetar under osäkra villkor. Hur ska kunskaperna sedan spridas ut i organisationen och få genomslag? Ska dessa externa forskare mot arvode undervisa i polisutbildningen? Eller finns tankar om magnifika effekter av rapporter enbart genom läsning både centralt och lokalt?

Min tanke vid etableringen av enheten var att förflytta den till polisens vidareutbildning där den rätteligen hör hemma. På så vis skulle man även få den koppling mellan undervisning och forskning som kännetecknar en högre utbildning. Men nu tillhör även vidareutbildningen ett annat av Rikspolisstyrelsens misskött pastorat.

Medförfattaren till den försmådda rapporten – *Hva gjør egentlig politiet?* – Stefan Holgersson måste vara den mest högutbildade polis som finns i den svenska poliskåren. Han har dessutom en gedigen erfarenhet av olika former av polisarbete förutom allt annat. Han

har till exempel tjänstgjort som officer i FN-tjänst i Balkan och som ledare för en polisenhet i ett EU-uppdrag i Kosovo. Dessutom har han en doktorexamen i informationssystemutveckling och omfattande publikationer även i internationella vetenskapliga tidskrifter. Om någon skulle kunna bidra till att utveckla polisen är det han.

Holgersson sökte ett tjugotal tjänster i den nya organisationen, många med utvecklingsprofil. Han blev inte ens kallad till intervju. Ett av skälen var att han inte ansågs ha ”minst ett par års erfarenhet av att driva och leda i en komplex organisation genom och tillsammans med andra chefer”. Holgersson undrade om kanske inte ett universitet skulle vara en komplex organisation och hänvisade till tre år som studierektor vid institutionen för ekonomisk och industriell utveckling vid Linköpings universitet. Höga polischefer bestämde dock att svensk polis bäst tillgodogjorde sig Holgerssons kompetens genom att sätta honom i en radiobil. Som professor har jag bedömt många personers kvalifikationer. Det skulle vara oerhört spännande att a) få reda på vilka organisationer som lever upp till chefskansliets krav på komplex organisation samt b) få kika på cv:n hos dem som kallades till intervju för att i synnerhet få en uppfattning om hur det är bevänt med deras analytiska förmåga.

Mitt bestämda intryck är att polisen blivit en organisation där det är viktigare att bevaka egen maktposition och ha kontroll än att se till att den så viktiga analytiska förmågan utvecklas.

Johannes Knutsson är professor i polisforskning vid Polishögskolan i Oslo.

På spaning efter en polispolitik

Politikerna har aldrig debatterat polisen på allvar. Resultatet är en verksamhet som utvecklingen sprungit förbi.

Av Bo Wennström

Sedan 1925 har det gjorts cirka 100 utredningar om polisen, och metoden för att lösa problemen har varit en och densamma: olika försök att organisera bort problemen. Men trots det har egentligen aldrig en rejäl politisk diskussion förts om polisverksamheten.

Historiskt sett är begreppet "polis" inte synonymt med en myndighet eller en särskild organisation utan med en verksamhet. Ursprungligen var "polis" i stort sett all offentlig verksamhet som inte var kyrklig. Med tiden inskränktes begreppet och associerats starkare och starkare med ordning och slutligen också med brottsbekämpning. Före förstatligandet 1965 hade den kommunala polisen många arbetsuppgifter som vi idag skulle beteckna som just kommunala. Numera associeras begreppet "polis" alltmer med en kår och en organisation. Men i vid mening är det alla de uppgifter i samhället som har att göra med ordning, säkerhet och brottsbekämpning, oavsett om de utförs av organisationen Svensk polis, privata företag, internationella aktörer eller frivilliga.

Man skulle kunna tro att en verksamhet som är så betydelsefull som polisverksamheten har fått stort utrymme i de politiska partierna idédiskussioner, åtminstone när stora polisreformer genomförts. Men reformen 1965 föregicks inte av någon djuplodande diskussion och den reform som nu sjösätts har likaså passerat lugnt genom det politiska maskineriet. På 1960-talet var rikspolitikerna mest bekymrade över om deras egna hempolisdistrikt skulle finnas kvar efter förstatligandet.

Hur ska vi förstå den tystnad som rått kring polisen? När jag för min bok, *Svensk polis. Pusselbiten som inte passar in*, intervjuade Thomas Bodström (justitieminister 2000–2006), sa han så här:

– Traditionellt sett så har polisen varit borgarnas fråga. Helt och

hållet faktiskt om man ser bakåt i tiden. Den stod lite utanför den vanliga politiken.

Gun Hellsvik (justitieminister 1991–1994) bekräftade bilden när jag intervjuade henne inför samma bok. När jag sedan frågade henne om moderaternas ståndpunkter om polisen svarade hon något överraskande, att "det inte är så lätt att redogöra för". Det får bli min ståndpunkt, sa hon.

Bodström beskrev också för mig sitt förhållande till Göran Persson när det gällde dessa frågor:

– Självt var han aldrig särskilt intresserad och lärde sig heller aldrig riktigt frågorna. Samma sak med Mona Sahlin.

Min tolkning utifrån intervjuer jag gjort, och genomläsning av utredningar och riksdagsprotokoll, är att det funnits en form av distanserad välvilja från många politikernas sida i förhållande till polisen och polisverksamheten. Ett förhållningssätt som varit omöjlig att anlägga på andra politiska områden. Att inte vara särskilt intresserad av skolan eller vården, skulle exempelvis aldrig gå för sig.

En minst sagt kluven inställning till polisfrågor kan således spåras. Beatrice Ask (justitieminister 2006–2014), för att ta ett exempel, kunde ena dagen uttrycka sin "besvikelse" över polisen för att nästa dag säga att "vi har världens bästa polis".

I sökandet efter en polispolitik är det nog klokt att först ställa frågan vad polisverksamhet är. Grovt sett kan vi säga att den består av tre områden, tre ben, ordning och säkerhet, brott och prevention.

Den uppgift som omfattar flest aktörer och personer och tar mest tid i anspråk kan sammanfattas med rubriken "ordningsverksamhet", själva nyckeln till och basen för den dagliga polisverksamheten.

Men ordningsverksamhet är så mycket större än det som organisationen Polisen sköter. Beger vi oss till ett bostadsområde, ett

MEDBORGARNAS POLIS?

köpcentrum eller en flygplats blir detta särskilt tydligt. Det är inte polisen som dominerar, eller ens är ledande, inom domänen ordning och säkerhet. Det är något som polisen sköter tillsammans med andra, exempelvis bevaknings- och säkerhetsföretag. Tillsammans men inte ens alla gånger ens ledande.

Samtidigt som förstatligandet 1965 dök också Allmänna bevakningsbolaget (Abab) upp. Ett statligt ägt aktiebolag som hade monopol på bevakningsuppdrag åt staten, till en början främst över så kallade skyddsobjekt. Under 1970-talet fick det en ny kund, Stockholmspolisen, och tog över bevakningen vid Storstockholms lokaltrafik i tunnelbanan och bevakningen vid utländska ambassader.

Utvecklingen har gått vidare, dock utan så mycket inblandning eller ens vilja från politiskt håll att närma sig de mer eller mindre akuta frågor som rör förhållandet mellan Polisen och bevakningsbranschen. När jag frågar Mikael Johansson, från organisationen Säkerhetsbranschen, om detta svarar han så här:

– Det ligger väl en rädsla i att ta i frågan eftersom den är politiskt laddad. Då verkar det lättare att låtsas som om den inte finns.

För att ta ett akut problem. Lagen om bevakningsföretag är från 1970-talet och samhällsutvecklingen har definitivt sprungit förbi den. Oseriösa aktörer får faktiskt genom lagen ett skydd att verka utanför dess snäva domän där inget krav på auktorisation finns.

Polisen är en del av den så kallade rättskedjan: polis, åklagare, domstolar och i sin förlängning, kriminalvården. Ur det perspektivet >>

är polisens uppgifter och plats i systemet tydlig och klar. Det är bara en domstol som kan döma, en åklagare som kan åtala men... hur förhåller det sig med utredning av brott? Till att börja med är brottslig verksamhet många gånger gränsöverskridande. För att utredningar ska nå resultat krävs alltså att nationsgränser överskrids. Sedan har vi alla brott som begås av unga där det största ansvaret vilar på sociala myndigheter. Till det kommer brottsutredningar i samarbete med andra myndigheter, som skattemyndigheter och tull med flera. Och försäkringsbolagen har på grund av försäkringsskyddens utformning övertagit annat. Sedan har vi det som ingen vill tala om, det nya. Det som är extra svårt att få en politiker att prata om för det skulle kunna likna privatisering av polisverksamhet. Vad jag syftar på är exempelvis nya former av upphovsrättsbrott i relation till nya medier och internet och hur de utreds. Utredningarna drivs ofta av stora advokatbyråer med stöd av internationella företag i mediebranschen. Så inte ens huvudgrenen, för Polisen, utredning av brott är särskilt enkelt att avgränsa till enbart organisationen Polisen.

Polisen ska inte bara vara reaktiv utan också verka preventivt för att förekomma ordningsstörningar och brottslig verksamhet. Uppgiften är dock oändligt stor och svår att avgränsa. Den kommer också stundtals i konflikt med polisens övriga skyldigheter. För att bemästra svårigheterna har en mängd olika strategier utvecklats. Vill man vara elak kan man säga att de har ett tydligt sammanträdesfokus. Förebyggare inom polisen träffar andra förebyggare inom socialtjänst, landsting, räddningstjänst och frivilliga organisationer.

Ordning och säkerhet, brott och prevention är de tre ben polisverksamhet vilar på. Hur kopplas de till politiken? Mitt svar är att först måste vi gå tillbaka till 1960- och 70-talen för att överhuvudtaget förstå dagens situation.

1969 blev Lennart Geijer justitieminister. Han efterträdde Herman Kling. De representerade två olika synsätt. Kling hade varit justitieminister under tio år och således varit med om förstatligandet av Polisen.

Han var också med om införandet av brottsbalken, som ersatte den gamla strafflagen, vilket är mycket viktigt i detta sammanhang.

Skillnaden mellan Kling och Geijer kan bland annat illustreras med användningen av ett ord, "ordningsmakten". Idag är begreppet nästan helt ur bruk men användes fram till 1970-talet när man talade om polisen. Det svenska samhälle som levde kvar under Klings tid kan sägas ha varit i mångt och mycket auktoritärt. Men mot slutet av hans tjänstetid hade samhällsförändringen accelererat. Riktningen var tydligt antiauktoritär, allt från "du-reformens" genomslag till skolans utseende.

Lennart Geijer kan ses som ett uttryck för den antiauktoritära eran. Hans stora intresse låg i sådant som humanisering av kriminalvården, minskad användning av fängelsestraff och inriktning på rehabilitering. Om Geijer och hans likar använde begreppet ordningsmakten var det inte i positiva ordalag utan som uttryck för det som kallades för "reaktionen".

Begreppet kriminalpolitik speglar utvecklingen bort från en strafflag med rena ordningsbestämmelser och med moraliserande lagbestämmelser till kriminalisering byggd på mer "rationell" grund. Den direkta länken mellan "ordning" och "brott" bröts därför när modern kriminalpolitik genomfördes. Läger vi till det ett

samhällsklimat där det antiauktoritära hade övertaget, 1960-talet, kom också synen på polisverksamhet att förändras.

Ett välkänt citat ur ett pm av Ebbe Carlsson 1975, då en nära samarbetare till Lennart Geijer, fångar tidsandan. Det var ett utkast till utredningsdirektiv, som fick stor spridning, där Carlsson bland annat diskuterade kriminalpolitiken. Han påstod att de övriga samhällsorganen som sysslade med frivård, återanpassning, ungdomsverksamhet etcetera ibland möttes av misstro av polisen. Sedan avlossar han följande slava:

När samarbetet inte fungerar – vilket ofta är fallet – anser man inom polisen att det beror på en för mjuk attityd mot ungdomar och lagöverträdare. Det finns en tendens inom polisen att inte acceptera den syn på avvikande och utslagna människor som blivit kännetecken för det moderna Sverige.

Mitten av 1970-talet var visserligen inte en tid när alla tyckte likadant och alla sprang inte åt samma håll. 1973 tillsattes den så kallade Brottskommissionen som ledde till att alla i stort sett fick rätt på sitt sätt. Moderaternas krav på mera "lag och ordning" tillfredsställdes, precis som reformivrarnas krav på ökade förebyggande insatser. Drogeria inträde hade gjort att kriminaliteten ökat och omfor-

mats och då behövdes polisen. Brottskommissionen gav också Polisen nya verktyg att tackla förändringarna.

Trots viss oenighet kan man säga att sakta men säkert konsumerade begreppet kriminalpolitik alla de andra konkurrerande begreppen på området. Framåt 1980-talet hör man allt färre använda ordet ordningsmakten när man talar om Polisen. Smygande började det bleka begreppet "trygghet" vinna terräng på kusinen ordningens bekostnad.

Att frågan om "ordning" kom ur fokus innebar inte bara att begreppet ordningsmakten förlorade betydelse. Frågorna om "hur" polisen ska arbeta uppmärksammas istället. "Vad" som ska göras blev allt-

mer sällan relevant. Sent 1980-tal och 1990-talet, en sorglig tid för Polisen och polisverksamheten, speglar detta. Jag rekommenderar därför inte att man läser skrifter utgivna av Rikspolisstyrelsen från den tiden som *Community Policing. Vad är det?*, *Problemorienterat polisarbete* eller *Kvarters- och närpolisverksamhet*. Frågan stod här helt i centrum och svaren bestod till en mycket stor del av snabböversatta och missförstådda utländska poliskoncept. Mitten av 1990-tal och tidigt 2000-tal blev sedan de stora managementtankarnas tid. Ledarskap och management gav också svar på frågan hur, internt för polisen, men tyvärr ännu färre svar på den grundläggande frågan, "vad". Politiken var som vanligt märkligt tyst. Vaknade bara till liv vid exempelvis ministermord eller Göteborgskravallerna, men teg sedan som vanligt om inriktning och mål, förutom allt för stora ord om "trygghet", "minskad brottslighet" och antal poliser.

Kriminalpolitik är inte samma sak som polispolitik. Kriminalpolitiken ägnar sig åt brott och brottsbekämpning. Polisverksamhet, däremot, är mer än bara brottsbekämpning. Kriminalpolitiken tiger därför om många av de frågor som är centrala för polisverksamhet. Dit hör ordnings- och säkerhetsfrågorna.

En riktig polispolitik värd namnet måste bestå av en helhet där alla delar av polisverksamheten inkluderas. Men till att börja med

*"Begreppet
kriminalpolitik speglar
utvecklingen bort från
en strafflag med rena
ordningsbestämmelser
och med moraliserande
lagbestämmelser till
kriminalisering byggd på
mer 'rationell' grund."*

MEDBORGARNAS POLIS?

FOTO: MIKAEL ANDERSSON/NORDIC PHOTOS

måste frågan "vad" besvaras. Floskler, som att öka tryggheten och minska brottsligheten, och överbudspolitik om antalet poliser, räcker inte. Först när de fundamentala frågorna besvarats kan frågorna om "hur" och "vem" få sitt svar.

En fungerande polispolitik måste skapa en ny ram för ordnings- och säkerhetsfrågor. Överflyttningen av Polisen från justitieministern till inrikesministerns ansvar som skedde efter valet är en bra start. Men det faktum att andra än Polisen är dominerande inom ordning och säkerhet måste även avspeglas i lagstiftningen.

Låt oss ta ett exempel på vad begreppet "ordning" kan handla om idag. När Polisen i Södertälje frågade "medborgarna", inom ramen för en medborgardialog, vilka frågor som polisen borde prioritera blev svaret något förbluffande, buskörning av mopedister och okynnesavfyringar av raketer. Mönstret känns igen från andra länder. I England har frågan om *anti social behaviour* varit stor sedan länge tillbaka. Det är också ett känt faktum runt om i Europa att de mest marginaliserade områdena och människor där drabbas värst av det vi lite slarvigt skulle kunna beteckna som "ordningsstörningar".

Nuvarande lagstiftning ger dåliga instrument för att ingripa mot just buskörande mopedister och okynnesavfyringar av raketer. Ja, mot alla de ordnings- och säkerhetsproblem som drabbar utsatta områden hårdast. Idag har vi exempelvis svårt att förhindra att kriminella nätverk styr delar av lokalsamhället. Här finns ett samband till "ordningsfrågan". "Ordning" måste åter upp på dagordningen och ges en nutida tolkning och mening inom ramen för en fungerande polispolitik.

Det är inte tillfredsställande att stora områden av brottsbekämpningen helt fallit utanför samhällets och polisens domän. Det är därför förståeligt att företag funnit andra vägar att "finna rätt". Jag tror att också här spelar den kriminalpolitik som grundlades vid mitten av 1900-talet oss ett spratt. Med den som utgångspunkt är det svårt att identifiera nutida fenomen och än mindre att finna polisiära lösningar.

Förebyggande arbete, prevention, kan aldrig bli en fråga för bara en myndighet, en part, ett område. Det är något som måste göras tillsammans. Politikens svåra uppgift är att lösa dilemmat att få vertikala organisationer att arbeta horisontellt utan att man därmed tummar för mycket på sekretess och rättsäkerhet. Ja, även att arbeta tillsammans med privata aktörer.

Nuvarande kriminalpolitik har blivit till en tvångströja. Den ger oss inte svar på de viktiga frågorna. Dessutom förbjuder den oss att ta upp vissa frågor, ordning exempelvis, och påbjuder andra sätt att tala, tänka och bedriva politik på. Den ger oss inte heller instrument för att förstå vad som händer idag och än mindre att finna lösningar på många akuta problem.

Men en fungerande polispolitik kräver som en start kunskap och förståelse för vad polisverksamhet är. Den kräver dessutom att vi gör upp med föreställningen att polisverksamhet är synonymt med organisationen Polisen. Den kräver att politiker och politiska partier gör upp med sin distanserade välvilja till Polisen och polisfrågor.

Bo Wennström är professor i rättsvetenskap vid Uppsala universitet.

Den israeliska filosofen och fredsaktivisten **Avishai Margalit** tvivlar på att en tvåstatslösning ska komma till stånd. Problemet, säger han, är att Israel inte drabbas ekonomiskt av ockupationen.

Av Louise Belfrage

”Ockupationen måste kosta”

Över Jerusalem spänner himlen som ett isblått segel denna dag i början av december. De senaste veckorna har stämningen försämrats avsevärt; en palestiniere körde ihjäl en mamma med dotter, fem rabbiner mördades i en attack med yxor och flera moskébrändningar har ägt rum runt omkring staden. Israel har återupptagit sin starkt kritiserade kollektiva straffmetod att demolera palestinska attentatsmäns hem. Samma dag jag landar har en av de få tvåspråkiga skolorna stuckits i brand av judiska extremister och slagord som ”Det går inte att samexistera med cancer” klottrats på väggarna.

I ett trångt hörnrum uppe på Van Leer-institutet tar filosofen Avishai Margalit emot Axess. Jag får inte sitta ner utan visas resolut vägen till det allmänna pentryt där instruktioner ges om hur man blandar svart kaffepulver med varmvatten och mjölk.

Margalit föddes 1939 i Afula, i Galileen. När hans familj hamnade i konflikt med den tidiga fackföreningsrörelsen Histadrut i Haifa tvingades den att flytta till Jerusalem. Som liten gick han i samma förskola som författaren Amos Oz. ”Ett mycket anspråkslöst dagis”, säger Margalit, ”men starten i livet för flera av Israels mest framstående vetenskapsmän.”

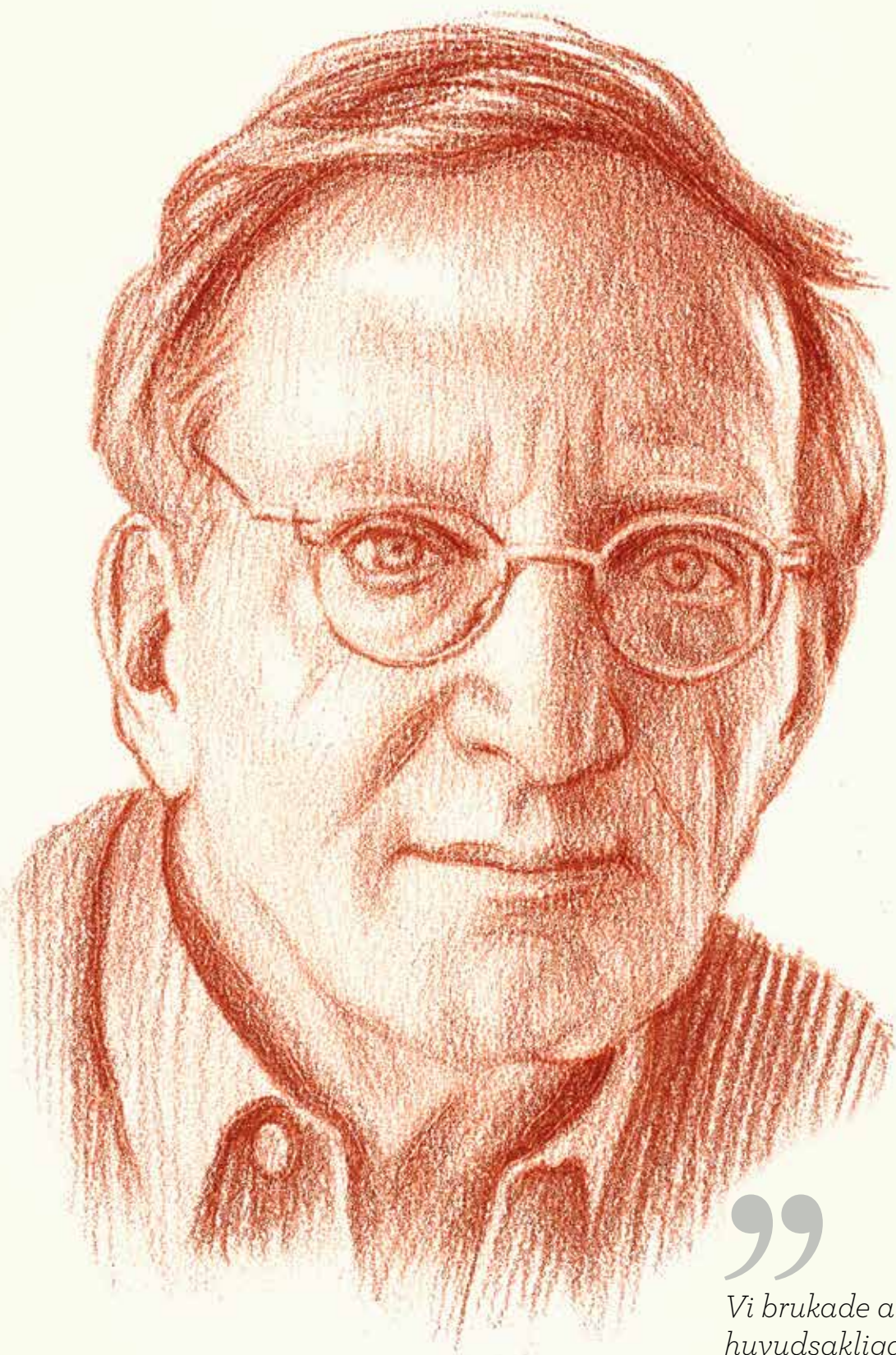
Under nästan hela sitt yrkesliv har Avishai Margalit varit verksam professor i filosofi vid Hebrew University. Han har behandlat språk, moral, kultur, religion och samtida israelisk politik, inte minst yttrat skarp kritik mot den nuvarande regeringen. Ett av hans mest tankeväckande verk är *The Decent Society* (1996) där han hävdar att politisk filosofi till stor del varit missriktad, då den lagt tyngdpunkten på fel fråga, nämligen den om rättvisa. Margalit argumenterar för att man istället borde fokusera på begreppet anständighet – och på frågan vad ett anständigt samhälle är. Enligt honom är det ett samhälle som inte förödmjukar sina medborgare. Anständighet är mer användbart än rättvisa inom politisk teori eftersom de flesta människor lever under långt ifrån ideala omständigheter.

I kölvattnet av terrorattackerna den 11 september 2001 skrev Margalit tillsammans med Ian Buruma den uppmärksammade boken *Occidentalism. The West in the Eyes of Its Enemies* (2004) som belyste den historiska bakgrunden till föraktet mot väst, det vill säga motståndet mot det liberala, sekulariserade och individualistiska samhället. De visade hur dessa negativa stereotyper, occidenten som själlös och förtappad, har sitt ursprung i västerländskt tankegods. Numera återfinns dessa idéer bland annat inom politisk islam men känns

»

”

De skandinaviska länderna håller ockupationen under armarna – det är de som betalar kostnaden för palestinska myndigheten.

”

Vi brukade anse att staters huvudsakliga uppgift är maktmonopolet. Viktigast nu är vem som sitter i passkontrollen – det är statens viktigaste attribut!

igen även i Putins kritik av EU och den europeiska synen på demokrati och mänskliga rättigheter.

Tror han att regeringen Löfvens erkännande av den palestinska staten har någon som helst effekt, för fredsprocessen eller för en framtida tvåstatslösning? Som en av grundarna till Fredsnärörelsen, tidigare styrelsemedlem av det israeliska informationscentrumet för mänskliga rättigheter i de av Israel ockuperade områdena, B'Tselem, och signatär till höstens upprop till de europeiska parlamenten att erkänna Palestina, är Margalit mycket positiv till det svenska beslutet. Det kom inte en dag för tidigt, anser han, men säger samtidigt att han inte ser någon egentlig lösning på konflikten.

– Jag tror att en hel del i slutänden beror på Tyskland, vars ställning är den mest avgörande ur israelisk synvinkel. Merkel, så länge hon är där, tror jag inte kommer att gå med på ett sådant erkännande.

Men borde inte Tyskland vara intresserat av en tvåstatslösning?

– När det kommer till fredsprocessen kommer Tyskland aldrig att ställa sig bakom något som skulle kunna uppfattas som ett distansering från Israel. Merkel är i viss mening kritisk, och det verkar som om hon fått nog av Netanyahu och den nuvarande politiken. Men att gå så långt som att erkänna Palestina, det tvivlar jag på att hon skulle göra. Och jag undrar om de övriga europeiska länderna skulle göra det utan henne...

En sorts politisk aktivism som Margalit helt tar avstånd ifrån är BDS, det vill säga, bojkott, desinvestering och sanktioner, som drivs från flera håll, bland annat Palestinagrupperna i Sverige. "Det är en otäck organisation", säger han. Margalit hävdar att de vill att Israel ska upphöra att existera men inte är rakryggade nog att säga det. Dessutom är aktionen i sig verkningslös.

– Det har inte någon effekt överhuvudtaget. Det är inte ens klart vad meningen med den är eftersom 90 procent av Israels export är komponenter i andra produkter. Vad som behövs är att en stat verkligen utövar påtryckningar. Det fungerar inte med enbart en sådan typ av aktivism.

Är det möjligt att ordna en bojkott med positiva effekter? Skulle det ens vara önskvärt?

– Nej, det skulle inte vara möjligt.

Nå, låt säga att de europeiska länderna skulle besluta att alla israeliska medborgare behöver visum för att besöka Europa. Detta skulle skicka en fantastisk signal till den israeliska medelklassen. Och jag säger inte detta för att jag vill skada andra, jag vill ju inte tillfoga mig själv smärta. Men problemet är att ockupationen av territorierna kostar Israel mycket lite, om ens något. De skandinaviska länderna håller ockupationen under armarna – det är de som betalar kostnaden för palestinska myndigheten. Så länge enskilda israeler inte betalar ett pris för ockupationen i sina dagliga handlingar så kommer den att fortgå. Och européerna, särskilt ni skandinaver, bistår.

Jag berättar att Sverige i dagsläget ger omkring 700 miljoner kronor per år till palestinska myndigheten, inklusive stödet till FN-organet UNRWA. Pengarna ska framför allt gå till arbete med demokrati och mänskliga rättigheter samt, enligt den nya regeringens önskemål, till insatser på miljö- och hälsoområdet. Margalit spörrar upp ögonen.

– Är det allt? Jag trodde det var ännu mer! Om du tar alla de skandinaviska länderna tillsammans kan det nog uppgå till omkring en halv miljard dollar per år. Självfallet behöver palestinierna pengar, men det understöder ju ockupationen.

Menar du verkligen att det skulle kunna främja freden om de skandinaviska länderna upphörde med det palestinska biståndet?

– Dialektiken här är fruktansvärt komplicerad. Ni vill hjälpa men det är inte klart om ni kan hjälpa eftersom biståndet befriar Israel från sina skyldigheter som ockupationsmakt och palestinierna går

FOTO: GETTY IMAGES

med på det. Det är ju av intresse för eliten i Ramallah att behålla detta ekonomiska flöde. Alla krafter verkar i maskopi här: amerikanerna, européerna, israelerna och palestinierna vid makten tjänar alla på att beskriva situationen som *tillfällig*, som om den vore föränderlig, och detta mer än något annat skapar situationen.

Apropå den dramatiska konfliktutvecklingen i regionen, med spridningen av Islamiska staten eller Daish i Syrien och Irak, liknar Margalit deras sadistiska våld som kablas ut via nätet med scener från Stanley Kubricks *Clockwork Orange*. Han tycker det är anmärkningsvärt att så mycket uppmärksamhet skapats av en handfull ritualmord. Att vi åskådare sugas in och fångas med hjälp av få, enkla grepp: en gisslan iklädd brandgul overall på knä, en svartmaskerad jihadist med draget vapen bakom öfret.

– Det nya är att attacken inte längre riktas mot regeringarna utan mot själva idéen om stater i Mellanöstern, de koloniala gränsdragningarna. Hela strukturen är nu i rörelse och vi vet inte hur det kommer att sluta. Alla länder utom Egypten lemlästas. Egypten är det enda land vars gränser inte drogs upp av kolonialmakterna. Jag minns att någon sa till Anwar Sadat att "alla arabländer är emot din fred med

Israel" och Sadat svarade: "Vilka länder? Det finns inga länder. Bara Egypten är ett land, resten är stammar med en flagga." Det var hans uppfattning. Det kommer att ta lång tid innan vi vet hur detta slutar.

Och Turkiet då? Hur ser du på president Erdoğan utveckling de senaste tio åren?

– Han har förvandlats till någon helt annan. När han tog makten, fanns det en överenskommelse mellan honom och de högtbildade och intellektuella i Gulenrörelsen. Erdoğan hade de politiska musklerna, väljarstödet, men för att leda ett sofistikerat land behövde han Gulenmedlemmarna. Han har rätt i att misstänka dem för att vilja skapa en stat i staten och de har rätt i att misstänka honom för att vara maktgalen.

Tidigare, berättar Margalit, var den turkiska inrikespolitiken mycket sofistikerad. Det var med hjälp av polisväsendet och skickliga åklagare Erdoğan lyckades, tillsammans med Gulenrörelsen, bli av med generalerna och få en uppgörelse med kurderna.

– Men Erdoğan vände sig mot Gulen och utan dem var all finess borta över en natt. Nu är det ren råhet som gäller. Saker är nu än mer komplicerade eftersom det finns omkring 15 miljoner kurder i Turkiet och man är rädd för att de blir den viktigaste kraften för att besegra Islamiska staten. I så fall måste man ge dem moder-

na vapen, eftersom det är vad IS har, och då kommer de att kunna vända dem mot Turkiet. Det är inte särskilt troligt, men det är inte enbart paranoia. Erdoğan skulle kunna komma överens med kurderna men han är under svår press från militären, Atatürk-nationalisterna, att helt krossa dem. Dessutom behöver han de kurdiska rösterna.

Jag undrar hur det upptrappade läget i Turkiet och Erdoğan's alltmer auktoritära stil påverkar resten av regionen. Margalit skissar snabbt och vant upp en bild av amerikanernas geopolitiska strategi och vad som krävs för att förstå den. USA:s Mellanösternpolitik fordrar enligt honom tre ting:

- Militär styrka, befolkning och ekonomi. Israel stod för den militära styrkan, Egypten stod för befolkningen och Saudiarabien stod för den ekonomiska styrkan.

Men efter den arabiska våren minskade Egyptens inflytande och man drabbades av ekonomisk stagnation och politisk tillbakagång. Saudiarabien blev alltmer opålitligt samtidigt som två forna imperier seglade upp: det osmanska Turkiet och det persiska Iran. Visserligen försöker både general Sisi i Egypten och kungahuset i Saudiarabien att återfå inflytandet men de har inte riktigt Israel ombord.

- De både har det och har det inte, det är en komplicerad situation, suckar Margalit.

Han stimuleras uppenbart av komplikationer, även om det inte tycks finnas några enkla svar.

- Erdoğan trodde att han skulle bli fadersfigur för hela Mellanöstern! Trodde att han skulle leda vägen tillsammans med Muslimska brödrskapet. Det var hans vision. Och så skulle han bli av med Bashar al-Assad i Syrien. Nu måste han plötsligt sponsra Daish (IS) och Hamas är inte längre en kraft att räkna med. Och alla aktörer gjorde alla möjliga misstag, särskilt amerikanerna. Inte ryssarna, de begrep bättre. De förstod faktiskt Syrien och Irak bättre än alla de andra. Deras analys av vad som pågick var tveklöst bättre. Om du ser till de senaste fem åren, så är ryssarna överlägset bäst.

Vad säger du om den omfattande propagandan från Ryssland idag, som sänds bland annat via tv-kanalen RT (tidigare *Russia Today*)? Och hur ser du på Vladimir Putin som i samband med annekteringen av Krimhalvön visat sig vara fullfjädrad postmodernist och expert på minoriteters rättigheter?

– Ryssland har alltid spelat denna roll. Den som var ansvarig för minoriteter tidigare var Stalin. Det är inte bara manipulativt. Det är mer komplicerat än så. Det är manipulativt i den meningen att det är maktpolitik. Men det är inte trivialt manipulativt. Putin kan hota de baltiska staterna. Estland och kanske Lettland hotas, men inte Litauen. Den ryska minoriteten är relativt liten där, men Riga har 45 procent ryssar och i Estland bor 30 procent ryssar.

Vad skulle Sverige kunna spela för roll i det här läget?

- Jag tycker att det borde finnas en sammanhängande skandinavisk politik om vad som är oacceptabelt. Speciellt för Finland med avseende på Estland. Det handlar i grunden om Finland och dess relation till Ryssland. Men Ryssland har varken en modern armé eller ett bra flygvapen.

Jag redogör för hur den svenska försvarsledningen häromåret varnade för att Sverige endast kan försvara sina gränser i en vecka och att det finns sorglustiga skämt om att "Sverige har Finland". Då får jag ett bullrande skratt till svar. Avishai Margalit trillar nästan av stolen. "Är det sant?!" utbrister han. Efter en lång utläggning om hur Finland tappade respekten för Sverige efter att ha vunnit över oss i ishockey-VM övergår han raskt till sin favoritsysselsättning: de stora penseldragen.

- Alla krigszoner har blivit komplicerade, man kan inte längre rationellt bedöma hur andra rationella aktörer ska agera. Det tyck-

er jag är den viktigaste förändringen. Komplikationerna har nått en ny nivå med denna lemlästning av nationalstater, de nya formati-
onerna, nyskapade enheter... Människor skyller på Obama, men jag vet inte vad han skulle ha gjort.

Det finns inga bra svar, anser han och vrider energiskt på sig. Hur ser han på Putins Ryssland? Går det att påverka den negativa utvecklingen? Margalit är övertygad om att detta rävspel kommer att fortsätta, och att det inte finns mycket att göra beträffande Ukraina, Krim och inbördeskriget i de östra delarna.

- Ryssland är ett råvaruland och oljepriserna går ner – och de kommer att fortsätta gå ner. Mellanöstern är inte längre viktigt för USA och med nedgången i oljepriset kan Opec inte styra medlemsländerna. Jag tror att Putin kommer att bli mer våldsam inrikes, för att kväsa allt internt motstånd, eftersom oppositionen kommer att växa sig starkare på grund av den ekonomiska situationen.

Frågan är hur mycket sanktioner och internationell isolering hans närmaste krets av oligarker tål. Har Putin kontroll över den gruppen?

- De som underskattat honom har betalat ett fruktansvärt högt pris, inte bara Michail Chodorkovskij utan även många andra. Jag tror att han kan kontrollera dem och bli mer repressiv. Ryssarna är patriotiska. Putin väcker minnen av det "storryska". Han kommer att försöka återställa så mycket han kan. I de områden där han kan skicka in marktrupper kommer finlandiseringsdebatten att finnas. Baltikum befinner sig i stora svårigheter.

Avishai Margalit har ägnat välfärdsstaten stort intresse. Innan vi skils åt undrar jag hur han ser på framtiden för ett välfärdsland som Sverige, särskilt i tider som dessa, då många flyr norrut från krigen i Mellanöstern och integrationsfrågor står högt på dagordningen.

- Det viktigaste för Sverige var möjligheten till kollektiva åtgärder. Man är rädd för att förlora förmågan att agera kollektivt. Fackföreningarna befinner sig i ett dilemma eftersom de oftast arbetar för dem som redan har jobb och är ambivalenta till nyanlända utlänningar. De både behöver dem och behöver dem inte. De skulle vilja ha dem som gästarbetare för att sedan kunna sparka ut dem, men de kan inte ha det på det sättet.

Men facken kan falla till föga för rasism, det händer i hela Europa.

Ett av hans främsta bekymmer är frågan hur man formulerar en anständig immigrationspolitik.

- Kan vi komma fram till en rimlig politik för invandring? Det största problemet är samhällsgemenskapen, inte hur du distribuerar överskottet, och hittills har jag inte sett någon moralisk och socialt meningsfull politik. Man måste värna om vad fackföreningarna och det socialdemokratiska partiet åstadkommit. Man kan försvara dem genom att stänga gränser men om befolkningen åldras kan man inte ens göra det. Man måste ta in nya människor och man vill handplocka dem. Ingen har kunnat formulera ett svar på frågan om hur man håller välfärdsstaten vid liv. Jag har aldrig läst något som lät vettigt. Vi brukade anse att staters huvudsakliga uppgift är maktmonopolet. Viktigast nu är vem som sitter i passkontrollen – det är statens viktigaste attribut! Skandinavien är inte hotat och borde komma med något övertygande om vad man gör beträffande välfärdsstaten. Inte det fria flödet av varor men hur man skapar ett fritt flöde av människor!

Två dagar efter intervjun drabbades Israel och Sverige av regeringskris. Det såg då ut som om båda länderna skulle hålla nyval i mars. (Nu blir det bara Israel, den 17 mars.) Men vad som framstod som en extraordinär händelse för svenskar, var inte det minsta häpnadsväckande för israeler. Här har ingen regering sedan 1988 suttit hela sin fyraåriga mandatperiod. Kvickheterna från israeler infann sig genast: "Prisa Gud, vi börjar likna Sverige!" Om så ändå vore fallet. ✨

"Mellanöstern är inte längre viktigt för USA och med nedgången i oljepriset kan Opec inte styra medlemsländerna."

Martin Heideggers krig

Martin Heidegger var en av 1900-talets mest inflytelserika filosofer men också medlem av det tyska nazistpartiet. Den senaste tiden har debatten om hans relation till nazismen blossat upp på nytt, men diskussionen är ofta historielös.

Av Svante Nordin

Alltsedan Victor Farías på 1980-talet publicerade sin bok i ämnet har debatten om Martin Heidegger (1889–1976) och nazismen tagit fart och producerat våg på våg av meningsutbyten, ofta i ett högt tonläge. Senast har nytt bränsle till elden tillhandahållits genom utgåvan av Heideggers Schwarze Hefte. Senaste delen av hans Überlegungen (XII–XV), täckande tiden 1939–1941, har utkommit som band 96 i förlaget Vittorio Klostermanns till synes ousinliga Gesamtausgabe av mästarens verk.

Kommentarerna till dessa svarta häften har i likhet med Farías, Emmanuel Fayes och andras böcker till stor del präglats av en sorts intellektuell kortslutning, en oförmåga eller ovilja att alls begripa det man skriver om. Hur denna kortslutning i sin tur bör förklaras är en annan fråga. Till någon del handlar det säkert om den filosofipolitiska agenda som författarna haft och som i flera fall gått ut på att angripa den franska poststrukturalismen genom att attackera dess tyske mästare, Heidegger.

Föreställningen att man bland Heideggers papper, hemliga dagböcker eller andra anteckningar skulle hitta något som ”avslöjar” honom genom att vittna om hans nazism, antisemitism etcetera är nämligen befängd. För den som levde under Tredje riket var nazism inte något som behövde döljas. Det var tvärtom en fördel att vara nazist och helst en så ursinnig antisemit som möjligt. Det var inte sin anslutning till Hitler eller nazismen Heidegger behövde dölja i hemliga anteckningar, det var tvärtom sin kritik mot dessa företeelser. Oförmågan att inse detta enkla faktum har lett till helt anakronistiska läsningar.

Om Heidegger hade skrivit idag skulle han ha dolt det han då visade fram och visat fram det han då dolt. Det han skrev i sina svarta häften är förvisso inte något som han skulle velat ha offentliggjort så länge Hitlers regim varade.

Det han faktiskt offentliggjorde, framför allt det berömda rektorstalet från maj 1933 *Die Selbstbehauptung der deutschen Universität* (”Det tyska universitetets självhävdelse”), är å andra sidan ett djupt belastande dokument. Inte bara därför att det visar Heideggers entusiastiska uppslutning bakom regimen. Utan också därför att det visar hur totalt han vid det tillfället identifierade sin filosofi med Hitler och hans nya rike. Sina åsiktsbrott begick Heidegger offentligt, inte i nattens dunkel utan under ljusan dag. Samt vid en tidpunkt när de inte betraktades som brott utan som meriter. Bara om man begriper detta kan man få rättsida på problemet ”Heidegger och nazismen”.

Men om vi i stället placerar in de svarta häftena i deras historiska, deras kronologiska sammanhang, vad ser vi då? Vi ser något som har stort intresse även om det inte alls innehåller några ”avslöjanden”. Vi ser ett stycke av Heideggers intellektuella biografi. Vi ser en bit av ”den konservativa revolutionens” öde under Tredje riket. Vi ser något av ”medresenärens dilemma”. Vi får en glimt av ”den andra Guden som svek”.

The God That Failed är naturligtvis titeln på den bok som Arthur Koestler och andra besvikna kommunister gav ut 1950, där de berättade om sin desillusion. Den inspirerade titeln till en annan intressant om än mindre berömd bok – Jerry Z Mullers *The Other God That Failed. Hans Freyer and the deradicalization of German Conservatism* (1987). Den boken handlade om sociologen Hans Freyer och hans öden. Freyer tillhörde samma generation som Heidegger. I likhet med Heidegger kan han betraktas som en representant för ”den konservativa revolutionen”, sådan den florerade under Weimarrepublikens dagar. Med den medvetet paradoxala beteckningen avses ett antal intellektuella med nationell inriktning som inte var konservativa i den meningen att de önskade återvända till Vilhelm II:s kejsarrike utan som tvärtom önskade en ny, radikalare revolution, som skulle genomföra en djupare folkgemenskap och en

>>

Svante Nordin är professor emeritus i idé- och lärdoms-historia. Hans senaste bok är *Sven Stolpe. Blåsten av ett temperament* (2014).

Heidegger med andra
tyska professorer i
november 1933.

FOTO: TTNVHETSBRÄN

brytning med den liberala kapitalismen. För denna utopi använde somliga av dem beteckningen "tredje riket" (hämtat från 1100-talsmunken Joakim di Fiore), en beteckning som fastnade.

Somliga av dessa konservativa revolutionärer anslöt sig för en tid till den nationalsocialistiska rörelsen eller ställde förhoppningar på den. Många var vad som i det kommunistiska sammanhanget brukar kallas "medresenärer" (*fellow travellers*), det vill säga de var beredda att följa med en bit på vägen, men inte ända fram. De anslöt sig inte till partiet, de slukade inte den nazistiska ideologin med hull och hår. Men de välkomnade Hitlers revolution som en brytning med det gamla och som en öppning mot en ny framtid för Tyskland. När de sedan såg hur Hitlerstaten utvecklades blev de som Freyer desillusionerade. Ofta var desillusionen ömsesidig. De riktiga nazisterna tenderade att se medresenärerna som opportunisterna, som tveksamma och opålitliga. Till en början hade de välkomnats, men deras nyttighet minskade allt eftersom Hitlerregimen konsoliderades. För dem var Hitler en Gud som svek. De ville visserligen revolution, men inte riktigt denna revolution. De befann sig i ett läge som påminde om det som många ryska intellektuella råkat in i när de anslutit sig till Lenin efter oktoberrevolutionen för att sedan med förfäran se den väg som den bolsjevikiska regimen slog in på. Det de nu såg var inte deras revolution.

En medresenär som klev upp på tåget 1933 men som senare blev avkastad var rättsfilosofen Carl Schmitt. I sin bok *Der Fall Carl Schmitt* (1995) har Andreas Koenen berättat om Schmitts resa som var typisk för många av "de konservativa revolutionärerna". Schmitt anslöt sig ostentativt till Tredje riket 1933. Han var på god väg att bli "Hitlers kronjurist". Men hans förflutna hann ifatt honom. En SS-tidskrift kunde avslöja att Schmitt i ett brev till president Hindenburg 1932 hade yrkat på att nazistpartiet borde förbjudas. Därmed hade Schmitts karriär i Tredje riket stäckts.

Det är i detta sammanhang vi bör se Heideggers förhållande till nazismen. När han våren 1933 strax efter Hitlers maktövertagande plötsligt anslöt sig till nazismen blev de flesta förvånade. Många blev dessutom djupt chockerade, inte minst Heideggers många judiska lärjungar (Karl Löwith, Hannah Arendt och andra).

Själv uppvisade Heidegger dock ingen tvekan. I de tal han höll som rektor bekände han sig utan reservationer till Führern och den nya regimen. Han yppade inget tvivel om att detta verkligen var revolutionen, "uppbrottets härlighet". Inte heller om att det tyska folket nu återvänt till gemenskap med Varat, till den begynnelse där den grekiska filosofin en gång stått. Frågan om Varat, om vad som är, om den så att säga sanna verkligheten, är central i Heideggers filosofi.

Heideggers åhörare hade varit förbryllade. Man sjöng Horst Wesselsången, man höjde händerna till Hitlerhälsning. Så långt var innebörden glasklar. Men var betydde själva talet? Manade den nye rektor studenterna att gå med i SA? Eller att läsa Platon? Somliga talade om Heideggers "privatnazism". Tydligt ville han leda ledaren. Tydligt hoppades han på en ny universitets- och kulturpolitik som skulle stå i den Heideggerska filosofins tecken. Heideggers nära fiende Egon Krieck fnös av förargelse och han var säkert inte den ende. Vem inbillade sig Heidegger att han var?

Säkert är att den nye rektorn i Freiburg snart plockades ner på jorden. Varken Führern eller utbildningsministern lät sig ledas, inte av en svamlare i denna stil. Heidegger avsåg sig rektorskapet, besviken. Ur regimen synpunkt visade sig Krieck vara en hållbarare satsning, lättare att forma, mer resonabel, inte lika förtjust i obegripliga fraser. Berättelsen hade kunnat sluta där. Den hade då handlat om en av många universitetsrektorer, en av många *fellow travelers*,

som ryckts med av Hitlerrevolutionens första våryra och trott sig där igenkänna sin egen agenda, för att sedan upptäcka att Hitlers agenda var en annan och att han inte precis stod i desperat behov av just dem. Vad som skilde ut Heidegger var att han råkade vara en av århundradets största filosofer, i vart fall en av de mest namnkunniga, och att samtid och eftervärld i stigande utsträckning kom att visa honom ett intensivt intresse.

Heidegger drog sig tillbaka till en modest och provinsieff professorstillvaro. Han höll sina föreläsningar. Den lyhörde kunde där spåra en viss kritik mot regimen eller i vart fall mot vissa företeelser och inslag i den tyska samtiden, sådant som utan

tvivel kunde spåras i många andra tyska professorers föreläsningar. Samtidigt var Heidegger försiktig med vad han publicerade. Han hörde inte längre till de fanatiskt regimtrogna. Men inte heller till de oppositionella. Han var en professor bland många. Men inom honom kokade det. Hans besvikelse blev allt djupare. När kriget bröt ut minskade den inte. Den som läser hans svarta häften kan följa hans fortgående desillusion.

Inte ens när de tyska vapnen firade sina största triumfer under kriget är Heidegger riktigt glad. Från början hade han trott att den nazistiska revolutionen skulle medföra en ny relation mellan människa och teknik, en brytning med teknikens herravälde. Men Tysklands snabba seger över Frankrike sommaren 1940 tycktes vittna om någonting annat. Inte om att tyskarna brutit med den tekniska tidsålder, som ursprungligen kommit till dem från väster, inte minst från Frankrike och den franska upplysningsfilosofin. Utan att de nu behärskade tekniken bättre än fransmännen, var dessa överlägsna ifråga om teknisk maktutövning. Det handlade om teknikens fulländning, inte om någon befrielse från dess övermakt.

Det är naturligtvis inte så att Heidegger inte önskar Tysklands seger i kriget. Men detta för det tyska folkets skull och det frö till storhet som detta folk fortfarande bar inom sig, inte för regimen. Hitlerregimens kompetens föraktar han numera. När kriget går vidare blir det allt tydligare att Hitler, stick i stäv med sina ursprungliga intentioner, lyckats inveckla Tyskland i ett flerfrontskrig. Ryssland kommer med på samma sida som Storbritannien. Så gör också USA. Heidegger har upplevt alltsammans en gång tidigare, under Kaiser Wilhelm.

Heideggers kommentarer i anteckningsböckerna är abstrakta och dunkla i allra högsta grad. De politiska realiteterna skymtar som genom en dimma av plågad, bitter, kompakt våltalighet, oöversättlig till varje språk utom heideggerianska. Det gränslösa föraktet mot den tyska omgivningen dominerar. När ett tal av Führern en gång citeras är det med bitande hån, själva citatet anses tillräckligt för att visa den andliga nivån hos en man vars "underbara händer" Heidegger en gång tilltrorde förmågan att omskapa Tyskland och världen.

Martin Heidegger.

FOTO: GETTY IMAGES

Ett nyckelord är "amerikanism". När USA kommer med i kriget hotar "amerikanismen" att ta över världen. Det betyder teknikens dominans. Det betyder ett positivistiskt sätt att tänka. Det betyder ett pragmatisk-manipulativt förhållningssätt till världen och människorna. Det betyder de tänkesätt som präglat hela det moderna Västerlandet. Det sorgliga är bara att denna "amerikanism" inte är begränsad till USA. Den finns även hos den andra fiendemakten, England. Den finns i stegrad form hos det bolsjevikiska Ryssland. Och den finns inte minst i Tyskland. Oberoende av vem som vinner kriget kommer denna "amerikanism" att vara obeseegrad. Den reducerar tingen till "föremål". Den reducerar människorna till "föremål". Den ställer in hela världen under maktens, handhavandets, reglerandets horisont. Den glömmar Varat.

Heidegger talar i samma andedrag om *Planetarismus*, globalisering. Man befinner sig i ett "planetariskt" krig. Det betyder att det överallt lika härskar. USA, Storbritannien, Ryssland, Japan, Tyskland, det är allt samma sak. Det finns inte längre något hem, någon plats. Varje makt försöker utvidga sitt herravälde och kommer i konflikt med andra makter som vill detsamma. Detta är grunden för "maktväsendets historiskt fastställbara totalitet och villkorlöshet".

Ibland kommer Heidegger in på en annan konservativ revolution. Det är Ernst Jünger, som han sedan tidigare har respekt för. Men nu under kriget får Jünger symbolisera allt som är fel med det nazistiska Tyskland och med kriget. Jünger hade redan före kriget talat om "den totala mobiliseringen" som ett samhällsideal. Detta är vad som nu sker. En sådan total mobilisering kan förknippas med Nietzsches "vilja till makt", en idé som Jünger övertagit och gjort till sin.

Maktviljan är det som utmärker samtiden också enligt Heidegger. Men han bejaktar den inte. Han ryggar tillbaka från Jüngers "heroiska realism". Han ser i viljan till makt en vilja till makten för dess egen skull, en makt för makten själv, i grunden en nihilism. Nietzsche ville skapa nya värden i stället för den Gud som var död, men förmådde det inte. Inte Jünger heller. Också Jünger var en företrädare för den konservativa revolution som under ett ögonblick attraherats av nazismen, men strax lämnat den, detta redan före maktövertagandet. Men Jünger fortsatte att finnas i närheten. Hans typ av aktivism kunde transponeras till motstånd. En del av Jüngers vänner deltog i attentatet mot Hitler den 20 juli 1944.

Men hos Heidegger finns numera ingen aktivism av något slag. Bara ett öde land, där inget gräs gror. Det är sant att han kämpar mot sitt förakt. Men detta förakt är ändå alltför omfattande.

"Världsjudendomen", exempelvis, är föremål för bitska kommentarer. Inte så att Heidegger tror på "rasen". Det ordet sätter han inom citattecken. Nazisternas biologiska rasteorier är inte hans. Men en form av antisemitism finns där inte desto mindre. Det betyder att judendomen för honom står för en livsåskådning, en livshållning, som är på väg att ta över världen, en "Planetarismus".

En intressant passage handlar om Heideggers judiske lärare, mentor och välgörare, Edmund Husserl. Husserl var nu död. Dedikationen till honom avlägsnade Heidegger ur senare upplagor av huvudarbetet *Vara och tid*. Husserls steg mot ett fenomenologiskt betraktelsesätt under bortseende från psykologiska och filosofihistoriska metoder var visserligen av bestående värde, menade Heidegger i en anteckning. Men något verkligt uppbrott från den dåliga filosofihistoriska traditionen hade Husserl ändå inte förmått åstadkomma. Han hade återfallit till kantianism och hegelianism. Heideggers eget angrepp mot Husserl hade inte gällt honom ensam. Det hade gällt hela försummelsen av frågan om Varat, det hade gällt hela den västerländska metafysiken, hela den manipulatorisk-tekniska

förhållningssättet till tillvaron, hela ambitionen att med hjälp av ett tekniskt förnuft kunna behärska denna tillvaro. Allt detta förknippas med "liberalismen" men också med judarna. *Judentum* och modernitet är sidor av samma sak, så kunde man kanske sammanfatta Heideggers mening, som i så fall hade djupa rötter i en tysk kulturantisemitism där det judiska associerades med upplysning, rationalism, intellektualism, västerländsk metafysik, bolsjevism och amerikanism.

Heideggers veklagan över samtiden i de svarta häftena gör det tydligare varför han kunnat bli en sådan inspiratör för vänsterförfattare som Giorgio Agamben, Alain Badiou, Michael Hardt, Antonio Negri eller Slavoj Žižek. Också för dem är fienden "planetarismen" och "amerikanismen", det västerländska förnuftet, den västerländska tekniken och vetenskapen.

Heidegger är motståndare till kriget. Men inte på grund av att det

kostar människoliv, detta ter sig i hans version nästan som ett försonande drag, en möjlighet till tapperhet och martyrskap. Nej, han är emot kriget därför att det medför en total mobilisering och därmed det tekno-instrumentella förnuftets herravälde. Han avskyr de flesta företeelser i det samtida Tysklands kultur. Men det är inte judedörelser och judedeportationer

som upprör honom – om detta säger han ingenting. Inte heller diktaturen eller åsiktsfriheten. Det som däremot får honom att vändas är radioapparaterna. Det faktum att alla nu skaffar sig ett *Rundfunksgerät*, varje hus, varje våning, varje familjemedlem, till och med tjänstefolk och barn är nu utrustade med en sådan apparat: "Radioapparaten är sinnebilden för samhörigheten mellan planetarism och idiotism." Och därmed för hela tidsåldern med dess hemfallenhet åt det tekniska förnuftets herravälde.

För att förstå Heideggers anteckningar i de svarta häftena måste man förstå att hans kommentarer till skeendet där inte är moraliska eller politiska. Inte heller i vanlig mening historiska, utan "varahistoriska". Allting bedöms utifrån hur det står till frågan om "Varat". Det är en Varaförgäten värld som Heidegger skriver om. Führern och hans rörelse, som en gång troddes innebära ett uppbrott från denna värld, anses numera ingå i den. Guden svek och för den ensamme tänkaren finns numera egentligen inga hoppfulla tecken, mer än möjligen att något skall kunna växa ur förödelsen.

Efter kriget behöll Heidegger det perspektiv han anlade i de svarta häftena. Ibland kunde han finna en sorts gemenskap med andra besvikna före detta medresenärer med nazismen, som nu var utsatta för besvärligheter, exempelvis från de allierade ockupationsmyndigheterna. Ett tidskriftsprojekt ventilerades bland annat tillsammans med Jünger där även Schmitt skulle ha medverkat. Därav blev ingenting. Men en sorts vänskap uppstod mellan Heidegger och Jünger, som avspeglades i en intressant växling av brev och festskriftsbidrag. Åsiktsmässigt var det inte så mycket som förenade dem. Men de hade svikits av samma Gud.

En annan sak förenade Heidegger med de mest prominenta av dem som ingått i den konservativa revolutionen, som först anslutit sig till men sedan förlorat tilltron till Hitlerörelsen. Det var att de företrädde en form av autenticitetspolitik. Vad de hatade i globaliseringens, teknikens och "amerikanismens" moderna värld var inte att människor där skulle ha varit utsatta för fattigdom eller förtryck, snarare tvärtom. Det de hatade var denna världs banalitet, endimensionalitet, brist på egenhet och äkthet. De var alla lärjungar till Nietzsche i en eller annan mening. Den lockelse de numera utövar på teoretiker på vänsterkanten ligger framför allt här. Här finns också möjligheten att en rörelse, en ledare, ett parti skall kunna dyka upp som tycks bära en sådan autenticitetspolitik, men som med viss nödvändighet förr eller senare måste svika. ✱

LITTERATUR

I Balzacs fotspår

Genom sitt sätt att skildra Paris anknyter Nobelpristagaren Patrick Modiano till en anrik fransk litterär tradition. Det skriver **Anita Limare Hjelte**.

MED ORDEN "Paris gator. Alltid gatorna" som ett slags besvärjelse skriver Nobelpristagaren Patrick Modiano in sig i en fransk litterär tradition; den att med gatunamn och adresser dokumentera romanfigurernas förflyttningar i staden. Vid läsningen av en fransk 1800-talsroman är det bra att ha en Pariskarta till hands. I böcker som Victor Hugos *Samhällets olycksbarn*, Gustave Flauberts *Hjärtats fostran* och Émile Zolas *Nana* citeras ideligen namn på gator.

Honoré de Balzac var noga med att ge sina läsare exakta referenser: "Romanförfattarens konst består i att vara sann i alla detaljer när hans romanfigur är fiktiv." För författaren till *Den mänskliga komedin* är Paris en ocean vars djup man aldrig kan mäta. Oavsett hur mycket man bemödar sig finns det alltid nya bottnar, hävdar han i romanen *Pappa Goriot*.

Balzac fördjupar sig i bok efter bok i stadens infrastruktur. Han rör sig på båda sidorna av Seine. I inledningskapitlets första meningar i *Pappa Goriot* placerar han pensionatet Maison-Vauquer, där romanens huvudpersoner är inackorderade, på rue Neuve-Sainte-Geneviève, nuvarande rue Tournefort i 5:e arrondissementet.

I ROMANEN *César Birotteau*, om parfymhandlaren som ruinerar sig på spekulaton, ställer Balzac två gator mot varandra, fattiga rue Saint-Denis mot rika rue Saint-Honoré. Birotteaus butik La Reine des roses ligger på rue Saint-Honoré, nära place Vendôme. Han återkommer till adressen i *Kusin Bette*, där parfymmeriet har bytt ägare. I samma roman får huvudpersonen Bette, den fattiga, intriganta kusinen besöka den nya ägaren, monsieur Crevel, som bor på rue Saus-saies intill Élyséepalatset. Balzac beskriver omsorgsfullt hennes väg dit.

I motsats till Balzac begränsar sig Proust i sina romaner till Paris centrala delar på högra stranden. Staden spelar inte heller samma huvudroll i *På spaning efter den tid som flytt* utan underordnas betraktarens egna personliga minnen. I det avseendet verkar Patrick Modianos Parisskildringar ha mer gemensamt med Prousts än

med Balzacs. Men bredden, den heltäckande topografin och detaljerna för tankarna till Balzac.

HOS MODIANO BIDRAR textens adresser, noterade i romanernas ständigt återkommande svarta anteckningsböcker, till att orientera berättaren i dåtid och guida läsaren i nutid. Samtidigt förrirrar sig intrigen.

Ofta utreder berättaren ett brott eller en olycka. Det kan, som i *De dunkla butikernas gata* (1978), gälla en förlorad identitet och minnesförlust. Inte sällan leder spåren bak-

"Jag upptäcker kvarteret kring Pigalle, inte så byliknande som Saint-Germain-des-Prés och skummare än Champs-Élysées. Det var där på rue Fontaine, vid Place Blanche på rue Frochot, som jag snuddade vid Paris mystik och utan att riktigt fatta det började drömma mitt liv."

åt, till tidig ungdom eller barndom, berättad på distans i tid och rum. Men detektivarbetet visar sig vara förgäves och undersökningen rinner ut i sanden. Den berättaren försöker spåra genom telefonkataloger och tidigare adresser är oanträffbar. Det är för sent. Den efterspanade har ett antal decennier senare gått ett ovisst öde till mötes.

Rödskäggens vedersakare

64 Göran Hägg om Sven Stolpe

Lagerkvists darwinistiska ångest

66 Ingrid Wållgren läser Pär Lagerkvist

Han ville skattskriba hela världen

68 Bo G Hall om kejsar Augustus

En bok om rädsla

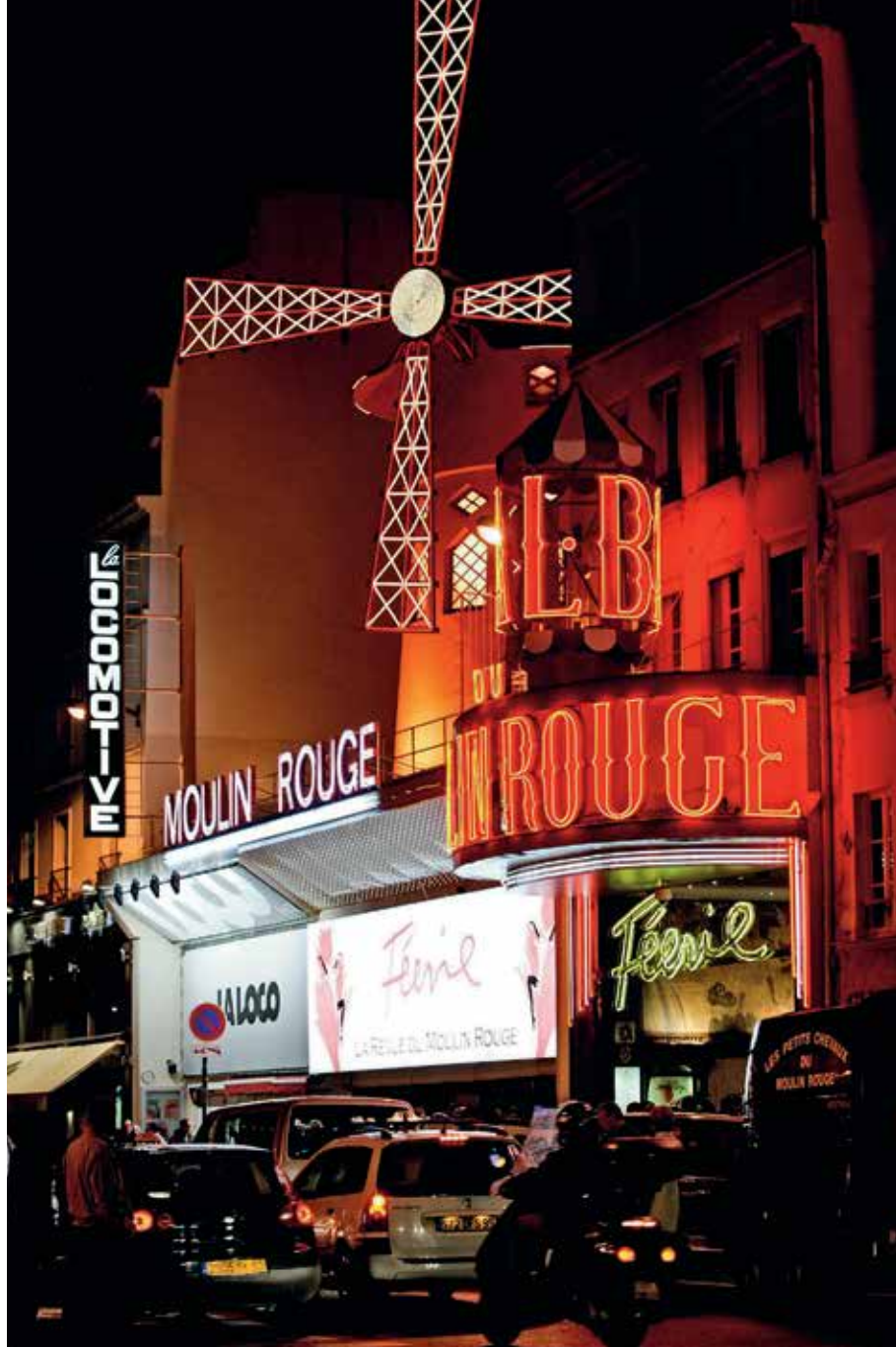
70 Bengt Jangfeldt läser Elena Balzamo

Krönika

71 Josefin Utas noterar att rädslan sopar bort biologin

I korthet

71 John Sjögren om kristen konsumtionskritik

Moulin Rouge.

FOTO: TT NYHETSBYRÅN

Uppräkningen av gator, namn, ansikten, platser, kaféer och de på 1960-talet oxblodsfärgade träbänkarna i metron återkommer ”som mönstren på en bonad som man broderat i halvvaket tillstånd”, skriver författaren i förordet till den samlingsvolym som förlaget Gallimard gav ut 2013. Förutom ett antal romaner innehåller boken ett bildcollage från olika epoker i författarens liv. I samlingsvolymen ingår också två självbiografiska verk. I *Un pedigree* (2005) konstaterar Modiano självvironiskt: ”Jag är en hund som låtsas ha en stamtavla.” I *Livret de famille*, som kom redan 1977, ger han diverse återblickar på en brokig tillvaro med frånvarande föräldrar och en splittrad uppväxt i efterkrigstidens Frankrike.

Patrick Modianos mor var från Antwerpen men skådespelaryrket förde henne till Paris på 1940-talet. I *Un pedigree* skriver

Modiano att det var 1959, då han var 14, som han blev varse Paris. Upptäckten är förlagd till nöjeskvarterens Montmartre och trakten på båda sidor av Boulevard de Clichy. Han berättar att hans mor då spelade i en pjäs på Théâtre Fontaine. Han själv drev på kvällarna omkring på gatorna i kvarteret i 9:e arrondissementet:

”JAGUPPTÄCKERKVARTERETkringPigalle,inte så byliknande som Saint-Germain-des-Prés och skummare än Champs-Élysées. Det var där på rue Fontaine, vid Place Blanche på rue Frochot, som jag snuddade vid Paris mystik och utan att riktigt fatta det började drömma mitt liv.”

I *Vestiaire de l'enfance* inventerar en man sin barndoms garderob. Han har efter att ha varit inblandad i en druckningsolycka bytt identitet och bosatt sig i Europas utkant.

Mötet med en ung fransyska får honom att minnas kvällarna, då han i sällskap med en liten flicka väntade på sin älskarinna i kvarteret nedanför Pigalle.

I bok efter bok hemsöker Patrick Modiano kvarter och gator. I romanen *Dora Bruder* (1997), om den försvunna judiska flickan, refererar berättarrösten till Jean Valjeans och Cosettes flykt från polisen Javert i *Samhällets olycksbarn*. De korsar i flykten gatan och nummer 62, rue du Petit Picpus ”samma adress som Saint-Cœur-de-Maries internat där Dora Bruder befann sig”. I efterforskningarna efter den försvunna Dora Bruder fascinerar berättaren av upplysta fönster ”som man inte kan släppa med blicken. Man säger sig att bakom finns någon som man har glömt och som i årtal har väntat på ens återkomst, eller att där inte längre finns någon. Bara en lampa som har stått tänd i den tomma våningen.”

Romanen *Dans le café de la jeunesse perdue* (2007) innehåller en fin skildring av en vandring i solnedgången från Paris västra stadsdelar, genom centrum och österut:

”Framme vid Palais Royal hade mörkret fallit. Vi stannade till en stund på utserveringen på Ruc-Univers, innan vi fortsatte. En hund gjorde oss sällskap från rue de Rivoli till Saint-Paul, innan den gick in i kyrkan. Vi var inte trötta. Louki sa att hon kunde gå hela natten [...] På första våningen i ett hus såg vi två stora upplysta fönster. Vi slog oss ned på en bänk och vi kunde inte slita våra ögon från fönstren. Det var en lampa med röd skärm längst in i rummet som spred det dunkla skenet. Man såg en spegel i guldram på väggen till vänster [...] Vi skulle ringa på dörren, sa Louki. Jag är säker på att någon väntar på oss.”

FLERA ÅR SENARE åker han i taxi genom kvarteren och förbi Arsenalen. Han ber chauffören att stanna för att se om det lyser i fönstren. Metaforen med de upplysta fönstren och den symboliska tända glödlampan ingår i det nostalgiska bygget av ett förändrat Paris.

I *De yttre boulevarderna* (1974) går berättaren från bostäderna i stadens utkanter till de ”fyra första arrondissementen”, med ett par sidor av gator och platser, för att sedan komma till en bokhandel i Galerie Vivienne: ”Madame Petit-Mirioux hade de senaste hundra årens hela litterära produktion i sitt förvar. Så många orättvist bortglömda författare och böcker [...] De övriga affärerna i galerie Vivienne såg ut att ha varit stängda i hundra år [...] Tiden hade stannat någonstans mellan julimonarkin och andra kejsarsardömet.”

Vandringen fortsätter sedan till Palais Royals ”övergivna arkader. Där brukade man roa sig förr i världen.” Det var på Balzacs tid man roade sig där. Hur man roade sig beskrivs i *Förlorade illusioner*. ✨

Sven Stolpe utanför sitt hem i Stjärnesand i Östergötland, cirka 1983.

FOTO: TT NYHETSBYRÅN

BIOGRAFI

Rödskäggens vedersakare

Svante Nordin har nu utkommit med en biografi över den färgstarke författaren, litteraturkritikern och katoliken Sven Stolpe. **Göran Hägg** har läst.

ALLA I MIN ålder som aktivt sysslat med litteratur har en – vanligen ytterst negativ – bild av Sven Stolpe. För att citera Ulf Lundell årgång 1974: "Sven Stolpe ombedes skyndsamt ta sej i häcken." Yngre kolleger vet ofta inte ens vem han var. Ändå

var han, särskilt mot slutet av sin bana då han var som mest bannlyst, en bästsäljande författare i svåra genrer och en uppskattad medieperson. Som ung på 1930-talet tillhörde han de modernistiska frontfigurerna. Som gammal på 1970- och 80-talen gjordes

han till symbol för allt reaktionärt som tänkas kunde i politiskt-moraliskt hänseende.

Av Sven Stolpes tidiga romaner är *I dödens väntrum* (1930) ett mästerverk. Han var pionjär som filmmanusförfattare. Även sedan han utmanat den intellektuella opinionen genom att bli troende och närma sig katolicismen är hans litterära essäer, som *I människodjungeln* (1944), roande, väl-skrivna och faktamässigt väl underbyggda. Hans doktorsavhandling från 1959 och den därpå byggda biografien *Drottning Kristina* (1960–61) förblir det bästa som har skrivits

i ämnet, särskilt i jämförelse med den äldre forskning som han utmanade. Hans självbiografiska kåserier i *Låt mig berätta* (1970) och *Låt mig berätta mer* (1971) är lysande underhållning, ömsom öppet lögnaktiga, ömsom med vittnesbörd om hans djupa lärdom och imponerande språkkunskaper.

ATT HANS ENORMA produktion innehåller svaga nummer är inte konstigt. Det gör Strindbergs också. Mot slutet, utfrysad ur finrummet men med möjlighet att brödskriva för jättepublik, blev han slarvig med form och fakta i den litteraturhistoriska serie han producerade. Jag har själv recenserat den ytterst negativt, och jag förstår inte hur jag skulle kunnat göra annorlunda, samtidigt som jag tyckt att han i andra avseenden blev illa och oärligt behandlad.

De fyndiga och fräcka omdömen han levererade i medierna skulle ha fungerat utmärkt i England framsagda av lustreaktionära kolleger som Evelyn Waugh. I Sverige bör man vara försiktig med sådant, oavsett politisk preferens. Och under "rödsåkäggen" svenska 1970-tal var det naturligtvis rena självmordet, om än imponerande rent kuragemässigt. Hans vana att skriva brev till belackare – den som kritiserat hans böcker har sett sådana – hade förstärkt motsatt effekt mot den avsedda, även om de lättade på trycket i hans hetsiga temperament. Hans katolicism gjorde inte saken lättare – vi tolererar papister bara om de är mer diskreta med saken än vad Stolpe var.

Men det finns en hel del mer att veta om honom och hans bana, vilket framgår av den fascinerande biografi som Svante Nordin nu utgivit, *Sven Stolpe. Blåsten av ett temperament* (Atlantis).

SVEN STOLPE FÖDDES i en statstjänstemannafamilj i Stockholm. Fadern gör ett på en gång bisarrt och för sin samhällsklass typiskt intryck. Han odlade en extrem pliktmedal med ansvar, ärlighet och uppoffring som ledstjärnor. Till och med att komma billigt undan vid inköp var ett fel som måste rättas. Tills han en dag rymde med en kontorsflicka. Det märkliga är att Stolpe aldrig talar illa om pappa. Han tycks bevara samma lutherska pliktmedal men ge den en katolsk motivering. Kanske bidrar det faktum att han var ett sjukligt barn i behov av skydd och auktoritet. Senare tvingade hans tuberkulos honom till sanatorievistelser som inspirerade i *I dödens väntrum*.

Till en början var han inte alls moralist i den mening vi numera ger ordet. I fejden kring Agnes von Krusenstjernas Pahlenromaner tog han energiskt ställning för henne och särskilt just de omstridda sexskildringarna.

Nordin skriver kronologiskt och sakligt. Det är trevligt att se en biografiförfattare som inte fuskar på det "tematiska" sätt

som brett ut sig: "X och kvinnorna", "X tidiga romaner", "X som cyklist", "dramatikern X". På det viset underlättar man det egna arbetet, undviker svåra passager och försvårar läsningen. Nordins nedtonade framställningssätt fungerar också utmärkt i kontrast mot Stolpes explosiva temperament.

Stora sensationer levereras diskret: "I romanen är det en bedragen äkta man som talar om hustruns svek. Så förhöll det sig också i Sven Stolpes liv. Karin Stolpes otrohet med Olof Lagercrantz kom under årtionden att bli föremål för skvaller i vida kretsar."

Saken nådde ändå aldrig mina kretsar.

DET SENSATIONELLA och verkligt beklämmande är förstås inte själva saken – *shit happens!* – utan att vår mest oförsonliga litteraturfejd, avslutad bara genom kombattanternas död 1996 respektive 2002, ytterst gick tillbaka på denna affär 1932! Det tycktes för den oinvigda allmänheten gälla moralism mot liberalism, modernism mot reaktion, ärlighet mot opportunism.

Sven Stolpe.

FOTO: TT NYHETSBYRÅN

Det är omöjligt att just i detta fall fördela skuld, och Nordin avstår klokt nog. Men rent allmänt är det svårt att förstå hur någondera kunde tillåta sig att som kritiker hantera den andres böcker efter det inträffade. Och än svårare att begripa är hur de därvid kunde gå till sådana ytterligheter. Detta oavsett om de vid tillfället trodde att artiklarna handlade om sakfrågor och moral.

SEDAN ÄR DET en annan sak att det rörde sig om extremt motsatta personligheter. Nordin anmärker stillsamt att "Lagercrantz skulle med tiden ryktesvis bli känd som en rutinerad kvinnoförförare". Och i ett senare sammanhang: "Lagercrantz var en mästare på att segla i medvind. [...] Att

med Bonniers i ryggen kunna hylla Mao Zedong och kulturrevolutionens Kina var en anmärkningsvärd bravad. Lagercrantz klarade den med elegant navigeringskonst. Stolpe däremot befann sig i ständig motvind, ja föreföll uppsöka den, njuta av den."

Även här spelar pliktmedal stor roll. Vi ser hur Stolpe fortsätter äktenskapet, även efter nya otroheter från hustrun. Han står för sitt engagemang i den impopulära kristna Oxfordrörelsen även sedan han lämnat den. Han ställer lojalt upp för sin arbetsgivare Torsten Kreuger i dennes dubiösa kampanjer på 1950-talet. Å andra sidan slås man av hur beundrande vänskap ideligen förbyts i fiendskap med Eyvind Johnson, Sigfrid Siwertz, Bertil Malmberg och andra. Stolpe tycks ha uppfattat sina besvikna attacker som ärlighet. Men som icke troende har man svårt att förstå en etik som skadar både utövaren och mottagaren.

Nordin påpekar hur mycket Stolpe, trots att han valde att utmana opinionen även genom att nedvärdera Strindberg, psykologiskt påminner om just denne. Helt rätt. I sitt hat har Stolpe förstått titanen bättre än många beundrare.

I DEN MEST kända av Stolpes strider, om Kristinaavhandlingen, ger Nordin en förstärkt bild av båda sidors överväganden. Dock så att man sakligt kan se hur den akademiska kasten värjde sig mot en inträngling som till råga på allt visat att tidigare svensk forskning haft delvis fel på ett område.

Sven Stolpe fick flytta och bli lektor i Mjölby. Utom genom sin otrendiga katolicism och moralism kom han här att bli inbegreppet av politisk reaktion genom motstånd mot kunskapsfientliga skolreformer och sitt hat mot "rödsåkäggen" – trendiga kommunister som bredde ut sig i medierna under beskydd av det gamla hatobjektet Lagercrantz.

Men Stolpe var egentligen ingen politisk högerman. Han hade inget emot sociala reformer. Hans beundrade storebror var pamp inom kooperationen. Hans antikommunism var religiös. Han fruktade ateismen vilket ledde honom till utmanande ställningstaganden på tvärs mot det tidsmode som nästan alla andra kulturarbetare bekände eller låtsades bekänna sig till. I frågor där han stred har tiden givit honom rätt, främst skolan. I dagspolitiken har modet gått varvet runt – även om det väl inte är alldeles säkert att moralisten och paternalisten Stolpe skulle ha gillat dagens privatiseringar i vård, skola och omsorg.

Nordin funderar inledningsvis över den litteraturhistoriska glömska som drabbat inte bara Stolpe utan även många betydligt "större" och mer accepterade gestalter. Det är knappast troligt att Stolpe återkommer som klassiker. Men han är en historiskt viktig person. Och svensk offentlighet skulle ha varit betydligt tråkigare utan honom. ✿

Lagerkvists darwinistiska ångest

På senare tid har några av Pär Lagerkvists verk återutgivits, med förord av kända personer. Skribenterna diskuterar Lagerkvists ångest, men inte orsaken till den. Det skriver **Ingrid Wållgren**.

BROMBERGS FÖRLAG började förra året ge ut Pär Lagerkvist i nytryck. De tidlösa berättelserna och dikterna föräras vackra upplagor och nya förord. Jonas Gardell har skrivit förordet till romanen *Bödeln*, Fredrik Lindström har tilldelats Lagerkvists lyrik i *Samlade dikter*, Petter Alexis Askergrén har tagit sig an romanen *Dvärgen*. I 2015 års väntade nytgåva av *Barabbas* ska förordet skrivas av Patti Smith.

Den första tanke som slår en inför dessa nytgåvor är att det är synd att Lagerkvist bara kan göras aktuell genom att kändisar skriver förord. Det är övergående: det är helt enkelt väldigt bra att Lagerkvist ges ut i nytryck. Tommy Olofsson skrev 2012 i *Svenska Dagbladet* att "Lagerkvists prosa inte längre [läses] i realskolan och på gymnasiet som när jag var ung på 60-talet. Nyutgåvorna kommer allt glesare." Olofsson menade i anknytning till Håkan Möllers bok *Pär Lagerkvist. Ögonblickets diktare och marknaden* (Atlantis) – som drev tesen att Lagerkvist sökte marknadsframgångar snarare än att dikta för evigheten – att Lagerkvists stjärna var i dalande. Brombergs nytgåvor kan motbevisa det påståendet.

Framför allt är utgivningen av *Samlade dikter* ett viktigt bidrag. Där återfinns Lagerkvists tio diktböcker – från 1914 till 1953 – och det är gott att kunna läsa lyriken i sin helhet. Inte minst de diktböcker som hamnat i skuggan av hans två mest kända *Ångest* (1916) och *Aftonland* (1953), men som förtydjar att lyftas upp i ljuset.

DE HITTILLS TRE Brombergsska förordsförfattarna berättar om sina personliga förhållanden till Nobelpristagaren, samt talar om den för Lagerkvist utmärkande ångesten, det religiösa grubbleri och kampen mot ondskan. Men ingen av dem gör någon ansats till att förklara Pär Lagerkvists livsåskådning och anledningen till ångesten.

Sonen Bengt Lagerkvist skriver i sin bok om fadern *Vem spelar i natten. Den unge Pär Lagerkvist* (2001): "Min bror Ulf och jag kunde tycka att han ibland klagade i onödan

I lyktornas sken finner han seniga köttslamsor i soporna efter slaktarbodarna på torget och äter dem ur händernas gropiga flator.

när han egentligen hade det ganska bra." Frans G Bengtsson lär festligt men hånfullt ha kallat Pär Lagerkvist för "Gnälle-Pelle". Även i vänskapskretsen under tiden i Paris kallades den unge författaren för "Gnäll-Pär". Tillnamnet blir lusigt därför att det på sätt och vis träffar rätt; i Lagerkvists författarskap tycks det vara gott om heta ångestskrin och evigt älta elände.

LAGERKVIST SADE SJÄLV att det inte finns någonting man bör vara så rädd för som att verka löjlig. I ljuset av det går det att anta att "Gnäll-Pär" inte var ett smeknamn som tilltalade honom. Född i Växjö 1891, son till en järnvägsanställd och uppfostrad i ett pietistiskt hem skulle Pär Lagerkvist i tonåren förlora sin barnatro, något som vållade honom sådan smärta att stora delar av hans författarskap sedan skulle komma att handla om den ångest och det sökande som infann sig i dess ställe. Den förlorade tron är förstås ingenting att göra sig lustig över. Ändå är just detta med det löjliga-i-existensen och människornas absurda lilla längtan

efter fullkomning någonting att ta på allvar när det gäller Lagerkvists författarskap.

Redan i *Motiv* (1914) är Lagerkvist inne på ett återkommande tema. Det kunde sägas röra det djupa livsallvaret som återspeglas i det ynkliga i människans vara. I den korta "Motiv från en småstad" går en sinnesslö och flinar vid sin sopkvast. I lyktornas sken finner han seniga köttslamsor i soporna efter slaktarbodarna på torget och äter dem ur händernas gropiga flator. Med den lilla, miserabla scenen förmedlar Lagerkvist något mycket allvarligt. Även i den därpå följande diktsamlingen *Ångest* (1916) är ångesten – eller den existentiella problematiken – nära sammankopplad med det ynkliga i människans vara. Vad är detta löjliga ångestframkallande som Lagerkvist talar om redan i sina första diktböcker? Jag vill hävda att det grundar sig i ett slags biologisk ångest.

DARWINS LÄRA HADE i början av 1900-talet kommit in i undervisningen i biologi även i Växjö, där Lagerkvist gick i skolan. Biologilektorn i andra ringen (1907–08) förmedlade kunskapen. Författaren beskrev senare darwinismen i *Gäst hos verkligheten* (1925): "Den nya läran som man fick i sig, den som sopade bort Gud och all förhoppning." Litteraturhistorikern Sven Linnér menade i sin bok *Pär Lagerkvists livstro* (1961) att darwinismen haft en "förödande effekt" på honom. Den gick inte bara ut över hans kristna tro, utan över hans förtroende för tillvaron överhuvudtaget.

Lagerkvists människo- och livsåskådning, längtan till jorden och längtan till livet, kan förstås som kopplad till den utvecklingslära som i ett slag uppenbarade för människan en enorm kosmisk sanning, både underbar och skrämmande. I en blandning av småländsk allmoges, av föräldrahemmets höga uppskattning av Gamla

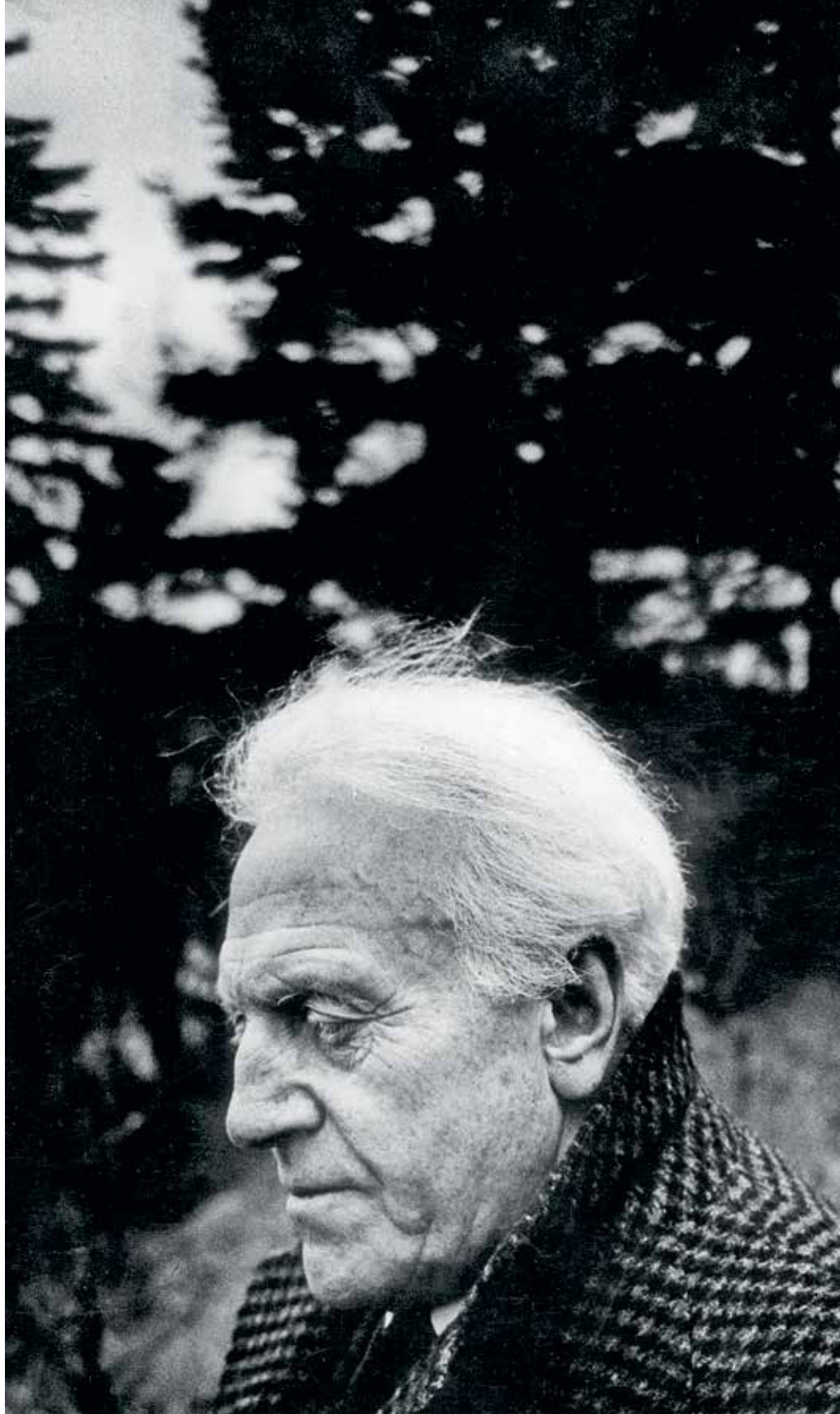
testamentet och av de nya idéer som kom Lagerkvist till del, blir det hela till en ny kamp för tillvaron. Människan, evigheten, kroppen och naturen kom i nytt ljus.

PROBLEMATIKEN UPPTAR Pär Lagerkvist och gör att han inte riktigt kan räknas till modernisterna. Det modernistiska revolutionära innehållet eller anti-borgerliga idealet finns inte hos Lagerkvist. Han är förvisso inspirerad av det omedelbara i sin samtid – Parisresor, kubism och det stora krigets fasor. Ändå är han i hög grad upptagen av en äldre – eller alldeles egen – livsåskådning. Lagerkvist nämnde själv som ganska ung Baudelaire, Poe och Ekelund som inspirationskällor. Här finns också spår av folksagor, isländska sagor och Gamla testamentets grymma berättelser. Någon genomförd modernistisk antinaturalism återfinns inte hos Lagerkvist (och därmed kan han inte sägas ha varit sitt ungdomsmanifest *Ordkonst och bildkonst* från 1913 trogen).

LITTERATURVETAREN Erik Hörnström menade att Pär Lagerkvists diktning var fylld av vad han benämnde som "anatomisk mystik". Blodet är ett centralt inslag i Lagerkvists diktning, likaså ögonen, skelettet, händerna och munnen. Människomassorna beskrivs som ett "hav av innesängt blod". Mystiken är i Lagerkvists fall delvis kristen, men även panteistisk och *biologisk*. Den blandas med cynisk realism till ett slags supernaturalism eller överrealism, realistiskt-men-overkligt. Denna kunde sägas vara en effekt av den nya naturvetenskapen.

I *Ångest* (1916) skriver Lagerkvist: "Det irriterar mig, tanken på alla dessa lägre, mer eller mindre misslyckade djurformer som gått före människan i den osäkra utvecklingen uppåt; aldrig släpper det mig!" Han fortsätter: "Det är olidligt. Den extas jag ville gripas av när jag står inför människan, alltid störes den plötsligt av tanken på det löjliga i hennes stamtavla." Under natten drömmer han att hans kropp utgörs av alla dessa trevande försök som äntligen resulterat i människan. Han utgörs av djur, som under hans spända hud utstöter halvkvävda tjut och under naglarna kräla ödlor och maskar. Trots att man efter uppvaknandet går ut på boulevarden och ser människorna flana i solljuset "elegant och korrekt klädd", låter ändå drömmen göra sig påmind: "Herregud, vilken ohygglig dröm! Och hur meningslös."

MEN I DET meningslösa låg också det underbara: människan, en främling inför sig själv och inför

Pär Lagerkvist.

FOTO: TT NYHETSBYRÅN

världen, kanske bara ett djur – men med en längtan om att få vara någonting mera. Därför är människans litenhet och storhet ett återkommande tema hos Lagerkvist. Den havande kvinnan han i *Ångest* beskriver som "det mera löjliga jag sett under den tid jag haft nöjet leva" väcker ändå strax ett slags andakt hos honom: "Egendom-

ligt känns det dock att gå förbi en mänska som bär en annan liten kvinna eller kanske man innanför skinnet. [...] Jag tycker mig stå inför en fet och frisk gammal gud som svettas av välmåga och makt under sin lågande tronhimmel." Och så avslutar Pär Lagerkvist: "Vad allt dock är vidunderligt stort, också det löjliga!" ✨

Han ville skattskriva hela världen

I en ny bok skildras kejsar Augustus. Boken ger en god bild av såväl tidens maktförhållanden som av den romerska vardagen. Det menar **Bo G Hall**.

VARJE JUL HÖR vi honom nämnas i Lukas-evangeliet i samband med uppgiften att hela världen på hans order skulle skattskrivnas. Dessutom bär den åttonde månaden av årets tolv sitt namn efter honom. Ändå vet det flesta inte mycket om kejsar Augustus. Men nu ger oss den brittiske specialis-

ten på antik militärhistoria Adrian Goldsworthy chansen att stifta närmare bekantskap med denne romerske fältherre och statsman i *Augustus. En biografi* (Historiska Media). Och sämre vägvisare kan man få. Författaren har nämligen tidigare demonstrerat sin sakkunskap i ett antal kritiker-

rosade verk om puniska krigen, om romerska generaler och kejsare, liksom i en biografi över Julius Caesar.

Just sambandet med Caesar är på många sätt en given utgångspunkt i den aktuella boken. När Caesar – hans adoptivfar och föregångare – blev nedhuggen i senaten

Målning av Rom, gjord av Panini 1737.
FOTO: WIKIMEDIA

den 15 mars 44 f Kr var Augustus inte mer än en övermodig tonåring som dock svor att hämnas sin fars mördare. Under de följande inbördeskrigen steg han successivt mot höjderna och besegrade i tur och ordning sina medtävlare Brutus, Cassius, Sextus Pompejus och Marcus Antonius. Den sistnämnde, som var lierad med drottning Kleopatra, begick självmord efter nederlaget i sjöslaget vid Actium 31 f Kr. Därefter intog Augustus rollen som obestridd statsman och skapare av ett imperium som kom att finnas kvar i tusentalet år – åtminstone i sin östliga del. Det var under hans tid som den romerska republiken slutligen gick i graven och ersattes av ett kejsardöme. Ordet kejsare utgår ju som bekant från begreppet caesar.

På vägen dit får vi inledningsvis följa Augustus genom hela serier av fältslag, där framgångarna ofta byggde på att han vann sina soldaters lojalitet i mycket högre grad än vad konkurrerande fältherrar mäktade göra. Genom att vara mild mot fallna motståndare, som erkände sina nederlag, kunde han dessutom ofta få dessa till anhängare. Efter Actium slutade han i princip att döda romare. Detta hindrar inte att han – på ett för nutida läsare direkt skrämmande sätt – kunde vara fullkomligt skoningslös mot sina fiender. Han tvekade inte att tillgripa våld när det behövdes för att nå framgång; han kunde döda och terrorisera och hoppa mellan allianser som det passade honom.

OM AUGUSTUS mycket målmedvetna steg till äran och makten ger Goldsworthy en lång och inträngande skildring, men så är han också militärhistoriker. Ibland blir dock bokens redogörelser för de ständiga krigstågen tröttnande och man önskar att han hade skurit ner något på detaljerna kring hur olika romerska militära förband faktiskt agerade. I normalfallet ska det totalt ha rört sig om tjugosex legioner om vardera 5 000 man. Utöver dem fanns garden av praetorianer och centurioner, liksom hjälptrupper organiserade i kohorter eller beridna så kallade alae med soldater som inte var romerska medborgare. Läsaren får god insyn i hur alla dessa faktiskt opererade – både taktiskt och strategiskt – ute i fält, liksom deras vapen och övrig utrustning.

Men när väl romarrikets interna stridigheter var över visade sig Augustus vara en klok statsman; inte minst genom att han var beredd att lära sig av sina misstag. Han vidgade imperiets territorium och säkrade gränserna mot dess satellitstater. Även gentemot parterna – de långvariga fienderna i öst – firade hans fredsdiplomati triumfer. Likaså reformerade han hela den administrativa apparaten, utvecklade skattesystem och vägnät. Vidare återuppbyggdes på hans tid Rom till stora delar. Självt uttryckte han saken så att han mottagit en stad i tegel och lämnat efter sig en i marmor. Under

Kejsar Augustus.

FOTO: WIKIMEDIA

Augustus styre – han avled 77 år gammal 14 e Kr – inleddes en nära tvåhundraårig period av relativ fred; den berömda Pax Romana. Han fick mängder av hedersutmärkelser under sin livstid och gavs tolv år före sin död äretiteln Pater patriae (Fäderneslandets fader). Liksom adoptivfadern fick han, som nämnts, till och med ge namn åt en av årets månader; nämligen enligt dåtida ordning den sjätte. De därefter följande har som bekant fått behålla sina latinska ordningsnummer. På en rad sätt framstod han utan all konkurrens som den främste i Rom och imperiet, och blev alltmer en eftertänksam och anspråkslös landsfader. Detta har givetvis i hög grad färgat det positiva eftermäle som kommit hans gestalt till del.

Men var fanns kvinnorna i detta samhälle? Hade de enbart rollen som dekorativa hälften till sina framstående gemåler – eller kanske framför allt lämpliga äktenskapspartier som säkerställde de översta klassernas herravälde och förmögenheter? I boken är just inga kvinnor presenterade till mycket mer än namnet, något jag upplever som en klar brist. De enda undantagen är Augustus hustru Livia – som oftast har brukat beskrivas i mycket negativa ordalag men här får en äreräddning – samt dottern Julia, som däremot beskrivs som nöjeslysten och depraverad.

EN SJÄLVKLAR FRÅGA är hur källsituationen ser ut för den som önskar skildra Augustus liv. Ännu var det långt till tryckpressens ankomst, allt måste tecknas ner för hand. Många dåtida skrifter har gått förlorade av det banala skälet att inte tillräckligt många kopior gjordes. I de riken som

kom efter Rom saknades dessutom intresse för dem; läskunnigheten var då mindre utbredd. På medeltiden bevarades visserligen en del texter inom kyrkan – särskilt klostren – men där var man selektiv i sitt urval och samlingarna drabbades dessutom ofta av olyckor i form av eldsvådor eller helt enkelt vanvård.

FORSKARNA MÅSTE I varje enskilt fall jämföra trovärdigheten hos olika källor, som dessutom i regel är partiska och motstridiga. Inte sällan är de vidare tillkomna lång tid efteråt. Goldsworthy diskuterar förvisso dessa problem i sitt förord men han kunde gott ha ägnat dem mer än tre sidor. Men de är givetvis anledningen till att han lite väl ofta kringgärdar sina uppgifter med reservationer såsom ”det finns tecken på att”, ”av allt att döma”, ”såvitt vi känner till” eller rentav ett enkelt ”kanske”. Möjligen är detta ofrånkomligt men samtidigt minskar det läsarens tilltro till författaren. Likaså blir man lätt undrande när han utan större reservationer återger uppenbara skrönor som att ett järtecken i form av en gloria visat sig på himlen när den unge Augustus återvände till Rom i maj 44 f Kr. I gengäld konstaterar Goldsworthy – mycket klädsamt – i bokens avslutande rader att det finns många aspekter av Augustus liv som inte kan fastställas med tillräcklig säkerhet.

När Caesar – hans adoptivfar och föregångare – blev nedhuggen i senaten den 15 mars 44 f Kr var Augustus inte mer än en övermodig tonåring som dock svor att hämnas sin fars mördare.

Hur som helst är det sålunda en utomordentligt central, världshistorisk person som Goldsworthy tagit sig an. Och trots frågetecknen när det gäller källorna måste han sägas ha klarat uppgiften utmärkt, inte minst tack vare att han är en god stilist. Särskilt lyckas författaren ge en bild av maktförhållandena liksom mycket av vardagen i det dåtida Rom där även aktörer som Cicero och Vergilius hade viktiga roller. Behållningen av boken – för övrigt en nätt liten tegelsten på drygt 570 sidor, utmärkt utrustad av Charlotte Hjukström – förhöjs dessutom av ett antal väl valda illustrationer; inte minst kartor. ✨

En bok om rädsla

Elena Balzamos självbiografiska bok *En enkel till Paris* är en skarpsinnig studie över *Homo sovieticus*. Det skriver **Bengt Jangfeldt**.

"I MIN SLÄKT talade man aldrig om det förflutna." Med de orden inleder Elena Balzamos sin bok om sin familj och sitt liv i Sovjetunionen, *En enkel till Paris* (Lind & Co, övers. Peter Landelius). Det är i grunden en bok om rädsla.

Historien börjar med att författarens farmor, född 1901 i en ingenjörsfamilj i Łódź i Polen (på den tiden ryskt storfurstendöme), med sina föräldrar efter första världskrigets utbrott hamnar i Moskva. Omkring 1920 hamnar farmodern på ett politiskt möte. Hon var inte politiskt engagerad men hade följt med en vän. Hon arresterades, och härmed började hennes vuxna liv. Hon släpptes efter en kort tid, arresterades så igen, igen, igen, igen... Det blev, skriver Balzamo, "en vana som höll i sig i decennier".

Så fortsätter det. Hennes skuld eller brott är noll. Men hon har hamnat i en kategori som inte kan släppas. Hon bär nämligen på ett minne, om fångelserna, lägren, orättvisorna. Därför måste hon hållas borta från samhället. Under förvisningen i Josjkar-Ola i Centralasien i slutet av tjugotalet träffar hon sin blivande man, som hade hamnat i Gulag av ett ännu mer slumpmässigt skäl än hon själv. För att fira att de gått ut skolan gick han och hans kamrater och spelade fotboll. Det här året hade tjekan i Vologda svårt att uppfylla planmålet för arresteringar och tog därför hela fotbollslaget, som anklagades för anarkism och skickades iväg till någon avkrok.

ÅR 1931 GIFTER sig de båda oskyldigt dömda och två år senare föds Elena Balzamos far. Eftersom föräldrarna är förvisade levereras det nyfödda barnet till farfaderns lillasyster, som får kvittera ut det på Lubjankafängelset. Först på sextiotalet kan farföräldrarna för gott återvända till Moskva, där deras

son, nu drygt trettio år gammal, har utbildat sig till civilingenjör. Hela sitt vuxna liv, från 20 till 65 år, har farmodern då tillbringat i fängelse, läger eller förvisning.

UNDER DE PERIODER som hon och maken trots allt kunde tillbringa med sonen uppfostrade de honom till att ljuga. "Rädslans dialektik" hade gjort entré i familjen: "Lögn, ren lögn, inget annat än lögn." Allt för att han skulle slippa vara med om det som de varit med om. Eftersom han huvudsakligen uppfostrats av sin regimtroga moster var han i många år renlärig, trots att han som "son

När fadern sätter förbjuden litteratur i händerna på sin tonåriga dotter leder det till konflikter med farmodern, som fruktar att hon skall råka illa ut. Men det är för sent. Sondottern inte bara fortsätter att läsa utan växlar över till humanvetenskaperna och började studera språk och litteratur. Härmed antar insikten om klyftan mellan den yttre och den inre världen närmast schizofrena proportioner.

I OCH MED språkstudierna kommer författaren i kontakt med utlänningar, dessa utomjordingar i det sovjetiska samhäl-

let. Tillsammans med dem kunde hon tala ett annat språk – vilket i sig innebar en flykt, en frizon: "Att tala ett annat språk betydde att man redan drog sig litet undan den allsmäktiga statens övervakning."

Till slut blev det uppenbart för den unga litteraturstudenten – vars intressen alltmer börjat röra sig i riktning mot de nordiska språken – att hon saknar framtid i Sovjetunionen. Hennes fantasier om att lämna landet till vilket pris som helst förverkligas när hon träffar och gifter sig med en frans-

man. "Jag tvekade inte en sekund: byta liv, byta land, byta språk – Vilka utsikter!" När kvinnan på Areoflotkontoret ber henne att ange datum för återresan från Paris svarar hon triumferande: En enkel biljett!

Svensk litteratur skall tacka Elena Balzamo för hennes obändiga vilja att fly lögnen. Den enkla biljetten till Paris har nämligen lett till ett flertal tur-och-retur-resor Paris–Stockholm. Hon är idag en av Frankrikes främsta experter på Strindberg och Hjalmar Söderberg. Till sina översättningar, böcker och essäer om svensk litteratur lägger hon nu familjekrönikan *En enkel till Paris*, en psykosocial studie över *Homo sovieticus* som med 120 kondenserade sidor är en av de skarpsinnigaste jag läst. ✿

Sovjetisk 1 maj-demonstration.

FOTO: GETTY IMAGES

till en folkfiende" fick nöja sig med en andra rangens högskoleutbildning.

Rädslan fick sonen, en begåvad vetenskapsman, att göra allt för att hålla sin dotter, bokens författare, borta från studier som var potentiellt farliga, "från litteraturens och humanvetenskapernas minerade terräng". Istället uppmuntrades hon att bli naturvetenskaplig forskare. Men det höll inte länge. Snart nog kom fadern till insikt om regimens väsen och vägrade tillämpa sin egen mors uppfostringsmetod på sin dotter. Som i sin tur i unga år kom till insikt om klyvnaden mellan det offentliga och det privata, om att det finns sådant som absolut inte får sägas utanför det egna hemmets väggar.

Biologin bortsopad

Utrycket "det går för långsamt" är på modet i jämställdhetsdebatten. Det vill säga till att nå en högre andel kvinnor i olika sammanhang. Fråga: För långsamt till vad? Hur vet vi att det är målet?

Vi människor drar oss för att erkänna att vi är biologiska varelser. Vi vill gärna se oss som högre stående än djuren men vi har faktiskt fortfarande gener, slipade av evolutionen, som spelar roll för de kroppar vi fått och de fallenheter vi har. Ännu jobbigare blir vår biologi när det gäller kön, för att inte kalla det tabu.

Den som tar upp ett biologiskt perspektiv i jämställdhetsdebatten kan förvänta sig stämpling som stenåldersmänniska, eller rätt och slätt som en som är emot jämställdhet.

Den rådande synen i den offentliga jämställdhetsdebatten har blivit att kön är en social konstruktion. För mig som naturvetare är detta märkligt. Jag klarar inte att med hedern i behåll påstå att människan är unik i djurvärlden och att skillnader som kommer ur våra gener saknas mellan könen betraktade som grupper. Vi vet inte hur allt fungerar i detalj men tillräckligt för att kunna säga att det finns skillnader i vår inre kemi såsom hormoner, som påverkar våra beteenden. Det handlar alltså inte bara om kroppsbyggnad och yttre attribut.

Min gissning är att det ligger en rädsla bakom den utveckling som sopat biologin in under mattan. En rädsla för att människor inte ska kunna skilja på grupp och individ, vilket skulle kunna leda till att framforskade könsskillnader spår på de föreställningar om könen som redan finns.

Det intressanta är att generaliseringar görs hela tiden. Inom samhällsvetenskaperna studeras mönster i människors beteende. I debatten och i politiken generaliseras det friskt, särskilt om män. Könsmaktsordningen anses genomsyra allt och alla. Och bedömningen av människor utifrån kön har nu gått så långt att den röd-gröna regeringen nu hotar med lagstiftning gällande könssammansättningen av privata bolagsstyrelser. Fler och fler borgerliga politiker har också börjat vackla och falla in i kvoteringsstankar.

Vad de biologiska könsskillnaderna består av är förstås intressant men spelar mindre roll för exakta jämställdhetsåtgärder – om vår grundinställning är att vi ska behandla människor utifrån hur de är som individer. Däremot är könsskillnaderna viktiga för att förstå vilka målsättningar vi inte borde sätta upp. Finns biologiska skillnader mellan könsgруппerna, om än små, är det troligt att de kommer att ha effekt på populationsnivå. Ser vi på könsgруппerna kommer de att välja lite olika, göra lite olika, tycka lite olika, om individerna tillåts välja så fritt som det bara går. Således är det inte självklart att 50-50 kvinnor-män är jämställt, vilket det anses idag.

Kunskap om genomsnittliga könsskillnader är en sak. En annan hur vi väljer att använda denna kunskap.

Vi borde ha lärt oss vid det här laget att det är skillnad mellan att se statistiskt på stora grupper av människor jämfört med enskilda individer. Med en syn på oss främst som individer klarar vi att hantera både debatten kring föreställningar om könen och den om biologins inverkan. Och med en vetenskaplig helhets-syn kan vi lättare navigera rätt i åtgärdsfloran och undvika jämställdhetsmåssiga villovägar som könkvotering. Jämställdhet är då människor behandlas utifrån hur de är, inte utifrån hur vi tror att de är. ✿

Josefin Utas
är civilingenjör,
fil dr i kemi och
kommun-
politiker (MP).

I korthet

Gudstjänsten som motpol

Med sin skrift *Evangeliets glädje* (Veritas förlag) har påven Franciskus väckt uppmärksamhet. Hans stundtals mycket skarpa kritik av konsumtionssamhället fick några av hans meningsmotståndare att gå så långt som att kalla honom marxist. Det var en anklagelse som påven, inte utan ett visst mått av humor, avfärdade. Marxisten, sade han, "är en felaktig ideologi, men jag känner många marxister som är goda människor, och därför känner jag mig inte förolämpad". Mindre lättsam i tonen har han dock varit när han talat om orsakerna till den rådande finanskrisen; en "penningens fetischism". I ett framträdande i maj 2013 talade påven om att den oinskränt fria marknaden skapat ett slags osynlig tyranni: "Människan degraderas till att bli en konsument, som förbrukar varor, och människan själv är inte längre rättessnören för hennes handlande."

Från kristet håll höjs alltför många röster som kritiserar konsumtionssamhället. Patrik Hagman, teolog verksam vid Åbo Akademi, skriver i sin senaste bok *Om sann gemenskap* (Artos och Norma bokförlag) att gudstjänsten är ett slags motpol till de idéer om människan som konsumtionssamhället kommunicerar. Inte minst genom att den, mitt i ett hyperindividualistiskt samhälle, gestaltar en gemenskap som starkt betonar att vi alla är beroende av varandra.

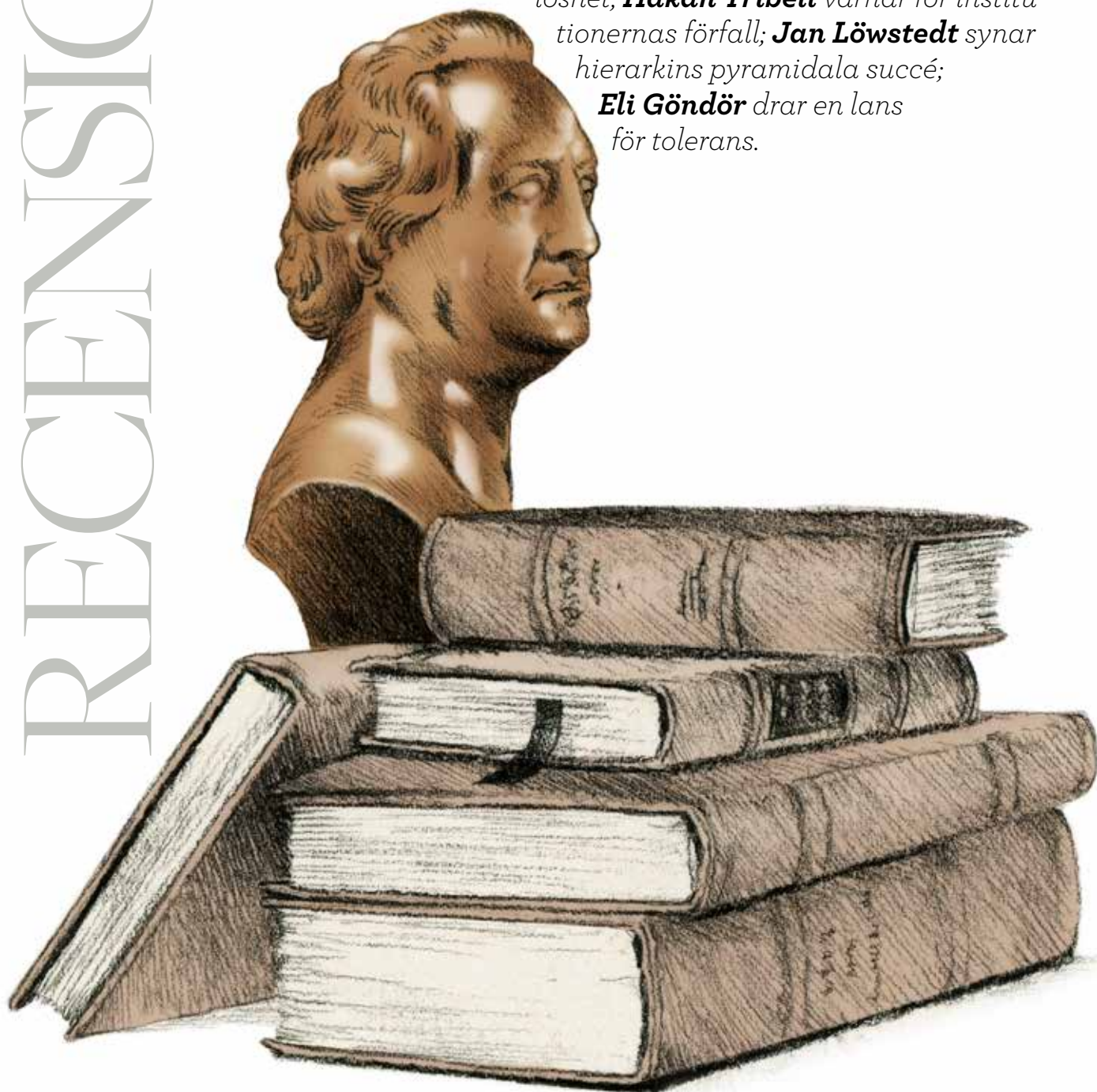
Hagman skriver om hur vi "produktifierar" våra liv, kroppar och relationer. Detta sker inte minst via sociala medier där vi delar och paketerar bilder på våra barn eller upplevelser i vårt liv som vore de produkter på en marknad. Våra relationer får på så vis drag av kundrelationer. På Twitter och Facebook marknadsför vi oss själva, vi är alla våra egna varumärken.

Mot denna typ av relationer, där vi tenderar att maskera vår sårbarhet och där vi med ett enkelt klick kan välja eller välja bort vänner, ställer Hagman den kristna gemenskapen. I kyrkan sätts vi in i ett sammanhang med människor från olika bakgrund och sätt att leva, men uppmanas att älska dessa människor som våra systrar och bröder. Den kyrkliga gemenskapen, skriver Hagman, är också en plats där vi visar oss sårbara, där vi i varje mässa bekänner våra synder och tillkortakommanden, vårt behov av förlåtelse och av varandra. Kyrkan är en tjänande gemenskap, som "inte finns till för sig själv utan för de andra".

John Sjögren

Detta nummers recensioner:

Torbjörn Elensky diskuterar en polariserad diskussion; **Ninna Rösiö** ifrågasätter rådande gränslöshet; **Mats Fält** följer en dubbelmonarki mot undergången; **Lisbeth Lindeborg** uppmärksammar nazister i kjol; **Kjell Albin Abrahamson** nagelfar den tjuvaktige president Putin; **Håkan Arvidsson** blir avförtrollad i det nya Ryssland; **Bengt G Nilsson** lösgör staden från staten; **Bengt E Y Svensson** går till vetenskapens källa; **Peter Luthersson** kritiserar slafs och stil-
löshet; **Håkan Tribell** varnar för institutionernas förfall; **Jan Löwstedt** synar hierarkins pyramidala succé;
Eli Göndör drar en lans för tolerans.

Flyktingläger i Sanliurfa, Turkiet.

FOTO: GOKHAN SAHIN/GETTY IMAGES

Vi kan inte rädda alla

Inget enskilt land kan på egen hand lösa världens flyktingproblematik. Men alla kan rädda några utsatta migranter. Detta måste vi diskutera klokt och sakligt, menar Torbjörn Elensky.

MIGRATION

Flyktingfrågan är en av vår tids viktigaste. Den ställer stora krav på stater, samhällen och individer. Att bistå den utsatta människan är ett oavvisligt bud, enligt alla moralläror som finns, vare sig dessa vilar på religiös eller sekulär grund.

Idag finns det sammanlagt mer än 57 miljoner flyktingar i världen. Och den siffran inkluderar inte så kallade ekonomis-

ka flyktingar som strävar efter att ta sig till den norra hemisfären för att skaffa sig och de sina drägligare livsvillkor. Vi kan inte rädda alla, ett enskilt land kan inte lösa världens flyktingproblematik på egen hand. Men alla kan rädda några, även om det rimligen inte är ekonomiskt lönsamt att ta emot flyktingar som, exempelvis, kräver omfattande vårdinsatser och långvarig terapi.

Det finns knappast något som det är viktigare att på bred front kunna samtala och samverka om, inom Sverige och EU,

liksom i världen i stort. Och det finns ingen fråga som är lika infekterad, som väcker mer hat och större motsättningar mellan personer som systematiskt tolkar sina motståndares argument så snålt som det bara är möjligt, allt i syfte att omöjliggöra debatten innan den ens börjat. Hellre det än att diskutera saker som, hur vi än vänder oss, kommer att påverka oss alla på ett grundläggande sätt på både kort och lång sikt.

Medan den ena sidan frammanar bilden av en fruktansvärd flodvåg av

>>

Varmt välkomna!

FOTO: TT NYHETSBYRÅN

massinvandring som kommer att utplåna oss och vår kultur helt om den inte stängs ute, målar den andra upp en bild enligt vilken man i princip är en nazist om man överhuvudtaget vill diskutera vad som är möjligt på detta område med tanke på ekonomi, politisk stabilitet och social sammanhållning. Det är inte rimligt att en så viktig fråga tillåts polarisera det offentliga samtalet på ett så extremt destruktivt sätt.

Joseph H Carens är professor i statsvetenskap vid universitetet i Toronto. Han är mest känd för att konsekvent argumentera för idén om öppna gränser. Hans senaste bok, *The Ethics of Immigration*, är inte banbrytande på något sätt; däremot är den

from actually living in a state are the most powerful claims to membership.” Carens utgår från en teori om ”social membership”, enligt vilken man blir medlem i en social gemenskap genom att leva i den.

En viktig distinktion som det gäller att hålla i minnet är att Carens tänker sig öppna gränser, men inte att alla gränser avskaffas. Och de öppna gränserna är tänkta som ett idealtillstånd någon gång i framtiden, då skillnaderna mellan olika länder inte är lika stora och det inte längre förekommer väpnade konflikter.

Den mest iögonenfallande kategorin av flyktingar är de som flyr krig i miljon-tal, idag särskilt de syrier som lämnar allt

”Det är inte rimligt att en så viktig fråga tillåts polarisera det offentliga samtalet på ett så extremt destruktivt sätt.”

grundligt genomargumenterad och presenterar pedagogiskt de grundläggande förutsättningarna för migration i vår tid.

Bokens utgångspunkt är medborgarskapet. Hur blir man medborgare i ett visst land, och vilka rättigheter och skyldigheter innebär detta? Han argumenterar för en medborgarskapstanke som bygger på bosättningsort. Att man ska kunna ärva medborgarskap över flera generationer, beroende enbart på härkomst, betraktar han som orimligt. Men å andra sidan är det lika orimligt att man inte blir medborgare trots att man har varit bosatt i ett land över flera års tid. ”The ties that come

och tar sig över gränserna till grannländerna Libanon, Turkiet och Jordanien i första hand. De är alla individer, förstås, men deras flyktkatastrof är kollektiv till sin natur. Den avhjälpas inte genom att vissa individer tas emot på andra håll i världen, även om det hjälper just de enskilda som råkar ha tur. Den avhjälpas inte heller av att somliga har fått med sig tillräckligt mycket pengar för att kunna betala människosmugglare.

Den andra kategorin är de individuella flyktingarna – dissidenter, samvetsfångar – de som utifrån sin position inom exempelvis akademiska kretsar, fackföreningar och andra organisationer, har kritiserat

det förtryck som råder i deras egna länder. Dessa måste ovillkorligen var och en betraktas som skyddsvärda, deras behov av personligt skydd är uppenbart, vilket i många fall innebär att de måste erbjudas fristad i något demokratiskt land, till exempel Sverige. Det handlar inte om att olika människor är olika mycket värda. Det handlar dock om att den som är personligen förföljd av individuella skäl, har ett särskilt behov av att fredas: kortsiktigt för sin överlevnads och sin fysiska säkerhets skull, men på litet längre sikt också för att arbetet mot förtryckande regimer skall kunna fortgå.

Jo, vi har ett särskilt ansvar för att skydda och hjälpa dem som är politiskt oppositionella, och att, i förekommande fall, även stödja dem i deras kamp mot förtryckande regimer, oavsett av vilket slag dessa är.

Är då alla flyktingskäl likvärdiga? Nej, faktiskt inte. Till och med FN:s deklaration om mänskliga rättigheter är tydlig på den punkten:

Artikel 14.

1. Var och en har rätt att i andra länder söka och åtnjuta asyl från förföljelse.
2. Denna rätt får inte åberopas vid rättsliga åtgärder som genuint grundas på icke-politiska brott eller på gärningar som strider mot Förenta nationernas ändamål och grundsatser.

Den som exempelvis är politiskt aktiv i syfte att bekämpa demokrati har därmed ingen rätt att få asyl. Inte heller den som har begått brott som faller under lagar gällande ”vanlig” kriminalitet. Det låter enkelt, och det är väl enkelt i vissa uppenbara fall. Jihadister som är medlemmar i Daesh har, till exempel, uppenbarligen ingen rätt att begära asyl den dag de tvingas på flykt.

Jag kan inte gå in på alla de olika specifika förbehåll som kan gälla i varje enskilt fall, eller på svårigheterna i att avgöra om någon verkligen är personligen förföljd, och så vidare. Misstag kommer alltid att begås, en del ljuger till exempel om sin politiska hemvist, vissa kanske inte alls bekämpar en viss regim av demokratiska skäl, utan för att man vill införa sin egen variant av diktatur. Sådant går inte alltid att avgöra med säkerhet, och personer som senare rentav har blivit tyranner efter att ha återvänt till sina hemländer, har upprepade gånger skaffat sig sin position genom att arbeta för sin sak i exilen – tänk Lenin och Khomeini.

Hur långt sträcker sig vårt ansvar i sådana fall? Om det i dagens Sverige finns personer som befinner sig här som flyktingar, men som propagerar för ISIS? Nej, de har i

princip varken någon laglig eller moralisk rätt att begära asyl av oss, men problemet med att identifiera dem och skilja ut dem från de legitima flyktingarna är svårt att lösa. Det är också svårt att veta vart dessa eventuellt skulle kunna utvisas. Ska de skickas till den front där de nyss har stridit? Eller till sina motståndare, som kommer att fängsla och kanske tortera och avrätta dem? Det förra är orimligt av uppenbara skäl, det andra är helt enkelt olagligt.

Problemet med mycket av denna debatt, och även med Carens i och för sig grundliga och sakliga redogörelse, är att flyktingarna i ena stunden ses som en homogen massa, som har rätt att förvänta sig hjälp på grund av sin utsatthet, och i andra stunden som individer, som tycks vara som oskrivna blad, beredda att flytta och anpassa sig till i stort sett vad som helst för sin frihets och/eller säkerhets skull; eller för att förbättra sin levnadsstandard, om vi tar med ekonomiska flyktingar i sammanhanget.

Carens utgår från att det är det rikare och stabilare samhällets plikt att ta emot och hjälpa dem som behöver hjälp, men han nämner även att det är en rimlig förväntan på någon som kommer till ett nytt land att denne ska anstränga sig för att lära sig det landets språk, politiska system

”Tänk om ökad ekonomisk rättvisa i världen genom utökad frihandel skulle innebära ökad ekonomisk och därmed även politisk stabilitet och alltså färre flyktingar.”

och engagera sig i dess civilsamhälle. Han antar i princip att den som migrerar har en strävan efter att bli en del av det samhälle vederbörande flyttar till, vilket är nödvändigt för att hans teori om *social membership* skall fungera. Men är det verkligen vad alla vill? Och är det något som kan krävas eller förväntas av en person som har flytt från krig och förtryck, alltså flytt från snarare än till något?

Flyktingar kan behöva tryggheten i den egna etniska och religiösa gruppen. Bara den befrielse det innebär att kunna tala sitt eget språk kan vara av stor betydelse för en människa i exil. Men räcker det? Hur stora diasporor – det vill säga: etniska grupper som skiljer ut sig ur majoritets-samhället och skapar sin egen enklav – kan ett land hantera? När går flyktingars strävan efter att komma till exempelvis Sverige över till att bli en strävan snarare efter att komma till någon viss enklav i Sverige? Och hur påverkar det sammanhållningen om dessa grupper växer för snabbt och skiljer ut sig för mycket från det övriga

samhället? Detta är frågor som går bortom det principiella, och som ser olika ut i olika sammanhang. Den bästa kortfattade sammanfattningen av problematiken finns i Paul Colliers bok *Exodus* (se recension av Thomas Gür i Axess 2/2014).

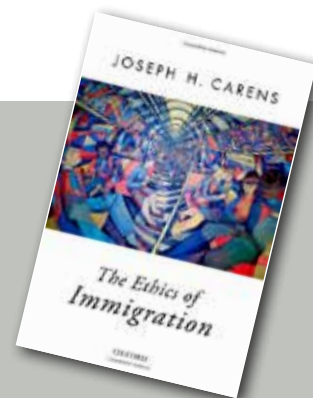
Carens utgår i sin argumentation utslutande från migranter som flyr på eget bevåg. Men det är klassisk imperiepolitik att flytta in folk som identifierar sig med den dominerande folkgruppen i en stat, för att tränga ut minoriteter och skaffa sig kontroll över landområden. Så gjorde Ryssland när etniska ryssar flyttade in i staterna i Baltikum och Centralasien, så gör Kina än idag i och med att etniska kineser uppmuntras att flytta till provinser med stora minoritetsgrupper, som Xinjiang och Tibet. Hur påverkar den typen av migranter idén om öppna gränser?

Och har vi några förpliktelser mot ekonomiska flyktingar? Har den som är fattig rätt att ta sig hit och göra sitt liv bättre? Visst, tycker idag rätt många. Vare sig det handlar om att romer skall ha rätt-en att få tigga på våra gator, byggjobbarnas rätt att få bjuda under de svenska kollektivavtalen eller de så kallade papperslösas rätt att slippa bli exploaterade på den svarta arbetsmarknaden. Mot vilka har vi ansvar? Är vårt ansvar mot ”dem” per

automatik alltid större än vårt ansvar för ”oss”? Det är den ena frågan, ack så svår att diskutera offentligt i dagens Sverige. Men vad är bäst för den globala rättvisan? Det är den andra frågan, som Collier också berör i sin bok, medan Carens tar för givet att migranternas ökade välbefinnande i sig ökar den globala rättvisan.

Men bidrar det verkligen till ökad global rättvisa att enskilda individer från fattigare länder flyttar till rikare länder och jobbar för att kunna skicka hem pengar till sina kvarvarande, fattiga släktingar? Är det, som Fredrik Segerfeldt skrev i *Expressen* tidigare i år, viktigare att hjälpa människor än länder?

Jag skulle vilja påstå att det även här sker en sammanblandning av olika saker. Detta är ännu en fråga som måste benas upp mer systematiskt för att vi ska kunna samtala om den på ett konstruktivt sätt. I en akut fas är det vår plikt att hjälpa den enskilda flyktingen. Kanske även den ekonomiska, fast jag inte alls tycker att det är lika självklart som då det gäller

**THE ETHICS OF
IMMIGRATION**
JOSEPH H CARENS
Oxford University Press 2013

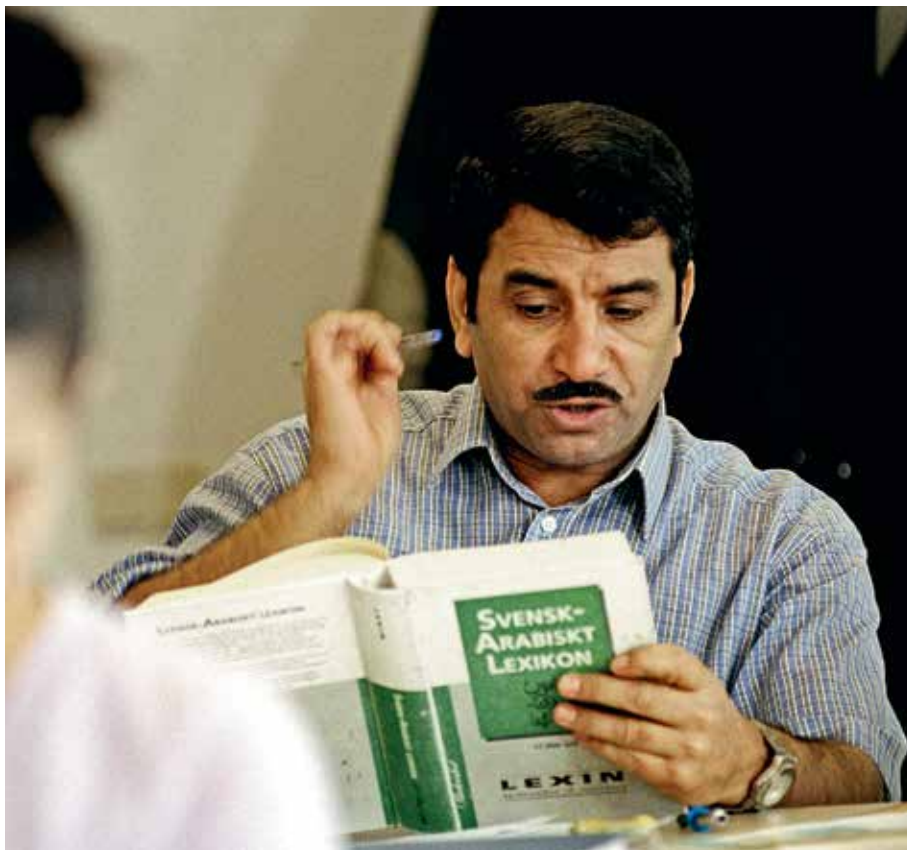
**CROOKED TIMBER.
ONLINESYMPOSIUM**
FLERA FÖRFATTARE
maj-juni 2014

samvetsflyktingar. Men därifrån till att tro att detta bidrar till en rättvisare värld i stort är steget rätt långt.

Rika samhällen är rika på grund av en mängd samverkande orsaker, de fattiga är fattiga av lika många skäl. Det är inte så att de afrikanska staterna skulle vara lika rika som de europeiska förutan kolonialismen, även om det i en del fall är uppenbart att destruktiv politik över århundraden, från slavhandel till kolonialmaktens godtyckliga gränsdragning, knappast har bidragit till någon förbättring. Men problemet med fattigdom är kopplat till politisk stabilitet, resurser, rättssäkerhet kring ägande, och så vidare, samt internationell handel.

Argumentet att det är bra för oss, till och med nödvändigt eftersom våra länder har en så snabbt åldrande befolkning, att ta emot de starkaste och intelligentaste från de fattiga länderna, och att dessa länder sedan ska vara glada över de slantar som migranterna skickar hem, så att folk kan köpa produkter som i de flesta fall är importerade just från industrialiserade länder som vårt, är kortsiktigt på gränsen till cyniskt. På 1970-talet varnade vänstern för ”brain drain”, alltså att de bäst utbildade och intelligentaste lämnar de fattiga i sticket genom att migrera. Idag betraktas det som en ekonomisk fördel för ett fattigt land som till exempel Filippinerna att deras välutbildade läkare, sjuksköterskor och byggjobbare kan flytta till Arabemiraten, USA eller Sverige för att jobba och skicka hem pengar.

De globala remittensströmmarna, och hur dessa bidrar till det ena eller andra landets ekonomiska utveckling, samt hur de påverkar de ungas livsval i länder där exil tycks vara den enda möjliga >>

Föryngringsyta, hmmm ...

FOTO: TT NYHETSBYRÅN

vägen till ett rimligt välstånd, är något som kräver sin helt egna undersökning. Kanske är det oerhört bra för den globala rättvisan. Mitt intryck är att det är rätt osäkert om detta verkligen stämmer, och att den som hävdar detta måste uppvisa övertygande belägg för sitt resonemang.

En komplikation med att skilja mellan olika slags flyktingar är att naturkatastrofer påverkar skördar, som i sin tur påverkar ekonomin, som påverkar den politiska stabiliteten. Fattiga länder är inte nödvändigtvis mer instabila än rikare länder, men länder som befinner sig i ekonomisk nedgång kommer med all säkerhet också att få politiska bekymmer, vilket skapar ökade motsättningar och hårdare tryck på invånarna, vilket kan leda till allvarlig politisk instabilitet, som skapar nya flyktingar. Tänk om ökad ekonomisk rättvisa i världen genom utökad frihandel skulle innebära ökad ekonomisk och därmed även politisk stabilitet och alltså färre flyktingar.

I maj höll den teoretiskt avancerade bloggen Crooked timber [crookedtimber.org] ett av sina on line-symposier just kring Carens bok, vilket gav ytterligare infallsvinklar och en kritisk fördjupning av flera av dess frågeställningar. Inlägg gjordes av bland andra Kenan Malik, känd för Axess läsare, liksom exempelvis Chris Bertram, forskare i politisk filosofi vid Bristols universitet, och Speranta

Dimitru, docent i statvetenskap vid Descartesuniversitetet i Paris. Dessa kommer, jämte Carens bemötanden av kommentarerna och kritiken, att publiceras separat, men allt material ligger redan åtkomligt på bloggen.

En av de tyngsta invändningarna kommer från Ryan Plevnick, docent vid New York University, som ifrågasätter teorin om "social membership". Enligt Carens bör en papperslös migrant som vistas illegalt i ett land efter en tid (mer än ett men färre än sju år) anses vara en del av det samhället och förtjäna medborgarskap, i princip oavsett språkkunskaper, social anpassning och så vidare. Plevnick säger inte emot, det finns goda humanitära argument för att det är det lämpligaste i flera fall, men han underminerar själva den teori som Carens utgår ifrån genom att jämföra med ett exempel där en student har skaffat sig tillträde till en kurs på falska meriter. Vederbörande har sedan efter några år byggt upp kontaktnät och kunskaper som är viktiga för honom eller henne, men har han eller hon därför med automatik rätt att registreras som legitim student om fuskets upptäcks?

Exemplet kan vridas och vändas på flera sätt, men kontentan är att sociala band inte alltid är vare sig nödvändiga eller tillräckliga för att knyta någon till en samhällelig gemenskap. På ett principiellt

plan understryker det också det problematiska med att argumentera med hjälp av exempel. Har inte ett styvbarn rätt att bli del av en familj efter ett visst antal år? Varför skulle exemplet med studenten vara mera relevant än något exempel som rör familjeförhållanden då vi talar om social gemenskap?

Carens bok är värdefull för att den så tydligt, systematiskt och pedagogiskt, benar ut en del grundläggande aspekter av migration i vår tid. Han tar också upp enskilda exempel, som visst bidrar till tydligheten vad gäller de frågor han önskar artikulera. Men sammantaget blir det hela ändå alltför abstrakt, alltför principiellt, och hela ansvaret läggs på de mottagande samhällena, istället för de samhällen som folk flyr ifrån. Fast inte riktigt ändå. Carens påpekar upprepade gånger att den som invandrar till ett land har ett ansvar att lära sig det landets språk, sedvänjor, att följa dess lagar och sträva efter att bli en del av det, utan att för den skull nödvändigtvis avstå från sitt eget kulturella och religiösa arv.

Han talar om öppna gränser som ett ideal, en utopi, en princip som han för fram för argumentationens skull. Och på det sättet kan denna idé vara värdefull. Givetvis drömmar vi alla om en framtida värld som är rättvisare, där alla kan resa fritt och bosätta sig där de behagar. En värld utan stora inkomstklyftor, politiskt förtryck, kriminalitet, terrorism, epidemier och naturkatastrofer. En värld där allt tickar på som i ett urverk och alla förnöjsamt pysslar med sina egna angelägenheter. En värld som aldrig kommer att existera. Det är min grundläggande invändning. När man tar ett utopiskt idealtillstånd som utgångspunkt för sin politik riskerar man alltid att hamna fel.

Min uppfattning är att en maximalistisk debatt, som utgår från att alternativen är antingen öppna eller stängda gränser, antingen ett öppet eller ett fascistiskt samhälle, inte leder fram till konstruktiva beslut som gör det möjligt för något land att utvecklas till ett solidariskt samhälle. Någonstans måste idealismen och realismen konvergera, men det sker aldrig så länge frågan inte kan diskuteras utifrån sakliga bedömningar av de förhållanden som faktiskt råder, så långt det nu är möjligt att bedöma dessa korrekt.

Det är hög tid att vi för den svenska migrationsdebatten på saklig grund. Och *The Ethics of Immigration* kan faktiskt vara en god början. Det är en bok som, oavsett om man instämmer i idén om öppna gränser eller ej, är så väl genomargumenterad i alla andra avseenden att den bäddar för ett konstruktivt samtal. Och något viktigare finns inte. 🌸

Torbjörn Elensky

Ett kosmopolitiskt Babels torn där nationella identiteter går förlorade.

FOTO: GETTY IMAGES

Det självgisslande Västerlandet

INTEGRATION

Alla svenska politiska partier – med ett undantag – hyllar idag en nästan villkorslös och till synes gränslös invandring. Inställningen verkar utgå från ett odiskutabelt moraliskt imperativ. Detta hävdas med ett trosvisst patos från vänstern till moderaterna. Att resonera kring invandringens berättigande och omfattning annat än som praktiska frågor gällande tillgång på jobb och bostäder är tabubelagt. Är detta något som utmärker just svensk politik och grundat i kulturella/psykologiska fenomen, eller är det ett resultat av rationella resonemang?

Den etablerade politiken i andra europeiska länder står långt mer öppen för en kritisk och förutsättningslös diskussion om invandringens gränser. Men fenomenet kulturella/psykologiska blockeringar förekommer förvisso där också, vilket lyfts fram av den franske

politiske kommentatorn Alexandre Del Valle, som lägger hela Västerlandet på analyssoffan i sin bok *Le complexe occidental. Petit traité de déculpabilisation* (Det västerländska komplexet. Liten avhandling i hur man befriar sig från skuld känslor).

Att västerlänningar tar på sig skulden för historiska förbrytelser, medan andra folk inte tycker sig behöva göra avbön för vare sig erövringståg, folkmord, tvångsomvändelser eller slaveri, förklaras av sären efter andra världskriget, menar Del Valle. Dessa gör det möjligt för olika doktrinärt Västerlandsfientliga krafter – från revolutionär marxism till totalitär islamism och diverse oligarkiska intressen – att ständigt skuldbelägga och demonisera nationalstaten och dem som identifierar sig med den.

Därigenom försöker denna disparata allians bygga ett nytt, kosmopolitiskt Babels torn ovanpå ruinerna av

nationalstaten. En eliminering av varje nationell identitet ingår i dessa underminerande krafters strategi. Med hjälp av det Del Valle kallar *reductio ad Hitlerum* – en strategi som syftar till att stämpla varje uttalande, åsikt eller åtgärd som syftar till att bevara nationell identitet, som nazism – diskvalificeras systematiskt de ”politiskt inkorrekta” personer som är fästa vid sitt land och sina rötter som intoleranta, rasister eller till och med nazister/fascister. Den som på det sättet utpekats som rasist, förnekas en rimlig möjlighet att förklara och försvara sig och fräntas därmed sin rätt att yttra sig. Åsiktsförtrycket mot infödda européer har, menar han, gått så långt att det nu nästan bara är medlemmar av icke-europeiska minoriteter som kan uttrycka kritiska åsikter i dessa frågor utan att riskera lynchning i medierna.

Förintelsens jordskalv har skapat ett kollektivt trauma av skuld i det europeiska undermedvetna, och de fasansfulla >>

Hemma hos sig själv. FOTO: GODONG/GETTY IMAGES

skändligheter som begicks av nazisterna tycks för alltid ha diskrediterat nationalstaten. Istället för nationell preferens, vilken råder överallt annars – också i väst utanför Europa (USA, Kanada, Australien) – tillämpar européerna genomgående ”utländsk preferens”. Man rasar mot varje tanke på att avkräva de nyanlända en ambition att integrera sig, vilket ses som ett angrepp på kulturella och religiösa rättigheter.

Istället betraktas dessa migranter själv-

”Men även västerländska människor behöver stärka sin självkänsla genom att erinra sig alla de värden som vår civilisation har bibringat mänskligheten.”

klart som ”hemma hos sig hos oss”, fria att importera egna regler och levnadssätt. Tidigare har yttrande-, åsikts- och religionsfriheterna i våra samhällen ansetts tillkomma medborgaren som enskild individ. Genom att nu istället erkänna dessa som kollektiva rättigheter, beviljade som undantag för olika etniska/religiösa gemenskaper, ödelägger man på sikt, menar Del Valle, det filosofisk-politiska samförstånd och det grundläggande rätts-system som får medlemmar av ett öppet samhälle att vilja ”leva tillsammans”.

För att komma ur sin identitetskris måste europén först och främst med sitt förnuft och med den historiska verkligheten som stöd avslöja de politiskt korrekta myterna som går ut på att Västerlandet är rasistiskt och imperialistiskt eftersom det har ”förödmjukat” araber och muslimer av varje sort med sina korståg, sin slavhandel och kolonisation.

Muslimska länder överväger aldrig att själva urskulda sig för sina religiösa omvändelse- och kolonisationskrig, för sjöröveriet utanför Nordafrika eller förslavandet av tiotals miljoner svarta och européer (slaveri förekommer i flera muslimska länder än idag), och inte heller för folkmord på kristna.

Det förgångna borde kunna lämnas därhän, tycker Del Valle, men en smula ömsesidighet vore inte för mycket begärt

av extrema islamistledare som idag kräver Muhammedsatirikers huvuden på fat medan de själva verkar för ett världsomspännande skräckvælde. I Ummas eller Kalifatets form avser de och har redan börjat ge lösa tyglar åt sin dödliga kristendomsfobi, vilket är något allvarligare än skämtteckningar.

En annan fästning att storma är doktrinen om välsignelsen att leva i den globala byn, utan varje slag av åtskillnad i den allomfattande mänskliga gemenskapen. Européerna måste dessutom göra upp med den utopiska Europatanke som i hög grad vilar på den tyske filosofen Jürgen Habermas. I den vision som, enligt Del Valle, delvis ligger bakom EU:s urspårade identitetsbegrepp och som ser nationalstaterna som ett hinder för mänsklighetens lycka, kommer ett världsomspännande supersamhälle förr eller senare locka alla folk att ansluta sig. Det skulle undanröja de gränser som skiljer dem åt och därmed omöjliggöra de krig som genom historien har plågat det splittrade Europa.

Denna utopi syftar till inget mindre än att ”förändra den europeiska människan” och skilja medborgarskapets idé från den om nationen och folket, för att istället ladda den med en universellt demokratisk konstitution, ett slags Cosmopolis utan fasta gränser och utan rötter. En ”rätthetskonstitutionell patriotism”, för att använda Habermas egen formulering, bör alltså ersätta nationalkänslan i varje Europamedborgares bröst.

Den tanke som inställer sig hos läsaren är att det möjligen hos just tyskarna i Habermas mellankrigsgeneration kan finnas en naturlig jordmån för en så radikal idé som den att utplåna varje nationalmedvetande och därmed den kollektiva skuldskänslan. Men hos oss andra? Det skulle i så fall vara svenskarna som tycks vara behäftade med ett nästan lika stort om än svårförklarligt botgörarkomplex.

Kan det vara så att svenskarna plågas av känslan av att indirekt ha åtnjutit frukterna av kolonialism och slavhandel, men framför allt av att inte tillräckligt

kraftfullt ha gjort motstånd mot hitlerismens aggressioner?

Men även västerländska människor behöver stärka sin självkänsla genom att erinra sig alla de värden som vår civilisation har bibringat mänskligheten. För det råder inget tvivel, menar Del Valle, om att det judisk-kristna Västerlandet har givit mänskligheten mer än någon annan civilisation. Förutom det klassiska arvet från antikens Aten och Rom, som det har förvaltat och vidareutvecklat, har Västerlandet ”uppfunnit” individuell frihet och gjort ekonomiska, sociala, medicinska och naturvetenskapliga framsteg möjliga. För att inte tala om det effektiva, systematiska inrättandet av diverse humanitära institutioner som universitet, sjukhus, barn- och ålderdomshem, bibliotek, gastronomi, vägnät och inte minst jordbruk och agrobiologi. Allt detta är frukter av kristenheten, som den förre marxisten och rabulisten Régis Debray påpekar i sin *Le Feu sacré. Fonctions du religieux* från 2003.

Ingen civilisation är den andra överlägsen i termer av ras. Alla är dock inte jämbördiga i alla avseenden, påpekar Del Valle med stöd hos filosofen Leo Strauss, som har sagt att ”om allt är likvärdigt, är kannibalism bara en fråga om smak”. Universella värden som frihet, värdighet, jämlikhet, rättvisa och respekt för människolivet försvaras bättre av Västerlandet än av någon annan civilisation – utan undantag. Starka västerländska ideal som rationalism, självkritik, sanningssökande, åtskiljande av kyrka och stat, rättsstat och likhet inför lagen, människovärde, yttrande- och åsiktsfrihet, mänskliga rättigheter och den liberala demokratin är överlägsna de system som propagerar för hat mot olikhet, kvinnans underlägsenhet och stambetingad eller religiös hämnd och våldsutövning.

Del Valle betonar att det varken är Saudiarabien med sina oljetillgångar eller Pakistan med sina kärnvapen som har tvingat våra politiska ledare att ge så mycket utrymme åt islamisters omvändelseaktioner. Våra samhällens acceptans i toleransens namn gentemot sådana som kämpar mot allt vad tolerans heter, är inte främst resultatet av Västerlandsfientliga, nykolonialistiska staters strategiska seger. Det är istället ett uttryck för självsabotage från våra samhällens sida, och dessutom en följd av våra ledares frivilliga underkastel-

LE COMPLEXE OCCIDENTAL
PETIT TRAITÉ DE DÉCULPABILISATION
ALEXANDRE DEL VALLE
Toucan 2014

se inför yttre och inhemska påtryckningsgrupper. Man offrar sina egna länders värderingar på opportunismens och den kort-siktiga valtaktikens altare.

Ändå har västerlänningen inför världens multi-polarisering och framväxten av nya supermakter som försöker dominera inom sina respektive intressesfärer (Brasilien, Ryssland, Indien och Kina: de så kallade Bric-nationerna) inte längre någon anledning att känna sig ansvarig för andra folks olyckor. Denna tendens till självgisslande och axlande av andras bekymmer var förståelig under den tid då Europa dominerade planeten och var konkret ansvarig för de koloniserade regionerna runt om i världen.

Del Valle håller genomgående ett uppskruvat tonläge och mycket i det han anför kanske är överdrivet; det framförs inte desto mindre med äkta patos och engagemang som vibrerar av medlidande med vår civilisation som lider under "intellektuell terrorism" i det "kosmopolitiskt korrekta tyranniets namn".

En i nuläget ytterst kontroversiell tes Del Valle driver mot slutet av sin avhandling, är att det är angeläget för Europas överlevnad, kulturellt och ekonomiskt, att försonas med den rysk-ortodoxa världen, som är sprungen ur samma grekisk-romerska och kristna stöpsform som vi själva kommer ifrån. Det förgångnas ideologiska konflikter bör övervinnas för att forma ett enda stort tvärkontinentalt Europa med Rysslands fulla införlivande i samma geocivilisatoriska gemenskap. Detta är önskvärt inte minst för tillgången till Rysslands väldiga energi- och naturresurser, men också för teknologiutbyte inom rymd-, flyg-, försvars- och medicinområdena.

Som Del Valle tillspetsat men inte felaktigt summerar sitt resonemang, har EU sedan sin tillkomst 1957 aldrig varit avsett att bli en verklig maktfaktor i egen rätt, utan mer att tjäna som ett brohuvud för det anglosaxiska imperium som dominerar Västerlandet sedan ett sekel tillbaka. Från början var EU förvisso nödvändigt för att hålla tillbaka den sovjetiska framryckningen västerut. Men nu är det dags att genomföra en anpassning till nya realiteter och inse det absurda i att överväga ett inträde i EU för "neo-sultanatet" Turkiet och samtidigt avvisa Ryssland från en västerländsk geocivilisatorisk gemenskap.

Det är de europeiska ledarnas eget fel att EU inte spelar den centrala geopolitiska och strategiska roll som det borde. Europa är framför allt skuld till sin egen demoralisering och "maktlöshetsvilja". Det kan resa sig ur bäggedera genom en kollektiv skuldbefrielse-terapi och ett förnyat fokus på sin civilisatoriska uppgift. Detsamma gäller, menar Del Valle, för hela Västerlandet. ✱

Ninna Rösiö

Nederlag. Rester av den österrikiska armén i Trento.

FOTO: GETTY IMAGES

En stormakt går i graven

HISTORIA

Historien är full av ironier. En av de mer uppenbara är att den stormakt som egentligen hade flest vänner var den som helt försvann efter första världskriget – dubbelmonarkin Österrike-Ungern.

Många betraktade Donaumonarkin med skepsis. Statsledningen präglades av passivitet och överdriven vurm för traditioner. Österrike-Ungerns status som stormakt byggde mer på historiska insatser än på ekonomisk eller militär styrka. Motsättningarna mellan rikets många nationaliteter växte.

Samtidigt var Österrike-Ungern en självklar del av det europeiska statssystemet. Dubbelmonarkin sågs ofta som oundgänglig för upprätthållandet av balans på kontinenten. Rikets nationaliteter stred ofta om makten, men betraktade också den gemensamma staten som ett skydd mot kaos och krig.

Hur kunde vad som började som en konflikt med Serbien, i vilken Wien efter morden i Sarajevo hade ett betydande stöd, sluta med total undergång? Förklaringarna är många och utfallet var inte givet. En av dem som under många år har ägnat sig åt Österrike-Ungerns roll i "den stora urspårningen" är Manfred Rauchensteiner. Han är professor i historia vid universitetet i Wien och var

tidigare chef för armémuseet i samma stad. Rauchensteiners *Der erste Weltkrieg. Und das Ende der Habsburgermonarchie 1914–1918* ger på drygt 1 000 sidor plats för en gedigen genomgång av ämnet. Här finns både utförliga redogörelser för striderna på rikets tre huvudfronter och kronologiskt sorterade analyser av teman som nationaliteternas inställning, krigsökonomi och relationerna till Tyskland.

Österrike-Ungern var ett rike på väg att bli en modern stat. Militären symboliserade kejsarmakten, trots det satsade man betydligt mindre än andra stormakter på försvaret. Flottan var tronföljaren Franz Ferdinands särskilda favorit, liksom fallet var med kejsar Vilhelm i Tyskland. Resultatet blev en underfinansierad armé och en imponerande flotta som, liksom den tyska, spelade en marginell roll i kriget. Först skulle flottan sparas för insatser mot ärkefienden Italien. Senare fick den samma roll som i Tyskland – idén om en "fleet in being" innebar att fartygens blotta existens skulle utöva ett indirekt tryck på fienden.

Om Österrike-Ungern hade inlett fientligheterna tidigare, skulle förstäl-sen för agerandet ha varit större. Nu lät man allianssystemen driva fram en kontinental konfrontation som utlös-tes i och med krigsförklaringen mot Serbien. Arméns till en början misslyckande angrepp mot det lilla grannlan-det gav fienden tid att utvidga konflikten >>

"Den tidigare nödvändiga dubbelmonarkin krossades av ententen för att göra det möjligt att blockera Tysklands väg mot makten i Europa."

och gjorde det svårare att tänka sig någon form av förhandlingsuppgörelse.

Rauchensteiner konstaterar att någon verklig sorg inte utbröt efter mordet i Sarajevo. Upprördheten över den statsstödda terrorism som lett till mordet var verklig men tronföljarens död i sig skapade inget större engagemang. Ceremonierna som följer är lugna och få ungrare deltar. Det senare förklaras delvis av att Franz Ferdinand haft planer på ett ge slaverna en mer framskjuten position i monarkin, någon som automatiskt skulle ha reducerat ungrarnas makt. För Ungern var kronprinsen ett irritationsmoment; man såg status quo som förutsättningen för fortsatt dominans i den ungerska rikshalvan.

Ibland framställs kriget som ett habsburgskt självmord, som ett "hederskrig" som inleddes trots enorma risker och inre slitningar. Rauchensteiner ger inte stöd för denna tes. Ett krig innebar förvisso stora risker, men det är fel att utgå ifrån att det som sedan hände var förutbestämt. Donaumonarkin var en stormakt. Få räknade med att dess sammanbrott var nära förestående. Att acceptera Serbiens statsterrorism hade också medfört betydande risker, förutom det moraliskt orimliga i att inte reagera på mordet.

Italiens agerande var en viktig del av riskkalkylen. Landet var allierat med Wien och Berlin, men var också österrikarnas arvförande. Rom ville ta över ännu mer av dubbelmonarkins territorier i gränstrakterna. Samtidigt signalerade landets överbefälhavare, som avled innan kriget inleddes, lojalitet med alliansbröderna i norr och diskuterade gemensamma insatser mot både Serbien och Frankrike. Förräderiet som skulle komma 1915 var inte självklart.

Rysslands ingripande var en uppenbar risk, men det sågs inte riktigt som det hot det faktiskt var. Därav följde satsningen på ett massivt anfall mot Serbien som sedan måste korrigeras genom att en hel armé omdirigerades till ryska gränsen, efter att först ha nått fram till Serbien.

När kriget inleddes var de flesta medborgare loja-

la och inställde sig för tjänstgöring. Det gällde även tjeckerna, som var en av de mer oppositionella folkgrupperna. Landstormen, som utgjorde en viktig del av armén i Österrike, hade räknat med att 40 procent av manskapet skulle samlas under fanorna. Resultatet blev 98 procent.

En mycket centraliserad form av krigsekonomi infördes i dubbelmonarkin. Regleringarna var till en början mer omfattande än i Tyskland. Genomslaget för regleringarna blev också större i Österrike-Ungern. I Tyskland fanns det starkare intressegrupper som bjöd motstånd och begränsade statens möjligheter att ta kontrollen över ekonomin.

Mobiliseringen fungerade enligt planerna men tågtransporterna var på gränsen till orimligt långsamma. Det försenade operationerna mot Serbien och Ryssland och försvårade försörjningen av trupperna. Österrike-Ungern måste kompensera de begränsade fredstida satsningarna på försvaret, vilket krävde ytterligare leveranser av vapen och ammunition.

Liksom i alla konflikter spelade bilden av utvecklingen en viktig roll. Statsledningarna i Wien fattade tidigt beslutet att inte lägga några större resurser på att föra ut dubbelmonarkins bild av läget. Konsekvensen blev att exilgrupper kunde prägla bilden av Österrike-Ungerns inre förhållanden och roll i kriget. Bilden av ett sympatiskt kulturland utplånades i hög grad genom att exilgruppernas och Rysslands paroller om ett "folkens fängelse", tillsammans med president Wilsons verklighetsfrämmande tal om nationalitetsprincipen, kom att dominera den internationella diskussionen.

Det inledande angreppet mot Serbien resulterade i enorma förluster och begränsade framgångar. Detsamma gällde striderna mot ryssarna i öster. Arméledningens svar på det dåliga ledarskapet var en stormvind av avskedanden. Handlingskraften imponerade men skapade samtidigt stor osäkerhet. Senare valde man en mer moderat linje. Samtidigt fick tyska officerare en större roll, divisioner blandades och till slut skapades en gemensam högsta krigsledning. Tyskland fick alltför

ofta kratsa kastanjerna ur elden åt sina jovialiska allierade. Tyska officerare imponerades inte av dubbelmonarkins militära insatser, framför allt riktades kritiken mot dels ledningen, dels rutener och tjecker. I de senare fallen förekom deserteringar redan 1914.

Klyftan mellan Wien och Berlin vidgades successivt. Samtidigt som Österrike-Ungerns beroende av Tyskland ökade minskade intresset för att driva kriget vidare. När Frans Josef ersattes av kejsar Karl i november 1916, inledde Wien aktiva åtgärder för att avsluta kriget. Karls mål var fred utan landavträdelser. Samtal fördes men utan resultat. Karls brist på rutin och auktoritet undergrävde samtidigt hans ställning. Rauchensteiners slutsats är att chansen till en kompromissfred fanns till och med sommaren 1917. Därefter var positionerna alltför låsta. Ett krossat Österrike-Ungern hade blivit ett krigsmål för ententen i kampen mot Tyskland, ivrigt påhejade av exilgrupperna.

Budskapen från Karl skilde sig från Berlins, men i praktiken intensifierades samarbetet på slagfältet. Utrikesminister Czernin stod bakom Karl men betonade i sina uttalanden lojaliteten med Tyskland, inklusive krigsmålen i öster och väster. Tyskland såg Rysslands sammanbrott och ubåtskriget som möjliga vägar till seger.

Den nye kejsarens amnesti för dömda landsförräddare kritiserades hårt. Hans förslag om ett federalt statsskick och jämlikhet för rikets alla folkgrupper möttes inte heller av någon större entusiasm. Ententens tydliga budskap hade redan fått alltför många att se en framtid utan Habsburg som den troligaste utvecklingen.

Rauchensteiner konstaterar att ett av monarkins problem var att polis och militär fått en för stor roll inom inrikespolitiken redan före kriget. Komplicerade motsättningar, som mellan rutener och polacker i Galizien, löstes av ordningsmakten istället för med reformer. Österrikes parlament var stängt när kriget började. När Karl öppnade det igen 1917 var det för sent för att vända utvecklingen. Det parlamentariska livet i Budapest fortsatte utan avbrott men byggde på en ungersk dominans som inte skulle ha överlevt demokratiska reformer.

I november 1918 kunde inte humlan flyga längre. Österrike-Ungern var ett unikt experiment som inte orkade med den press som ett modernt krig skapade. Den tidigare nödvändiga dubbelmonarkin krossades av ententen för att göra det möjligt att blockera Tysklands väg mot makten i Europa. Det var dumt 1918 och framstår som både dumt och meningslöst i dessa den eviga eurokrisens dagar. ✱

Mats Fält

**DER ERSTE WELTKRIEG
UND DAS ENDE DER
HABSBURGERMONARCHIE 1914-1918**
MANFRIED RAUCHENSTEINER
Böhlau Verlag 2013

Dödsmaskineriets kvinnliga kuggar

HISTORIA

På porträttfotot från 1941 ser vi en ung söt brunett med ett öppet leende. Det halvlånga håret är bortstruket från pannan och lockar sig ned mot ryggen. Den unga kvinnan, som heter Liselotte Meier, bär en vit blus under en jacka med puffärmar. Det är uppenbart att hon vill göra ett fördelaktigt intryck på betraktaren.

1941 var Liselotte från Reichenbach i Sachsen 20 år och hade just avslutat två års praktik efter sin handlexamen. Nu kunde hon välja mellan ett fabrikskontor i Leipzig eller en anställning som sekreterare i det naziokuperade östra Europa. Hon valde att gå österut. Efter en månads ideologisk träning och skjutövningar på slottet Krössinsee i polska Pommern fick hon ett så kallat drömjobb på prefekturen i den vitryska staden Lida som distriktskommendanten Hermann Hanwegs assistent.

Hanweg, en 42-årig SS-man med ett förflutet i stormtrupperna, hade lärt känna Liselotte i Krössinsee där de inledde en romans. Då han förflyttades till Lida nära gränsen till Litauen och Polen insisterade han på att ta med Liselotte som sin personliga sekreterare.

I Lida, ockuperat av Tyskland sedan juni 1941, bodde cirka 25 000 personer, varav en tredjedel judar. En påfallande stor del av dessa var välutbildade: läkare, jurister, lärare, ingenjörer, köpmän. Då Hanweg och Meier kom till Lida i augusti 1941 hade ett mobilt dödskommando just mördat den judiska intelligentian och alla judiska patienter på sjukhusen. Men tusentals judar fanns kvar; Hanwegs uppdrag var att avsluta jobbet och göra regionen *Judenfrei*.

Med sitt skrivbord mitt emot Hanwegs kontor kontrollerade Meier alla personer som gick in och ut hos hennes chef, bland annat rådsmedlemmarna i den kvarvarande judiska församlingen. Dessutom skulle Meier ta hand om Hanwegs fru och tre barn, som också hade flyttat till Lida. Familjen bodde i ett lyxöst hus där judiska hantverkare från gettot byggt en swimmingpool. Tre fyra gånger i veckan gick såväl Hanweg med familj som Meier till

gettot för att handla och dela ut uppdrag till de skickliga hantverkarna. För att rädda sitt liv hade dessa bland annat byggt ett elektriskt tåg åt Hanwegs son.

Meier var en av de cirka 500 000 påfallande unga tyska kvinnor (17–27 år) som valde att arbeta i de ockuperade områdena i Östeuropa. Där levde de ett liv i sus och dus, i ett *Ostrausch* (östrus), med välbetalda jobb, fester, billiga varor som stulits från de utplundrade judarna och möjligheten att komma in i de tongivande nazikretsarna med utsikt till äktenskap med en SS-man.

Enligt den amerikanska historikern Wendy Lowers utmärkta och mycket avslöjande bok *Hitler's Furies*, var roffet i öst historiens största organiserade plundringståg. Det var den belöning man ansåg sig ha rätt till för slitet som massmördare. Men ockupationen i öst var inte militär. Även om de nyinflyttade var före detta soldater som Hanweg, och även om många bar uniform, så var ockupationen i öst huvudsakligen civil med syfte att bygga upp en modern statsadministration. Det första uppdraget för de nya förvaltningarna var att rensa dessa regioner från judar och förslava den infödda befolkningen.

De unga tyska kvinnorna som valde att resa österut var kontors- och handelsutbildade, de var sjuksköterskor och lärare i kindergarten och skola. Många var gifta med män i förvaltningen. Och de var det som vi kallar "vanliga". Ändå var de direkt medskyldiga till Förintelsen. De var kuggar i dödsmaskineriet på olika sätt: lärare rensade skolorna från icke-tyska barn, till exempel. De bortsorterade lämnades åt sitt öde och hamnade i koncentrationsläger, medan barnen ur de tyskättade befolkningsgrupperna fick extra undervisning i tyska språket samtidigt som de indoktrinerades med nazistiskt tankegods. Den viktigaste uppgiften för lärarinna var att lära sina elever att det tyska folket var överlägset alla andra. Judar och slaver däremot var "undermänniskor". En jude var en fiende som måste förintas, löd budskapet i deras undervisning.

De många sekreterarna hade till uppgift att föra bok över judar i getton och andra befolkningsgrupper och att logistiskt organisera plundringar, dödsskjutningar, och så vidare. Särskilt aktiva i dödsmaskineriet var de tiotusentals sköterskorna på sjukhusen som lät de judiska patienterna självdö genom att man undanhöll >>

Kvinnor lojala med ledaren, 1938.

FOTO: BECKER/GETTY IMAGES

Gettoto i Lodz.

FOTO: GETTY IMAGES

dem vatten och mat, eller genom dödliga injektioner. Så rensades sjukhusen för att ge plats åt tyska soldater. Ingen av dessa kvinnor hade tvingats acceptera sina jobb. Och de visste mycket väl vad som försiggick. Som övertygade anhängare av den nazistiska ideologin ansåg de att dödan- det av judar var riktigt.

Liselotte Meier var inget undantag. De ledande personerna i administratio- nen och människorna i det judiska gettoto kände varandra. I maj 1942, då Hanwegs son gjorde en cykeltur till gettoto, var det nästan tomt. Människorna var inte där. De hade alla mördats. 5 670 judar hade dri- vits ut på fälten i omgivningen där de hade skjutits ihjäl och slängts i massgravar. Små barn och äldre människor som inte orkat

hon kunnat bedriva sin forskning? Och varför kommer det först nu till allmänhe- tens kännedom i vilken hög grad som tys- ka kvinnor var medskyldiga?

Lower berättar hur hon 1992 gav sig av med bil från Paris till Ukraina. I sta- den Zhytomyr fick hon tillåtelse att se ige- nom resterna av arkiverade dokument från naziokupationen och stötte på brev- rester, notiser och stora mängder av tys- ka kvinnonamn. Senare fortsatte hon sina efterforskningar i andra arkiv och sök- te spåra kvinnorna ifråga. 13 av dem utgör huvudpersonerna i hennes bok, bland annat Liselotte Meier. Påfallande är att endast en av dem ställdes inför rätta och bestraffades efter 1945.

Så förblev, till exempel, Johanna Altva- ster ostraffad trots att hon dödade små- barn; hon slängde en baby i väggen (berät- tade barnets överlevande judiske fader). Efter 1945 fick hon ett jobb i socialförvalt- ningen för barn och ungdomar i sin hem- stad Minden. Men bakom kulisserna sam- lade överlevande och andra bevis mot henne och en rättegång inleddes 1978. Men Altwater, gift Zelle, frikändes på grund av brist på bevis. Då målet gick upp till Högsta domstolen tre år senare, fri- kändes hon åter. Inte heller Liselotte Mei- er, gift Lerm, bestraffades; hon ställdes

”Dessa kvinnor visste mycket väl vad som försiggick. Som övertygade anhängare av den nazistiska ideologin ansåg de att dödan- det av judar var riktigt.”

gå den långa vägen, låg döda på gatorna. Massakern hade organiserats av Liselotte Meier, som flera dagar i förväg gett order om grävandet av massgravarna. Dessutom deltog hon aktivt. Hon var van att skjuta. Under vintern brukade hon och hennes chef klä upp sig för att gå på vinterjakt – men de sköt inga hjortar eller fåglar, utan judar som var på väg till och från gettoto och som sedan låg döda i sina blodpölar.

Det är två frågor som inställer sig vid läsningen av Wendy Lowers bok. Hur har

inte ens inför rätta utan framträdde bara som vittne.

Orsaken till uteblivna rättegångar var såväl politikernas som myndigheternas vilja att sprida en bild av nazitidens tyska kvinna som apolitisk. För syns skull stäl- lades några monsterkvinnor från koncentra- tionslägren inför rätta. Men de 13 miljoner kvinnor som ingick i olika naziorganisa- tioner och flickor som efter 1936 präglades av och indoktrinerades genom sitt obli- gatoriska medlemskap i Hitlerjugend, har

aldrig undersökts. Det var viktigt att hål- la myten om den relativt oskyldiga tyska kvinnan levande. Varken Konrad Adenau- er eller förbundskansler Helmut Schmidt ville ha de mängder av nazidokument som de erbjöds av de amerikanska myndighe- terna. De tackade nej. De ville inte veta hur många och vilka som verkligen var med- skyldiga till Förintelsen.

Men istället för svaga medlöpare pre- mierade Hitlerregimens nya ideal starka kvinnor: självständiga, företagsamma och kapabla. Man gynnade kvinnor som ville utbilda sig. Men efter äktenskap och bar- nafödande skulle man ge upp sitt yrkes- liv. Det genomgående kravet var att kvin- norna agerade i kollektiv och rasmedve- ten anda för en organisk *Volksgemeinschaft*. Den nya människan, den nya kvinnan, är ett genomgående tema i forskaren Wolf- gang Bialas intresseväckande *Moralische Ordnungen des Nationalsozialismus*.

Som arvsmassans beskyddarinna skul- le den tyska kvinnan framför allt vara med- veten om sina förpliktelser mot den aris- ka rasen. De unga kvinnorna skulle sko- las till att föda barn. En rasmedveten femi- nism baserad på övertygelse var idealet. De fakta som Bialas med precis noggrannhet belägger i sin bok känner vi till, även om den överväldigande mängden i hans redogörel- se imponerar. Det nya som han lägger fram är hur den nya tyska människans moralbe- grepp – offervilja, kampberedskap, karak- tärstyrka – en moral som bygger på gär- ningar och viljan att härska, går stick i stäv mot den gängse föreställningen om Hit- lers tyska folk som lydiga medlöpare. Vi vet naturligtvis inte vad enskilda människor kände och tänkte, men övertygelsen att Hit- lers ideologi var den riktiga dominerade.

Medan Bialas bok är ett akademiskt Manspråksfullt verk där författaren redogör för sin forskning, är Wendy Lowers pionjärverk mer essäistiskt och biografiskt skrivet. Hon visar att andra forskare har varit inne på temat men inte kunnat fullföl- ja arbetet på grund av bristen på dokument. Som en jämförelse kan man också gå till judiska källor av överlevande. Antalet över- levande i Lida var 300! Judiska vittnen som berättade om vad de sett och upplevt i det naziokuperade öst ansågs inte som full- goda vittnen då exempelvis Altvater stod inför rätta. Och samtliga involverade kvin- nor har naturligtvis förnekat sin inbland- ning. Efter 1943 kom de flesta tillbaka till Tyskland, där de gifte sig och fortsatte sina liv som om inget hade hänt.

Lowers bok är skakande och uppröran- de läsning, men hon överdriver inte. Man kan väl föreställa sig hur allt avlöpte. Men hennes skildring är så levande att man nästan blir fysiskt illamående. ✿

Lisbeth Lindeborg

Ingen hederlig säkerhetspolis.

FOTO: ITAR-TASS/TT NYHETSBYRÅN

Vem äger Ryssland?

RYSSLAND

Den ryske poliskonstapeln Aleksej Dumovskij vädjade i november 2009 på Youtube till självaste Putin. Ärendet var angeläget. Den förtvivlade polisen bad presidenten om att sätta stopp för den systematiska korruption som bestod i att poliser av sina chefer tilldelas kvoter som anger hur mycket mutor de ska dra in. Detta leder till, sade Dumovskij, att polisen ägnar sig åt "att avslöja icke-existerande brott och fängsla oskyldiga människor". Dumovskij tillfångatogs omedelbart, anklagad för bedrägeri och korruption.

Historien återberättas i Karen Dawishas *Putin's Kleptocracy*, en ambitiös och

spännande genomgång av organiserat tjuveri under i president Putins Ryssland. Förlaget Cambridge University Press skulle egentligen ha publicerat boken, men fick kalla fötter av Dawishas alla påstådda avslöjanden. Med tanke på Storbritanniens stränga ärekränkingslagar såg sig förlaget tvunget att tacka nej.

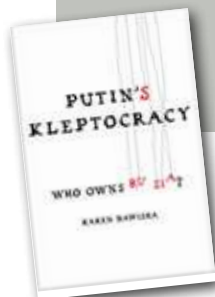
Vid refuseringen bröt Karen Dawisha en gammal hederskod och publicerade korrespondensen mellan henne och förläggaren i *The Economist*. Boken hittade snabbt en utgivare i USA, hemort för *The First Amendment* och dess värnande om en närmast obegränsad yttrandefrihet plus 800 000 advokater, fler än i hela övriga världen sammantaget.

Vad Karen Dawisha skildrar är välkänt styckevis och delat. Men den kompakta sammanställningen av oegentligheter skrämmer. Ryssland framtonar som en riktig skurkstat med djupa sociala orättvisor. Enligt författaren äger i dagens Ryssland 110 miljardärer 35 procent av alla tillgångar. Skillnaden mellan rika och fattiga är två gånger så stor som i väst. Parlamentet har av Kreml reducerats till en diskussionsklubb. Putin lutar sig politiskt mot de så kallade kraftministerierna, *siloviki*, de uniformerade departementen – försvars-, inrikes- etcetera.

Ekonomi är misskött. Ryska Rosneft och norska Statoil har en liknande ekonomisk profil; Statoils aktie steg under perioden 2010–14 med 400 procent, Rosneft

>>

**PUTIN'S KLEPTOCRACY
WHO OWNS RUSSIA?
KAREN DAWISHA
Simon & Schuster 2014**

sjönk under samma tidsrymd med 25 procent. Kapitalflykten utomlands och ointresset för att investera i Ryssland

gör att vanliga ryssar bär på en enda ekonomisk dröm: måtte det inte bli sämre än idag. Folket lider, eliten glider. Eller med Karen Dawishas ord: "For the last ten years, Russia has become a country only for those who are either the chief or a fool."

Putin och Medvedev, president respektive premiärminister i jordens till ytan störst-

"Ryssland har under Putins 14 år vid makten blivit en maffiastat, inte ett laglöst land utan ett land med lagen riktad endast mot fiender."

ta land, påstås kunna vandra omkring i över 26 officiella residens. Putin har som statschef till sitt förfogande, allt enligt Karen Dawisha, fem lyxyachter och racerbåtar till ett sammanlagt värde av 110 miljoner dollar, de heltidsanställda besättningsarnas löner icke medräknade. Den senaste yachten Olympia, en gåva från några oligarker, värderas till 47,6 miljoner dollar.

Det motsvarar olympiastaden Sotjis halva årsbudget.

När Putin tröttnar på sjöluften väntar 58 flygplan på honom. Putins palats vid Svarta havet har en byggkostnad på en miljard dollar och är enligt Dawisha registrerat som presidentens "privata egendom". Att Kreml har avisat det påståendet som "absurt" nämns inte. Officiellt äger Putin personligen ingenting förutom huset i Sankt Petersburg. Att oligarken Boris Berezovskij har försäkrat att Putin inte tar mutor är inte tillräckligt, enligt Dawisha. Putin är alltför upptagen av makt för att intressera sig för pengar, säger även hans vedersakare. Putin som Midas, det är den stora frågan?

Det ryska systemet bygger på "järn-triangel" av korrupta affärsmän, samvetslösa politiker och organiserade kriminella. Ryssland har under Putins 14 år vid makten blivit en maffiastat, inte ett laglöst land utan ett land med lagen riktad endast mot fiender. Vilka blir då belönade? Jo, de lojala, de trogna, de som tiger (Dawisha använder maffiakoden för tystnad, *omertà*). De som

lan och Dresden, eller också gamla polare från Leningrad/Sankt Petersburg som 1996 bildade bostadskooperativet Ozero. Putins äldsta vänner, bröderna Boris och Arkadij Rotenberg, träffade han i sin ungdoms judoklubb i Leningrad. Alla dessa presidentens män – kvinnor göra sig icke besvär – uppvisar den lojalitet som Putin kräver. Oligarker som har hamnat i onåd kan få strafflindring om de är hederskonsul, parlamentariker eller krönta med statliga ordnar. Jakten på status, ära och berömmelse är alltså inte ren fäfänga utan också en överlevnadsförsäkring.

Dawisha påpekar att såväl åtal har väckts och förundersökningar inletts mot Putin gällande mutbrott och maktmissbruk. Allt har emellertid lagts ner i takt med Putins imponerande klättring mot maktens höjder, från "en riktig ungdomsligist" (Putins egen karaktäristik), KGB-agent, vice borgmästare i Sankt Petersburg, ställföreträdande chef för president Jeltsins förvaltningsenhet, KGB-chef, premiärminister och president.

DDR-åren fick ett hastigt slut med murens fall. KGB-dokument eldades upp, enligt Putins egen utsago "tills kaminen exploderade", och resten fraktades till Moskva i fem fullastade militärlastbilar. Putin återvände till sin födelsestad. I Sankt Petersburg blev han chef för Kommittén för utländska förbindelser, som med all säkerhet berikade staden och, mindre säkert, honom själv.

Under sina fem år (1991–96) som vice borgmästare i Sankt Petersburg reste Putin 60 eller 70 gånger till Finland, ofta under förfalskad identitet skriver Dawisha med den flitigt citerade Anders Åslund som källa. Efter flyg till Gibraltar tog sig Putin illegalt (falska pass) minst fem gånger enbart 1999 till Spanien sjövägen. Dawishas källa är spanska myndigheter.

Efter tragedin med atomubåten Kursk i augusti 2000 då samtliga 118 besättningsmän omkom bär Putin, enligt Dawisha, med sig en nervositet vad gäller medierna. Monopoliseringen av massmedierna i kombination med begränsande yttrandefrihetslagar, skattekontroller och rena trakasserier har satt munkavle på ryska medier. Det är ingen tillfällighet att Karen Dawisha tillägnar sin bok "To free Russian journalism". Jag har själv hört ryska journalistkolleger säga mellan skål och vägg (men aldrig vågat upprepa det i min bandspelare): "Om du kritiserar mäktiga personer kan vad som helst hända. Vad som helst."

Karen Dawisha använder sig mestadels av andrahandskällor. Den kalla krutröken ligger tätt över boksidorna. Det är "bara" den rykande pistolen (primärkällorna) som saknas. Att så få originalhandlingar presenteras är onekligen en svaghet,

Kung Midas?

FOTO: TT NYHETSBYRÅN

samtidigt vore det kanske väl mycket begärt med tanke på det slutna land som Ryssland har blivit. Mutor gillar kvitton ungefär lika mycket som eld tycker om vatten.

Karen Dawisha är Rysslandsexpert och professor i statsvetenskap vid Miamiuniversitetet. Ibland blir hennes ögon naivt stora vid skildringarna av maktkoncentrationen, privilegierna och kompinnepotismen. Det är som om Putins Ryssland föddes i ett historiskt och ideologiskt vakuum, som om det aldrig funnits ett tsaristiskt Ryssland (då oligarker hette bojarrer) och ett kommunistiskt Sovjetryssland (med sin nomenklatura). Trots hela 445 sidor omnämns typiskt nog Marx inte en enda gång, Lenin en gång och Stalin två gånger. Det måste vara minimalistiskt rekord för en bok om samtidens Ryssland.

Vilken tyngd ska man då tillmäta Dawishas bok? Professor Anders Åslund, Sveriges internationellt sett mest respekterade Rysslandsexpert, gav mig följande syn på den aktuella boken: "Karen Dawishas bok är alldeles utmärkt. Den visar hur djupt inblandad Putin varit i organiserad brottslighet åtminstone sedan 1991. Hon har gått igenom all möjlig dokumentation och utvärderat den och dragit slutsatserna. Den kunde vara lättare att läsa om hon hade skrivit den mindre som katalog och flyttat mer material till fotnoterna. Det viktigaste är att boken slutgiltigt bevisar vilken polis- och skurk-stat Putin har byggt upp. Efter denna bok kommer ingen att säga att Putin är en hederlig säkerhetspolis."

Inte sedan Masha Gessens starkt Putinkritiska bok har någon i lika hög grad som Karen Dawisha vågat sticka ut hakan i ett ämne där "mista livet" inte är en skönlitterär hyperbol utan rysk sakprosa. Naturligtvis kommer hon att anklagas för överdrifter, svartmålning, bristande akademisk akribi och att ettusen trehundra femton fotnoter inte är tillräckligt. Men samtidigt gläder sig säkert många åt en forskare som inte bangar. Försvarssidan finns ju där hela tiden. Till exempel exförbundskansler Gerhard Schröder, som påstod 2004 – och framhärdar i att hävda! – att Putin är "en klanderfri demokrat", *ein lupenreiner Demokrat*. Eller Ungerns Viktor Orbán, som lovprisar Putins auktoritära stil och antiliberala stat.

Karen Dawisha avslutar sin bok med ett kapitel om västs medskyldighet till Rysslands dekadans. Flera banker i Västeuropa har tjänstvilligt ställt upp som tvättmaskiner för smutsiga ryska pengar. I europeiska organisationer (Europarådet, Osse) och på global nivå (FN, WTO) uppträder väst ofta hovsamt mot Ryssland.

Anno Domini 2014 – året då Ryssland ockuperade Krim och angrep östra Ukraina – kan ha inneburit en vändpunkt. ❄️

Kjell Albin Abrahamson

Rysk tv: smak och elegans.

FOTO: ESCH THIERRY/GETTY IMAGES

En förtrollad värld

RYSSLAND

Ryssland upptar en sjättedel av planetens landmassa och är därmed vår planets till ytan största nation. Detta väldiga landområde bebos av knappt 150 miljoner människor och är följaktligen tämligen glest befolkad. En mindre del av landet räknas vanligen till Europa och resten till Asien. Men denna uppdelning säger mycket litet om Rysslands sociala, politiska och kulturella förhållanden. Ryssland är annorlunda än alla sina grannländer och kanske speciellt jämfört med sina europeiska grannar. Det skiljer sig från Europa på flera sätt, men först och främst genom att nationens själ tycks försvuren åt ett slags religiös, romantisk färgad, mysticism – en mysticism som handlar om att människans frälsning bara kan komma till stånd genom en frigörelse av denna tragiska, djupa men fjättrade själ. Tankegången antyds eller uttrycks i den stora ryska litteraturen, hos författare som Dostojevskij och Gontjarov, men även hos Tolstoj.

Men denna tankefigur finns inte bara inom religionen och filosofin. Den odlas inte bara bland Sankt Petersburgs och Moskvas marginaliserade bohemer. Den

fanns också inom den ryska socialismen, men där i en utopisk vision enligt vilken världen bara kunde frälsas från en dekadent och förtryckande kapitalism just genom en rysk kommunistisk revolution. Ryssland uppfattades inom tidens kommunistiska tänkande som den dåvarande imperialistiska kedjans svagaste länk, den smärtpunkt där kedjan inte bara kunde utan också måste brista.

Efter revolutionen såg sig det kommunistiska Ryssland som utkorat att bli historiens vägvisare till det schlaraffenland som i bibliskt klingande formuleringar lovats och lovades de rättroende som förmådde handla som den rätta läran föreskrev. Denna egenartade självsyn omfattades inte bara av den ledande nomenklaturen, den fanns också djupt förankrad långt ned i befolkningens breda lager.

Efter kommunismens sammanbrott återvände den traditionella religiösa myten om Rysslands historiska mission. Kyrkorna som stått tomma, som förfallit eller använts som sådesmagasin under den kommunistiska epoken, fylldes på nytt av troende, uppfyllda av övertygelsen att Rysslands kollektiva själ var vägen till människans befrielse. För att tala med Max Weber kan man kanske säga att >>

Roustam Tarriko, rysk miljardär.

FOTO: GETTY IMAGE

"I dagens Ryssland blandas denna anakronistiska förtrollning med en modern vidskepelse, en övertro på penningens och rikedomens lyckobringande egenskaper."

Ryssland trots revolution, byråkratisering och industrialisering aldrig har upplevt den "avförtrollning" som har präglat det moderna Europas utveckling. Moder Ryssland har behållit sin aura av mystik och fortsatt att fångsla sin befolkning i föreställningen att landet och folket är utpekade att leda världen till dess slutgiltiga och ofrånkomliga öde.

I dagens Ryssland blandas denna anakronistiska förtrollning med en modern vidskepelse, en övertro på penningens och rikedomens lyckobringande egenskaper. Om detta bisarra hopkok på gammalt och nytt, på tradition och modernitet har den engelskryske journalisten, författaren och tv-producenten Peter Pomerantsev, skrivit ett stort anlagt reportage som utmärks av starka, precisa och mycket träffande bilder från det nya Ryssland – ett Ryssland, som när allt kommer omkring, kanske inte är särskilt nytt.

Pomerantsev, född av ryska föräldrar men uppväxt i England, talar i stort sett flytande ryska. Han kommer till sitt gamla hemland som konsult för ett tv-bolag som vill förnya, modernisera och västerlisera sitt programutbud. Boken är en serie porträtt av människor, situationer och företeelser som författaren möter under sin besynnerliga resa genom dagens ryska samhälle. Pomerantsev ställning som rysktalande västerlänning öppnar dörrar som normalt skulle ha förblivit stängda. Han får därigenom en inblick som är få förunnade i den nyrika överklass som vid

Sovjetunionens upplösning lade beslag på i stort sett allt av värde i det gamla statsägda imperiet.

Författaren inleder sin odysse genom den labyrintiska ryska tv-världen med att göra ett reportage om de unga, evigt solbrända och oerhört vackra kvinnor som befolkar Moskvas innekrogar och innekubbar. De använder i likhet med alla rovdjur vattenhålen som sin jaktmark, och det byte de jagar är de nya superrika. De är alla ute efter att fånga en miljardär. Pomerantsev får tillfälle att bevista en kurs som på en förment vetenskaplig jargong undervisar de unga kvinnorna om de bästa metoderna för att erövra någon av dessa superrikas småfurstar. Instruktisen delger sina djupt koncentrerade elever tips och trick ur sin egen erfarenhet, och det är handfasta och praktiska råd. Hon säger exempelvis att de unga kvinnorna, när de ber sin miljardär om en present, inte får glömma att spänna sina vaginala muskler. Den åtgärden vidgar nämligen ögonens pupiller och skänker deras blick en särskild lyster. Och kvinnorna antecknar.

Pomerantsev intervjuar vidare en av de kvinnor, Oliona, som följer kursen. Hon bor i en våning i Moskvas fashionabla delar. För lägenheten betalar hon 4 000 dollar i månaden, hon har också en flott bil och en utsökt inredning. Hon äger emellertid ingen av dessa statusprylar. Allt tillhör hennes miljardär, och den dag han tröttnar på henne får hon lämna rubbet. Det enda hon kan ta med sig från sin

gyllene bur är de kläder han köpt till henne. Det är villkoren i jakten på en miljardär.

Pomerantsev får tillfälle att röra sig bland de nyrika. Han inviteras till deras påkostade partyn och får bevittna deras stundtals barnsliga upptåg. Vid ett tillfälle ser han alltså en av dessa superrika gå på vattnet i en gigantisk pool. Naturligtvis finns en brygga precis under vattenlinjen, men den är så skickligt byggd att den är näst intill osynlig. Dessa upptåg växer ur en *spleen*, en desperat ensamhet, som bara kan hållas stängd genom ständigt nya hissnande och penningsslukande infall i en värld där pengar har förlorat allt värde, därför att de finns i ett sagolikt överflöd.

När man tar del av dessa ögonblicksbilder från det moderna Ryssland är det svårt att värja sig för intrycket att den gamla tsaristiska aristokratin med sitt ofattbara överdåd i vanor och slöseri har återvänt och nu efter kommunismens fall återfått alla sina privilegier plus några till. Statens maktstruktur är också densamma. Precis som tsaren ägde allt i Ryssland, äger den nye presidenten allt. De pengar som miljardärerna för tillfället sitter på kan när som helst dras in till det presidentiella hushållet. Och staten och presidentens hushåll är i allt väsentligt ett och det samma. Enligt Pomerantsev är Vladimir Putin en av världens rikaste män, om inte den rikaste, och han är det därför att på ett eller annat sätt strömmar delar av alla mutor, alla avgifter och pålagor till hans oavslutligt växande pengabinge.

Vid ett av de samtal som författaren har med en av alla dessa oligarker som varje månad tvingas träffa polisen för omständliga förhandlingar om hur stora mutor han måste betala för att slippa skatt. Undrar Pomerantsev om det inte vore bättre och smartare att bara betala skatten.

– Du är inte klok, svarar miljardären. Då skulle vinsten bli noll och skattepengar är alltid bortkastade. I Ryssland går inte skatten som i andra länder till vägar, infrastruktur eller befolkningens välfärd. Den går direkt ned i presidentens vida fickor.

Och när skatten väl är betald, måste man ändå betala mutorna.

Det Ryssland som Pomerantsev porträtterar med stark inlevelse är eliternas Ryssland. Dess världsbild karaktäriseras av en kulturell stillöshet, en enastående vulgaritet och en kompakt brist på bildning. Den nya eliten saknar såväl politiskt som socialt engagemang och dansar helt efter självhärskarens vilja. Den tycks sakna alla ambitioner utom den att tjäna pengar.

På många sätt påminner Pomerantsevs bild av dagens Ryssland om den bild som kulturkonservativa skribenter spred av 1950-talets USA. En smaklös, ytlig och skrytsam gemenskap, självupptaget

okunnig om världen utanför, men med en inbilsk självbelåtenhet. Men 1950-talets Amerika var trots allt en demokrati, med verkliga politiska konflikter som genom-syrade hela samhällskroppen och som kunde debatteras öppet och som därför kunde utveckla och förändra landet. Det moderna Ryssland lever i en fiktion, som upprätthålls av medier som aldrig är oeniga om något som helst, som kolporterar ledningens lögn och söver befolkningen med underhållningsfiktion. Jag tvivlar på att detta Ryssland har kraften, förmågan och redskapen att förändras.

Nothing Is True and Everything Is Possible har stora förtjänster. Genom sina nästan fotografiska porträtt av människor, situationer och fenomen i den ryska vardagen lyckas han teckna en ovanligt levande bild av samhällslivet. En bild som fördjupar förståelsen av de problem dagens Ryssland brottas med, men också de problem som dagens ryska medborgare har att lösa. Det gör boken mer fullödlig och nyansrik än de flesta vetenskapliga avhandlingar.

Det avslutande kapitlet beskriver det London författaren återvänder till efter avslutade uppdrag i Rysslands korrupta labyrinter. I hemstaden återser han mängder av sina nyrika ryska kontakter. De har flytt Putins hemliga polis och räddat sina pengar till västliga banker. De gör nu affärer i västvärldens metropoler och det får åtminstone mig att grubbla över stabiliteten i dagens ryska samhälle. Det har förvisso en rikare och starkare ekonomi än det gamla Sovjetunionen och är kanske också av den anledningen farligare för sin omvärld än sin föregångare. Trots sina växande resurser, sin olja och sin gas är dagens ryska samhälle behäftat med djupa och svåra problem, varav det kanske allvarligaste är landets önskan att förena en marknadsekonomi med ett självhärskardöme. Dessa båda institutioner har histori-

en igenom varit omöjliga att kombinera. Det finns ingenting som tyder på att det blivit lättare idag än det var förr, snarare tvärtom. ✨

Håkan Arvidsson

**NOTHING IS TRUE AND
EVERYTHING IS POSSIBLE**
**THE SURREAL HEART
OF THE NEW RUSSIA**
PETER POMERANTSEV
Public Affairs 2014

New York – en världshuvudstad.

FOTO: BLOOMBERG/GETTY IMAGES

Stad i världen

POLITIK

Författaren Norman Mailer gjorde på 1970-talet ett spektakulärt försök att bli borgmästare i New York. Kampanjen handlade mer om personlig marknadsföring än seriös politik. Hans mest uppmärksammade förslag gick ut på att koppla bort The Big Apple från delstaten och symboliskt låta staden flyta som ett autonomt, glittrande isberg. En progressiv världshuvudstad fri från USA:s alla konservativa inskränkningar.

Idag är hans vision nästan uppnådd tack vare framåtsiktande borgmästare som Ed Koch och Michael Bloomberg. New York är inget flytande isberg men definitivt en stad med globalt inflytande. Huvudstaden Washington hukar diskret på behörigt avstånd.

Det normala är att en stad är underordnad den nation i vilken den ligger. Men måste det vara så? I boken *If Mayors Ruled the World* presenterar Benjamin R Barber en alternativ världsordning byggd på idén om att staden är kvalitativt överlägsen landsbygden. Staden står för innovationer, social interaktion och progressivt tänkande, medan landsbygden representerar motsatsen. Det är i staden de nya idéerna föds, men dessa kan inte alltid genomföras eftersom

den konservativa landsbygden stretar emot. Viktigast av allt – det var i staden som demokratin föddes. Endast där, i en urban miljö, kan detta för mänskligheten så livsviktiga tankemönster existera och utvecklas. Enligt författaren.

De antika stadsstaterna var föregångare till dagens semiautonoma storstäder som New York, Hongkong och Singapore. De omgärdades ofta av en mur och utanför den fanns landsbygden som försörjde staden. Nationsgränserna var flytande, men när stadsmurarna med tiden monterades ned växte istället nationalstatens mer rigida gränser fram. Staden blev en del av ett land och det var då, enligt Barber, som problemen började.

Varför, undrar Barber, ska stad och landsbygd tvingas leva i ett resone-mangsäktenskap som inte gynnar någon? Världens stora städer måste befrias från de begränsningar det innebär att vara underordnade dysfunktionella nationalstater, menar han. De måste gå samman över nationsgränserna för att ta tillvara sina gemensamma intressen som består i en mängd olika frågor, som exempelvis ekonomi, miljö och försvar.

Det pågår en konstant migration från landsbygd till stad. Metropolerna växer ständigt. En fjärdedel av jordens befolkning bor i någon av de 600 största

>>

Jerusalem – kräver pragmatism.

FOTO: SPENCER PLATT / GETTY IMAGES

städerna. Hälften av världens samlade inkomst skapas i 380 av dessa städer. Det är mäktiga siffror som inte kan viftas bort. Det är i de så kallade tillväxtländerna som städernas expansion är allra tydligast. På det viset förskjuts den urbana världens tyngdpunkt söder- och österut.

Barber menar att den här utvecklingen kräver en ny typ av global politisk organisation. För att hantera dessa snabbt väx-

slå vakt om muslimernas rätt till Tempelberget vilket renderade honom stark kritik från många trosfränder. Han försvarade sig med att hävda att hans jobb var att hålla samman staden, inte splittra den.

Många politiska visionärer bland judar och araber har föreslagit att Jerusalem skall få en egen, separat status. Icke tillhörande vare sig Israel eller Palestina.

”Världens stora städer måste befrias från de begränsningar det innebär att vara underordnade dysfunktionella nationalstater, menar Barber.”

ande städer där en allt större del av jordens befolkning väljer att bo, krävs det ledare som inte är bundna av politiska dogmer. New Yorks förre borgmästare Michael Bloomberg gillade att sprida *one-liners* omkring sig, och en sådan var att det inte fanns något republikanskt eller demokratiskt sätt att bygga ett fungerande avloppssystem. Det måste bara göras och det hade inget med partipolitik att skaffa. Medan nationella ledare ägnar sin tid åt att positionera sig politiskt är städernas borgmästare fullt upptagna med praktiska göromål som inte tillåter något politiskt käbbel, enligt Barber.

Borgmästaren Teddy Kollek styrde Jerusalem, världens mest fanatiskt religiösa stad, under den extremt turbulenta perioden mellan 1965 till 1993. Om ni besparar mig era predikningar så lovar jag att fixa avloppet, sade han till de rabbiner, imamer och präster som ständigt var på honom med krav på positiv religiös särbehandling. Kollek vann ryktbarhet och stor respekt bland palestinier på grund av sin pragmatiska vilja till samarbete mellan araber och judar. Han bidrog starkt till att

Endast så kan den infekterade konflikten få en lösning, menar visionärerna. Det är en tanke helt i Benjamin R Barbers anda.

Det som utmärker borgmästare är deras fokus på problemlösning, skriver Barber. Därför skulle världen vara en bättre plats att leva på om de fick styra istället för ständigt intrigerande och manipulerande stats- och regeringschefer. I relativ tysthet, utan pukor och trumpeter, börjar nu allt fler städer i världen knyta starka band sinsemellan för att uppnå synergieffekter. Medan Sverige och Danmark har ett artigt men opassionerat förhållande händer det desto mer i relationen mellan Malmö och Köpenhamn.

I Sverige har vi inte borgmästare, men kommunalråden fyller ungefär samma funktion. En som Benjamin R Barber säkert skulle nicka gillande åt är Fagerstas förre kommunalråd, vänsterpartisten Stig Henriksson. År 2006 fick hans parti 58 procent av rösterna i kommunalvalet, en sensationell siffra i Sverige. Merparten av dem som röstade på vänstern gjorde det inte utifrån marxistisk övertygelse, utan därför att de trodde på Henriksson som en kapabel man redo att fixa det som

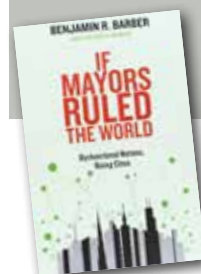
skulle fixas i staden. Få blev besvikna och den före detta sjukgymnasten blev Stig med hela bygden. Utan att dänga det kommunistiska manifestet i huvudet på folk. Han såg på sitt jobb på samma sätt som Michael Bloomberg och Teddy Kollek.

Det finns sedan 2004 en global organisation som sällan låter höra tala om sig i medierna. Den går under namnet United Cities and Local Governments, UCLG, och den kan bäst beskrivas som ett nätverk vars fler än ettusen medlemsstäder utbyter kunskaper och erfarenheter i allt från gatusopning till kulturfestivaler, migration och finanser. UCLG är, som Barber skriver, den största organisationen i världen som ingen hört talar om. Den bygger ändå på en gammal idé: att städer i olika länder kan ha mer gemensamt än olika nationalstater.

Barbers bok utgör en hyllning till staden och de individer som väljer att bosätta sig där. De representerar mänsklighetens framtid, menar han. Men människor migrerar till staden av flera olika anledningar. I västvärlden har urbaniseringen skett huvudsakligen därför att staden har lockat människor med löften om arbete och framgång. I exempelvis Afrika råder andra förhållanden. Där flyttar folk ofta till städerna därför att det är omöjligt att livnära sig på landsbygden. Flytten är alltså ett negativt val och istället för framgång och lycka väntar i allmänhet ett fattigt liv i slummen.

Men det livet är generellt missförstått. För rika västerlänningar framstår exempelvis slumstaden Kibera i Kenya som helvetet på jorden. Undertecknad, som har besökt platsen flera gånger, kan dock intyga att den är betydligt bättre än sitt rykte. Kibera må vara byggd på en sophö, men bostäderna är generellt rena och prydliga. Det råder en intensiv affärsverksamhet där och livet pågår ungefär som i vilken stad som helst. Det är bara lite fattigare. Jämfört med livet på den extremt eftersatta kenyanska landsbygden är Kibera ett under av kreativitet och tillväxtpotentialer. Myterna om de annorlunda och

**IF MAYORS RULED
THE WORLD
DYSFUNCTIONAL NATIONS,
RISING CITIES**
BENJAMIN R BARBER
Yale University Press 2013

därmed farliga slumstäderna stämmer sällan med verkligheten.

Benjamin R Barbers visioner om den autonoma staden har gett eko i forskarvärlden. Ken Menkhaus, amerikansk professor i statskunskap, parafraserar Barber i sin uppsats "If Mayors Ruled Somalia". Han beskriver där hur västvärlden dunkar pannan blodig i försöket att med hjälp av biståndspengar skapa en fungerande nationalstat av det kollapsade Somalia. Många tunga intressenter, som exempelvis Norges särskilda sändebud till Somalia Jens Mjaugedal, propagerar starkt för en Marshallplan för det krigshärjade landet på Afrikas horn. Miljarder bör pumpas in i den instabila regeringen för att stärka dess potential, menar denne.

Menkhaus invänder stillsamt att detta är meningslöst. Den politiska eliten i Somalia, skriver han, betraktar de utländska aktörernas försök till statsbyggande som ett lukrativt projekt, men inte ett mål att sträva efter. För denna elit är en svag stat inget problem. Tvärtom, det är ett önskvärt tillstånd.

Istället för att fåfängt gödsla med pengar över en omöjlig nationalstat bör biståndsgivarna satsa på att stödja städer i Somalia som mot alla odds har lyckats få ordning på sina praktiska problem. Menkhaus nämner Hargeisa, Boroma och Beled Weyn. Där finns det som saknas i landet som helhet: fungerande vatten och avlopp, rättsvårdande myndigheter och en växande ekonomi med en hanterbar grad av korruption.

När somalier ser sig själva som aktörer i en lokal politisk miljö så slår de vakt om denna, skriver Menkhaus. Effektiva, legitima och inkluderande stadssamhällen kan utgöra en stark kraft mot kriminalitet och terrorism. Han propagerar för att lägga ned nationalstatsprojektet i Somalia och istället satsa på städerna.

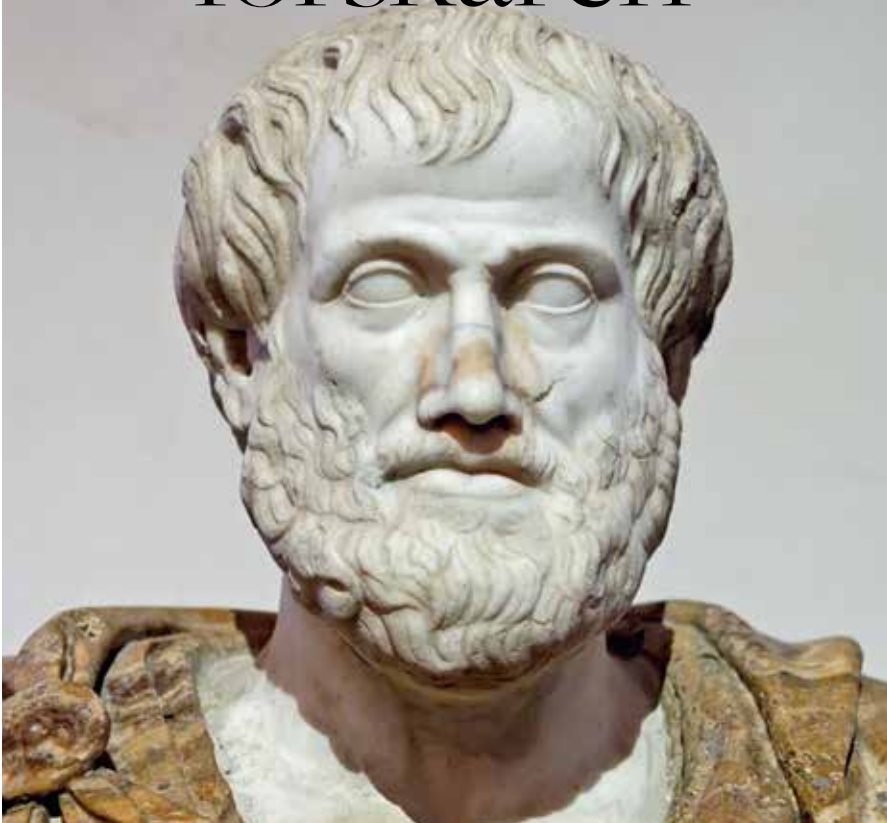
Därmed fångar han essensen i Benjamin R Barbers tänkande, och det är intressant att han gör det med världens mest spektakulära statskollaps som exempel.

Till skillnad från Karl Marx, som vägrade skriva recept för framtidens soppkök, ägnar Barber sista kapitlet i sin bok åt en tämligen utförlig beskrivning av hur hans idéer skall kunna förverkligas. Han vill se ett globalt parlament med borgmästare som hyllar tanken på "från-botten-och-uppåt-demokrati" och en friare värld där nationalstaternas inflytande minimeras och städerna stärks.

Barbers idéer har fångats upp och hans vision är nu på väg att realiseras. I oktober i år skall det första *Global Parliament of Mayors* samlas, i Storbritannien. Det finns all anledning att hålla ögonen på det evenemanget. 🌱

Bengt G Nilsson

Den förste forskaren

Aristoteles: tidigt vetgirig.

FOTO: WIKIMEDIA

VETENSKAPSHISTORIA

I Egeiska havet, nära den turkiska kusten, ligger den grekiska ön Lesbos. Den delas nästan på mitten av en mer än två mil lång inskuren havsvik, Kolpos Kalloni. Viken kallas ofta en lagun, men är mera en sorts insjö. Den är ett av de biologiskt rikaste och intressantaste vatten i detta område.

Det fick Aristoteles klart för sig när han bodde på ön under två av sina mest kreativa år för mer än två årtusenden sedan. Han ägnade stor tid åt att studera inte minst fiskarna i Kallonilagunen. Det gav honom underlag för mycket av hans biologiska skrifter.

Det menar i varje fall professorn i evolutionär utvecklingsbiologi vid Imperial College i London, A M Leroi, i sin personligt hållna, synnerligen välskrivna och vetenskapligt väl underbyggda bok om Aristoteles med titeln just *The Lagoon*. Leroi följer bokstavligen Aristoteles i

spåren och tar oss med inte bara på en spännande vetenskapshistorisk resa utan också på en resa till Grekland och till Aten, där Aristoteles verkade under långa perioder. Och naturligtvis till Lesbos och Kallonilagunens vatten. Leroi kan såväl grekiska som den grekiska övärlden. Han berättar om sina möten med fiskargubbarna vid Lagunen, om deras syn på livet och om vad de kan om de fångster de får upp från Lagunens vatten. Han undrar om denna praktiska kunskap har förändrats så värst mycket sedan Aristoteles tid. Han ser dessa möten som en möjlighet att komma Aristoteles än mera in på livet.

Men låt mig ta det från början. Aristoteles, en av alla tiders mest betydelsefulla tänkare, föddes år 384 före vår tideräkning i kuststaden Stagira i dåvarande Makedonien som son till den makedoniske härskarens livmedikus. Redan

>>

THE LAGOON
HOW ARISTOTLE
INVENTED SCIENCE
ARMAND MARIE LEROI
Bloomsbury Circus 2014

som tonåring söker sig Aristoteles till Platon och dennes Akademi i Aten. Där får han nära kontakt inte bara med Platon och dennes idéer utan över huvud med många av dåtidens tänkare och all dåtidens vetande.

Efter närmare två decennier lämnar han Akademin och Aten. Varför är omtvistat: han kan ha blivit missnöjd med att inte få efterträda Platon som ledare, eller han kan ha känt sig hotad av de antimakedoniska stämningarna. Han beger sig till vad som idag är Turkiets kust vid Egeiska havet, gifter sig med sin Pythia, och tillbringar två lyckosamma år på Lesbos och vid dess lagun, ivrigt studerande dess djurvärld tillsammans med sin vän och främste elev, Theofrastus.

Aristoteles kallas dock snart tillbaka till det makedoniska hovet som privatlärare till den tronarvinge som sedermera skulle bli Alexander den store. Kring år 335 åter-

"Aristoteles måste räknas in bland tiderna största biologer, helt jämbördig med till exempel Darwin och vår egen Linné."

vänder Aristoteles till Aten och grundar där sin egen skola, Lyceum. Men 322 uppstår återigen antimakedoniska stämningar i Aten och Aristoteles finner det för gott att överlämna ledarskapet för Lyceum till Theofrastus och själv dra sig tillbaka för att – syftande på Sokrates död – "inte en gång till ge atenarna möjlighet att synda mot filosofin". Han avlider strax därefter, 62 år gammal.

Idag är intresset för Aristoteles mest knutet till honom som filosof. Men såväl under den islamiska högkulturen som under den västeuropeiska högmedeltiden ansågs han som Auktoriteten med stort A inom nästan alla områden. Han lämnar efter sig en mängd skrifter om så skilda ämnen som – för att nu nämna några – etik, politik, fysik, logik och livsvetenskaperna. Ändå uppskattar man att bara ungefär en tredjedel av hans verk har bevarats till eftervärlden. Hans skrifter anses svårtolkade, delvis beroende på att

de ofta har formen av föreläsningsanteckningar, i första hand ämnade för hans elever på Lyceum.

Aristoteles filosofi skiljer sig avsevärt från Platons, hans läromästares. Kortfattat uttryckt är den stora skillnaden att Platon är rationalisten med sina föreställningar om de allmänna idéernas företräde framför det vi upplever med våra sinnen, medan Aristoteles just ger våra sinnesförmåelser företräde när han bygger upp sin världsbild. Det vi kan se och höra och ta på är för honom verkligare än idén om en sten eller en människa. Framför allt yttrar sig detta i att Aristoteles är empirikern som med en outtröttlig energi vill försöka beskriva, kartlägga och systematisera bokstavligt talat all dåtidens kunskap. Hans böcker handlar, igen bokstavligen, om allt mellan himmel och jord, ja också om både himlen och jorden.

Inte på något annat område är Aristoteles grundläggande angreppssätt så tydligt som när det gäller studier av allt som lever, det vi idag kallar för biologi. Hans efterlämnade skrifter, många av dem som gått förlorade men som vi känner titlarna på, handlar just om biologi. Framför allt zoologin var hans "älsklingsområde", för att citera Leroi. Leroi hävdar – och ägnar sin bok åt att övertyga sina läsare om – att Aristoteles i själva verket uppfann biologin som vetenskap och därmed (natur-) vetenskapen som sådan. Det måste också tilläggas att Aristoteles biologiska grund-

syn präglar hela hans världsuppfattning, till och med hans kosmologi: även stjärnor och planeter är för Aristoteles levande, har en själ.

Men stopp nu! Är det verkligen samma person Leroi beskriver, som den – inte minst av Galilei och hans samtida – förlöjligade företrädaren för en helt antikverad naturuppfattning? Jo, menar Leroi, det må var att Aristoteles, sedd i vår backsspegel, var en dålig fysiker med sin enbart kvalitativa uppfattning om rörelse och om himlavalvets företeelser, allt styrt av ändamålet till varför de fanns. Inom biologin, däremot, stod sig Aristoteles idéer betydligt längre. I mycket hänger detta samman med att biologin, i varje fall det vi kallar den gröna biologin – i motsats till cell- och molekylärbiologi – länge varit, och delvis fortfarande är, kvalitativt beskrivande och systematiserande snarare än kvantitativt analyserande och syntetiserande som fysiken. Aristoteles direkta påverkan

på biologin var i själva verket betydande långt in på 1700-talet, och än idag kan man skönja hans inflytande inom grenar av livsvetenskaperna. Aristoteles måste räknas in bland tiderna största biologer, helt jämbördig med till exempel Darwin och vår egen Linné. Och inte minst: Aristoteles har stått som inspirationskälla för dem och för många andra biologer genom seklen fram till vår tid.

Framför allt, hävdar Leroi, är de metoder som Aristoteles utvecklade och använde sig av den moderne naturvetarens. Det må vara att Aristoteles ibland hade som vi uppfattar det rätt befängda föreställningar också inom biologin. Men hans sätt att arbeta är den moderna naturvetarens. Han ställer frågor om hur och varför, han systematiserar och han finner förklarings-scheman. Och han inte bara tänker och skriver. Aristoteles samlar själv in material som han grundar sina slutsatser på. Särskilt åren på Lesbos och vid dess Lagun var oerhört betydelsefulla för honom. Han till och med dissekerar egenhändigt såväl fiskar – kanske inte så märkvärdigt – som större djur. Och han utnyttjar kritiskt – näja, han är kanske lite okritisk ibland – den information han kan hämta in såväl från sina föregångare inom den antika naturfilosofin som från samtida personer som kommer tillbaka till Grekland efter resor utomlands; inte minst kan han här använda sina nära relationer till Alexander den store och utnyttja vad som rapporteras från dennes fälttåg.

Aristoteles beskriver hur olika djur är uppbyggda, hur de fortplantar sig och utvecklas till livsdugliga organismer, hur delarna i en organism samverkar för dess överlevnad, hur föräldrars egenskaper överförs till avkomman. Han systematiserar sitt material och söker, ibland med mindre, ibland med större framgång, svar på de stora frågorna kring livet. Inte minst har han synpunkter på människan både som organism och som tänkande och social varelse. Visst tycker vi att det går snett ibland, som till exempel när Aristoteles placerar det mänskliga medvetandet i vårt hjärta. Men han ställer i alla fall många av de frågor som generationer efter honom haft att brottas med.

Han gör allt detta med forskarens nyfikenhet som drivkraft och med den glädje det innebär att komma på svaren på de frågor han ställer. Denna forskarglädje lyckas Leroi förmedla på ett närmast smittande vis. Leroi lyckas till och med beskriva Aristoteles tänkande, även med dess fel och brister, utan att hamna i den fallgrop som består i att se honom enbart från ett nutida perspektiv. Vi kommer i Lerois bok verkligen Aristoteles in på livet. 🌸

Bengt E Y Svensson

Karikatur av Churchill

POLITIK

Boris Johnson, borgmästare i London sedan 2008, tidigare parlamentsledamot och medlem av de konservativas skuggkabinett och ännu tidigare journalist och redaktör för *The Spectator*, är omstrålad av stjärnglans. Ingen i Storbritannien tror annat än att han vill efterträda sin gamle studiekamrat David Cameron som partiledare och premiärminister. Åtskilliga menar att han kommer att lyckas. Och många hävdar att han kommer att passa utmärkt i dessa roller, eftersom han uppvisar den blandning av mild excentricitet och stundom uppblossande dåligt omdöme som utmärker framstående brittiska statsmän. Jag ska villigt erkänna att jag själv hör till dem som fäster förhoppningar vid Boris Johnson.

På Balliol College i Oxford uppfattades han som ett underbarn. "In all the years I was Master, Boris was by far the most intelligent undergraduate", tillkännagav nyligen filosofen Anthony Kenny. I Oxford ägnade sig Boris Johnson framför allt åt *Classics*: latin och romerska skriftställare. Häromåret skrev han en bok där han energiskt rör sig inom brittisk konstnärlig tradition, från Chaucer, Shakespeare och Turner till Keith Richards. För den som till vardags får hålla till godo med svensk politisk debatt framstår dylika referenser som alldeles osannolika. Här anses ju allting utom siffror från någon mer eller mindre otillförlitlig rapport vara äventyrligt elitistiskt.

Boris Johnson är nu aktuell med ännu en bok, en bok som av ett samlat recensentskrå i i riket har kopplats ihop med hans partiledar- och premiärministerambitioner. Det är en levnadsteckning över Winston Spencer Churchill kallad *The Churchill Factor. How One Man*

THE CHURCHILL FACTOR
HOW ONE MAN MADE HISTORY

BORIS JOHNSON
Hodder & Stoughton 2014

Made History. Genast ska sägas att Boris Johnsons framställning inte rymmer några nyheter. Han deklarerar kvickt att han inte avser att konkurrera med en Churchill-biograferande föregångare från politiken som Labours Roy Jenkins. Och skulle han inte själv ha fört saken på tal, skulle sannolikt ingen ha kommit på tanken att jämföra hans egen rekapitulation av standardinformation och standardanekdoter med Jenkins inkännande mästerverk. Viktigast för Boris Johnson är nog att antyda att han för egen del är i besittning av "the Churchill factor". Däri har recensenterna säkert rätt.

Men även en bok utan nyheter kan vara värdefull. Boris Johnsons uttalade syfte är att presentera Churchill för yngre generationer, presentera honom medryckande, i en stil som inte alienerar de unga, en stil som de känner igen sig i och uppskattar. För en sur gammal gubbe som undertecknad tar sig syftet främst uttryck i flitigt bruk av slafsigt och inställsamt språkbruk och en upptagenhet av ämnen som egentligen är irrelevanta och ovärdiga, som ett tämligen långt kapitel med spekulationer om Churchills sexualliv, dock alltså utan nyheter i form av dokument eller vittnesbörd. Inte heller kan en hyperbol äntra Boris Johnsons medvetande utan att han prompt sätter den på pränt.

Ja, hans bok blir efterhand nästan outtäcklig att läsa. Som den erfarna krönikör Boris Johnson är vill han gärna leverera en vits eller en drastisk metafor på var åttonde rad. Han är oerhört svag för sådant som kan kvantifieras. Så blir läsaren informerad om att Churchill i åttiotaårsaldern hade ett blodtryck på 140/80, detta trots att han hade rökt uppskattningsvis 250 000 cigaretter och i vuxen ålder dagligen druckit Pol Roger-champagne, vitt vin, rött vin, portvin och cognac i stora mängder. Där gled jag visst över till Boris Johnsons förkärlek för uppräkningsdrar. Hans kapitel börjar ofta med en genomgång av bristfälliga karaktärsdrag, misslyckade insatser eller omöjliga idéer i fem punkter, det bristfälliga, misslyckade och omöjliga upplåst till sprickfärdighet, för att fortsätta med en inventering av förträffliga egenskaper, fenomenala dåd och briljanta uppslag i åtta punkter, det förträffliga, fenomenala och briljanta så förstorat att till och med en Churchillbeundrare som jag blir generad.

Värst är berättarteknikens effekt på porträttet av Churchill. Alla dessa överdrifter, sifferuppgifter och listor

Winston Churchill: inga nyheter.

FOTO: WIKIMEDIA

förvandlar den store, så levande mannen till en karikatyr, till en tv-seriefigur eller datorspelegestalt. Det hjälper inte hur mycket närhet Boris Johnson än försöker åstadkomma genom att redogöra för hur han vänder på föremål på Chartwell och hur han ansätter Churchills dotterson Nicholas Soames med frågor under påkostade luncher på The Savoy Grill.

Det hjälper inte att han hittar på karaktéristiker av Churchill, säger att denne på 1930-talet framstod som "a great Edwardian sea creature flapping helplessly on the shingle and spouting empty nothings from his blowhole" eller att denne tio år senare i jämförelse med sina inhemska och utländska rivaler var "like some unbeatable card in a game of Star Wars Top Trumps".

Nej, Churchillfaktorn i denna Boris Johnsons Churchillbok är noll eller mycket nära noll. Churchill kunde ju till synes lekande lätt producera bokprosa i Nobelprisklass. Samtidigt kan jag inte komma ifrån att det ruvar något djupt Churchillskt i detta grandiosa misslyckande. Boris Johnson blir nog en bra partiledare och premiärminister om han bara får chansen. 🍷

Peter Luthersson

Demokrati på dekis

POLITISK HISTORIA

Det var i juli 1989 som tidskriften *The National Interest* publicerade en text som skulle komma att bli en av vår tids mest citerade artiklar. Före Berlinmurens fall och just efter massakern på Himmelska fridens torg i Peking – det vill säga: medan kommunismen fortfarande tedde sig motståndskraftig – menade den amerikanske statsvetaren Francis Fukuyama att några intellektuella utmanare till den liberala demokratin inte längre fanns och att vi därför hade nått Historiens slut. Argumentationen utvecklades tre år senare i en bok med samma titel och gick i korthet ut på att de ideologiska utmanare som förr hade funnits till västvärldens styrelseskick – kommunismen, socialismen, fascismen, nazismen – under

”Men det är den politiska utvecklingen i USA som får Fukuyama att tvivla på att demokratin verkligen går en gradvis ljusnande framtid till mötes.”

1900-talet hade prövats och kommit till korta. Det gick inte längre att se, menade Fukuyama, några fundamentala motsättningar (contradictions) i mänsklighetens tillvaro som inte kunde lösas inom ramen för det demokratiska, kapitalistiska ekonomisk-politiska systemet, och som skulle finna en bättre lösning inom ramen för ett alternativt system.

Fukuyama blev därefter en av vår tids intellektuella fixstjärnor. Även om många läsare och polemiker förmodligen aldrig kom längre än till titeln, blev artikeln en favorit att ta spjörn emot. Inte har historien tagit slut. Inte skulle historien kunna ta slut. En så utomordentligt fånig tanke!

Även Fukuyama har med tiden reviderat sin ursprungliga hållning. Men har han övergett den? Utmaningarna mot den ursprungliga tesen har han tagit sig an i två tegelstenar om drygt 600 sidor vardera. Den första volymen, *The Origins of Political Order*, publicerades 2011 och behandlade tiden från det mänskliga samhällets uppkomst till franska revolutionen. Uppföljaren *Political Order and Political Decay* nådde boklådorna i höstas och tar vid där föregångaren slutade.

Fukuyama ser framför allt att utvecklingen i Ryssland och Kina inte blivit riktigt den han förutsåg den där sommaren 1989.

Demokratiseringen av Ryssland har misslyckats. Och demokratiseringen av Kina har aldrig inträffat. Men det är den politiska utvecklingen i USA som får honom att tvivla på att demokratin verkligen går en gradvis ljusnande framtid till mötes.

Den gemensamma nämnaren i hans analys är frågan om statens kvalitet. Varken demokratin eller marknadsekonomin kan blomstra om inte staten är stark och kompetent. Samtidigt tycks en stark och kompetent stat kunna ge medborgarna många av det moderna livets fördelar utan att nödvändigtvis anamma vare sig demokrati eller fria marknader.

I detta är Fukuyamas bok ytterligare en i en numera diger samling volymer som med oro ser på demokratis framtid. Det som skiljer Fukuyama från de andra är dels bredden, dels djupet. Han nöjer sig inte med svepande penseldrag över några

träffande exempel, han hemfaller aldrig åt enkla förklaringar. Att läsa hans böcker tar tid, dock inte för att texten är svårbegriplig – tvärtom. Däremot kräver innehållet ofta en stunds reflektion för att man till fullo ska förmå tillgodogöra sig det skrivna.

Ytterligare en sak som särskiljer Fukuyama är att han strikt håller sig till frågan om statens kvalitet – inte dess storlek. Fungerande, stabila och blomstrande samhällen kan inkludera slimmade stater som Singapore eller omfattande välfärdsstater som Danmark – en tidigare gästprofessur vid Aarhus universitet gör att Fukuyama är väl bekant med våra nordiska välfärdssystem.

Även om boken diskuterar snart sagt varje tänkbar geografisk region är det framförallt den varande och den vardande stormakten som är i fokus. Den främsta utmaningen till den västerländska, marknadsekonomiska, demokratiska staten kommer, menar Fukuyama, från Kina. Han beskriver Kina som ekonomiskt kapitalistisk, politiskt auktoritär och ideologiskt nationalistisk. Detta är ett recept som tycks fungera väl för landet. Ekonomin blomstrar, landets ledning har lyckats hantera de politiska spänningar som har uppstått. Man har till och med genomfört

flera växlingar vid makten, sett till personer, om än inte till partier. Det är också tydligt hur denna till synes väl fungerande ordning utgör en lockelse för andra länder. Putins Ryssland är ett exempel. Victor Orbáns Ungern ett annat.

Ändå backar inte Fukuyama från sin viktigaste poäng i Historiens slut. Den politiska handlingskraft som kommer av ett till synes väl fungerande enpartisystem bygger på att de styrande vill landet väl och fattar kloka beslut. Tankegången om en upplyst despot är heller inte ny, men även om det går att argumentera för att sådana har existerat löper alla länder risken att råka ut för plötsligt och omfattande politiskt förfall helt enkelt därför att despoten visar sig vara dålig eller destruktiv. Utan balanserande samhällskrafter på plats hotar då storskalig katastrof. I just fallet Kina finns också ett sådant exempel i närtid – Mao Zedong. Detta, menar Fukuyama, talar trots allt till demokratis fördel som uthålligt fungerande system.

Ytterligare ett argument i Fukuyamas arsenal handlar om hans iakttagelse att det för moderna, välfungerande stater inte räcker med att utveckla en stark stat, styrd av lagar med demokratisk legitimitet och tillhörande ansvarsutkrävande. Det är viktigt i vilken ordning dessa institutioner kommer på plats. ”The prospects for democracy globally remain good”, skriver Fukuyama och anför världens växande medelklass som stöd för påståendet. Den består idag av 1,8 miljarder människor men förväntas växa till knappt 5 miljarder år 2030. Eftersom människan, menade redan Aristoteles, är ett politiskt djur kommer alltmer välmående och alltmer välutbildade medborgare förr eller senare att kräva delaktighet i samhällets styre. Kinas ledare behandlar sina medborgare som barn, säger Fukuyama, och detta kommer folk inte att tolerera i längden.

Det är ett påstående som kan verka hoppsfullt. Men en rimlig invändning är förstås varför vi då ännu inte har sett mer av demokratisk utveckling redan i till exempel Kina. Här är Fukuyama ovanligt vag och erbjuder egentligen inte mer än att tiden kommer att besvara denna fråga.

Den verkliga utmaningen till tesen om Historiens slut kommer dock inte från länder långt borta – utan finns på hemmaplan. Det är i västvärldens mest utvecklade demokratier, i USA och Europa, som det idag finns tydliga tecken på de

Föga upplyst despot.

FOTO: JOE SCHERSCHER/GETTY IMAGES

politiska institutionernas förfall. Framför allt USA utgör bokens mest intressanta exempel. Fukuyama är inte ensam om att beskriva USA i termer av en minskande medelklass och ökande klyftor. Till det kommer ideologisk polarisering och partipolitiska låsningar som har gjort att statens institutioner flera gånger de senaste åren har stängt eller hotats av stängning därför att politikerna inte har lyckats få igenom en budget eller enats om en höjning av taket för statens belåning.

Det verkliga problemet är dock att mäktiga särintressen på båda sidor blockerat att få ett så stort inflytande av politiken att Fukuyama myntar ett nytt begrepp för att beskriva ett sådant samhälle: vetokrati. De mäktigaste lobbygrupperna – de två främsta sett till såväl pengar som inflytande är finanssektorn och lärarfacken – har i praktiken fått veto rätt över politiska beslut som riskerar att gå dem emot. Det amerikanska systemet med *checks and balances* har blivit allt mindre balans och allt mer *checks* – i dubbel bemärkelse. Miljoner amerikaner känner att ingen för deras talan och blir alienerade. Populistiska rörelser växer fram till höger (Tea Party) och till vänster (Occupy

Wall Street), alltmedan centralisterna marginaliseras och reformer går i stå.

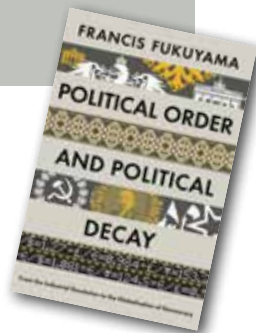
I stora drag märks samma tema även i Europa, om än med variationer och med skillnader i nyanser och utförande.

Ytterligare en bov i dramat är, framhåller Fukuyama, det demokratiska kravet på transparens och ansvarsutkrävande. Som exempel anför han att de konflikter som i Sverige eller Japan skulle lösas med förhandlingar utan någon uppståndelse eller som rena förvaltningsärenden i USA istället blommar ut i fullskalig konfrontation och vandrar genom rättssystemet. Politiken behöver en god dos diskretion och integritet – kaffe och bullar bakom lyckta dörrar – för att få saker gjorda. "Men ingen vågar antyda att vad landet behöver är litet mindre av folkligt deltagande och transparens", konstaterar Fukuyama dystert. Samtidigt ror han hem sin poäng genom att visa att de amerikanska institutioner som åtnjuter högst förtroende är armén och Nasa, där insynen är begränsad. Däremot avskyr amerikanerna kongressen, som både utses och kontrolleras direkt av folket.

Att Fukuyama vid sidan av Danmark lyfter upp Sverige som föregångsexempel är

POLITICAL ORDER AND POLITICAL DECAY

FRANCIS FUKUYAMA
Profile Books 2014

typiskt för denna genre. Men efter en stökig politisk höst, en regering som inte lyckades få igenom sin budget, ett extraval på gång och ett populistparti väl etablerat i riksdagen, infinner sig frågan om Sverige är ett föregångsland därför att vi fungerar annorlunda eller om det bara är så att vi befinner oss alldeles i början av vårt politiska förfall och därför ännu inte riktigt har drabbats av konsekvenserna.

Ett annat sätt att invända mot Fukuyamas resonemang är att han helt enkelt är hemmablind. Visst går det att använda mörka färger när bilden av amerikansk politik ska målas. Men det går också att framhäva bilden av världens mest innovativa land, som till skillnad från Europa tycks ha rest sig efter finanskrisen, och som knappast är ensamt i världen om att ha en ineffektiv offentlig sektor.

Bokens styrka blir därför också dess svaghet: det finns ingen magisk formel, vare sig för det land som vill åstadkomma politisk stabilitet, ekonomisk utveckling och folklig förankring – eller för det land som med tvång vill påtvinga detta på någon annan. Alltför många faktorer spelar in, vilket gör framtidsanalysen för svår och framgångsrecepten för komplexa. Mot snart sagt varje resonemang går det att hitta exempel – om än ibland endast enstaka sådana – som talar för motsatsen.

Det hindrar inte att Fukuyama kanske bättre än någon annan just nu lyckas beskriva och förklara såväl den västliga demokratins uppkomst som hotet mot dess framtid. Han ansluter sig till uppfattningen att geografi inte avgör länders framgång, lika litet som länders historia antyder deras framtida öden. Om det i längden går bra eller dåligt för ett land beror till mycket stor del på de politiska beslut som fattas.

Det är ändå en tydlig skillnad jämfört med den förvånansvärt dystra profetian i uppsatsen från 1989, där Fukuyama menade att i "den post-historiska perioden kommer det varken att finnas konst eller filosofi, bara evigt omhändertagande av mänsklighetens historiska museum".

Håkan Tribell

Aten: redan de gamla grekerna skapade pyramider.
FOTO: WIKIMEDIA

Pyramiderna står kvar

MANAGEMENT

De flesta av oss är nog överens om att arbetsfördelning är bra. Genom att vi finner former för att inte behöva tillverka allt från mat till kläder och andra nödvändigheter själva har arbetsfördelning och specialisering möjliggjort en välståndsutveckling som knappast ens var tänktbar för några hundra år sedan. Adam Smiths förklaring är väl känd: knappålstillverkningen kunde inte bara effektiviseras genom att arbetsmomenten delades upp, det bidrog även till innovation. Det är också allmänt känt att denna specialisering sker på många olika områden, inte minst genom att företag utvecklar och drar nytta av komparativa fördelar varhelst dessa kan finnas. Det är dock inte enbart inom den ekonomiska sfären sådan arbetsfördelning sker, den förekommer inom de flesta andra områden också: inom familjen, föreningsliv och civilsamhället i övrigt.

När vi delar upp det som ska göras uppstår ett behov av samordning; något som i vardagen kanske inte behöver vara något dramatiskt. Den tekniska utvecklingens

bidrag med mobiltelefoner och sociala medier gör att samordning idag inte ens behöver ske vid en och samma tidpunkt eller på samma plats. Den tilltagande arbetsfördelningen mellan individer, grupper, företag et cetera har dock sysselsatt samhällsvetenskaperna sedan länge.

En av sociologins fäder Émile Durkheim ägnar sin avhandling *De la division du travail social* från 1892 åt denna fråga och vad det är som, trots den pågående uppdelningen, får samhället att hänga ihop och inte brytas isär. Hans svar för det moderna samhället var den organiska solidariteten, det vill säga: att det samhälle som huvudsakligen specialiseras som en följd av människors meriter behöver hållas samman genom ekonomisk och moralisk reglering. Filosofen G H von Wright beskriver i boken *Myten om framsteget* från 1993 utifrån sin pessimistiska utvecklingssyn hur de stora multinationella företagen växer och blir större än många nationers samlade ekonomier. Han pekar på det som vi idag kallar det demokratiska underskott som detta medför. Andra beskriver framväxten av ett organisationssamhälle där alla livets områden organiseras, inte bara

produktion av varor och tjänster.

Lika väl känd, men mer sällan diskuterad och ifrågasatt, är den vertikala uppdelning som vi mer eller mindre tycks ta för given. När exempelvis arbetsuppgifter i en organisation delas upp, införs genom samordningsbehovet den vertikala uppdelning som vi vanligen kallar hierarki. Samordning innebär att en överordnad nivå reglerar vad som ska ske och inte ske, något som leder till relationer av över- och underordning.

Av det moderna samhällets tilltagande organisering följer ett allt mer hierarkiserat samhälle, menar Thomas Diefenbach i boken *Hierarchy and Organization*. Uppfattningen att samhällslivet blir allt mer hierarkiskt kan möjligen vara överraskande för den som ser de senaste decennierna som en period där allt fler är verksamma i kunskapsintensiva företag och organisationer som kännetecknas av platta strukturer och arbetsuppgifter med stort självbestämmande, en period där en offentlig sektor på många sätt decentraliseras och där verksamheter blir allt mer marknadskopplade. Jan Carlzons bok *Riv pyramiderna* fick ett stort genomslag när den kom redan 1985, och det är lätt att intresset för managementidéer om

”Diefenbach diskuterar hur människors interaktion genom upprepning blir till rutiner och regler som man svårligen avviker från utan att bli föremål för sanktioner.”

marknadsanpassning, kundmöte, värdeskapande, innovation och förnyelse skymmer sikten för den grundbult i samhällets organisering som Diefenbach ser i hierarkin.

Diefenbachs bok börjar i en problem-beskrivning av samhällsutvecklingen, som gjorts aktuell på senare tid genom Thomas Piketty, där gapet i inkomster och välstånd ökar och leder till negativa konsekvenser för jämlikheten ifråga om utbildning, hälsa och livschanser. Denna problematik motiverar att han ger sig i kast med en grundläggande analys av det som han ser som själva grunden för denna utveckling. Det är den utvecklade hierarkin som, enligt författaren, skapar många av de orättvisor som blir en följd av hierarkins vertikala specialisering där ”de få tillåts bestämma för de många”. Den frågeställning som boken besvarar är ”Varför och hur utvecklas social ordning till hierarkier? Och hur kommer det sig att dessa överlever och i många fall blir allt starkare?”

Syftet med boken är ambitiöst, den vill utveckla en generell teori för framväxten av en hierarkisk samhällsordning och diskutera de mekanismer och principer som gör att hierarkier styr vår vardag. Teorin presenteras ett trettioårigt teorem som behandlar allt ifrån människors föreställningar (mindsets) och handlingar till dynamiken i relationer mellan över- och underordnade, liksom de organisationer och institutionaliserade förhållanden som hierarkin ger upphov till. Författaren vill genom att fördjupa sig i hierarkins funktionssätt tydliggöra dess på många (alla) nivåer genomgripande konsekvenser för samhället och diskutera de intressen, ansvar och privilegier som individer och grupper har inom ramen för detta sociala system.

I boken görs en genomgång av hierarkins historia i en diskussion av hur det kommer sig att den hierarkiska organiseringen nästan alltid funnits och varför det förekommer så få livskraftiga försök att finna alternativ. Den historiska exposén gör gällande att uppdelningen mellan de relativt få som på olika sätt lever ett privilegierat liv och de relativt många som får finna sig i en underställd funktion går tillbaka ända till tiden när människor börjar bli bofasta. Huvudfokus ligger dock på utvecklingen efter den industriella utvecklingen och framväxten av de mer moderna produktionssätten under 1900-talet och senare.

Teorin om hierarkiska sociala system utgår ifrån en analys där strukturer i hierarkiskt ordnade relationer identifieras.

Det är relationer som, enligt författaren, definieras av skillnader i formella och informella möjligheter till styrning och påverkan. Teorin utvecklas genom att visa hur människors agerande i sådana system följer av rådande föreställningar om vad som är möjligt och de sätt på vilka dessa föreställningar bidrar till att skapa mening kring pågående skeenden. Hierarkin reproduceras och förstärks genom att den sällan eller aldrig ifrågasätts. Även om vissa sakfrågor kan vara föremål för olika uppfattningar och debatt, hotar dessa sällan hierarkins makt och statusordning. Teorin lyfter sedan från den relationella nivån till att diskutera de dynamiska processer som skapar och vidmakthåller det hierarkiska systemet. Här diskuterar Diefenbach hur människors interaktion genom upprepning blir till rutiner och regler som man svårligen avviker från utan att bli föremål för sanktioner. Sådana rutiner institutionaliseras till en organiserad ordning som tenderar att breda ut sig över tid.

Diefenbachs projekt vore inte att skapa en generell teori om hierarkin i samhället om han inte även adresserar hierarkins vidare sociala och samhälleliga konsekvenser. Samhällets tilltagande organisering i allt mer komplexa strukturer, och därmed hierarkisering, förstärker positionerna för samhällets eliter och grupper med sociala resurser i form av information, personliga nätverk, god utbildning och högre social status. ”I utvecklade och stratifierade samhällen kompletterar resurser och sociala institutioner varandra i utvecklingen av ett system av en hierarkisk social ordning.” Sammantaget kan sägas att den föreslagna teorin bidrar till en förståelse av hur olika komponenter, både strukturella och föreställda – på såväl som individ-, grupp- och samhällsnivå – bidrar till att skapa en allt mer hierarkisk samhällsordning.

Diefenbachs teori om det hierarkiska systemet kan så här långt förefalla determinerande och inte lämna öppningar för avvikelser, protester och motstånd. Även om krafterna i konformiteten är starka, sker avvikelser från regler och rutiner i vad som benämns som gränsöverträdelser (boundary crossings). Människor kan komma att reagera när deras intressen eller värderingar hotas, och på olika sätt försöka lura systemet. Ett av bokens kapitel ägnas åt att diskutera ett exempel på en sådan gränsöverträdelse. Det handlar om Sokrates, som genom sitt avvikande beteende och kritiska ifrågasättande av elitens

FOTO: TT NYHETSBYRÅN

strävan till välbefinnande genom goda gärningar ifrågasatte den sociala ordningen i Aten. I en annan del av boken diskuteras hur hierarkin fungerar i olika typer av organisationer: från den traditionella byråkratin, via professionella och postbyråkratiska organisationer, till den mer renodlade nätverksorganisationen.

I analysen visas att det oberoende av organisationsform sällan är en fråga om mer eller mindre hierarki, utan mer en fråga om att hierarkin kommer till uttryck på många olika sätt. ”Om den formella hierarkin minskar, ökar alltid den informella...”

En av boken förtjänster är att den går på djupet och bidrar till hur vi kan förstå vårt samhälle som en konsekvens av en ofta förgivettagen organiseringsprincip. Ett sätt att organisera som, inte minst i stora organisationer, är svårfråkomligt, men som inte bör tas som givet. Hierarkin har därtill för många negativa konsekvenser och är alltför viktig för uppdelningen i ett en-till-nittionio procents-samhälle.

Diefenbach återintroducerar frågan om hierarkins problem och förtjänster till samhällsdebatten, men bör samtidigt kritiseras på några punkter. Det finns exempelvis en genomgående förenkling i hur makt diskuteras. Lika utförlig som författaren är i att diskutera hur makt och påverkan utövas och kommer till uttryck i över- och underordnade relationer, lika vag är han vad gäller betydelsen av de olika maktbaserna, andra än de strukturella, som dessa kan baseras på. Ta exempelvis skillnaden mellan den som baseras på position och den som baseras på kunskap.

Det skulle vidare ha varit en fördel om frågan om grupper och organisationers storlek hade varit mer levande genom boken, liksom frågan om relationer mellan organisationer. I vårt genomorganiserade samhälle blir det alltmer förekommande att det är organisationer som organiserar andra organisationer genom internationella överenskommelser och

>>

fördrag, utvecklingen av certifieringar, standarder och så vidare. Detta kunde ha bidragit till att vidga resonemanget om hierarkins betydelse för samhällsutvecklingen.

Boken är genom sina cirka 300 sidor redan omfattande, men kunde gärna utveckla en diskussion om alternativen till hierarkin. Nu nämns försök med kooperativ, ömsesidiga sparbanker och försäkringsbolag mest som exempel på organisationsformer som med tiden har frångått demokratiska besluts- och relationsformer och hierarkiserats, istället för att alternativen beskrivs utifrån sina möjliga förtjänster. Detta kan förefalla märkligt mot bakgrund av att boken tar sin utgångspunkt i att den hierarkiska organisationsformen långt ifrån är nödvändig och med fördel borde utmanas.

Boken har även en outnyttjad potential i form av en mer ideologisk diskussion av det marknadsliberala samhällets inneboende motsättning mellan de ideal av fri- och valfrihet som marknadslösningar väntas möjliggöra och den hierarkisering som Diefenbach menar blir dess konsekvens. När verksamheter tidigare tillhandahållits genom samhällets försorg, har detta skett i samspel mellan en politisk organisation för beslutfattande och en hierarkisk organisation för genomförande. När detta lämnas till marknaden ökas möjligen konkurrensen samtidigt som verksamheten onekligen hierarkiseras.

Men genom att skapa en generell teori om hierarkiska samhällssystem lämnar Diefenbach ett viktigt bidrag till diskussionen om hur vi organiserar inte bara företag och organisationer utan även samhället i stort och våra liv till vardags. Den är en viktig påminnelse om att gå djupare i analysen av samhällsutvecklingen än vad ofta sker när samtiden karaktäriseras av nya typer av företag och organisationer, av chefer med nya sätt att leda och av att de unga som kommer in på arbetsmarknaden har helt andra preferenser och värderingar än föregående generationer. Diefenbach menar att detta är ytfenomen och att det är hierarkin och dess funktions-sätt som är det egentliga skälet till att det i många viktiga avseenden händer alldeles för litet. ✨

Jan Löwstedt

**HIEARCHY AND ORGANISATION
TOWARD A GENERAL
THEORY OF HIERARCHICAL
SOCIAL SYSTEMS**
THOMAS DIEFENBACH
Routledge 2013

Religiöst inslag i amerikansk vardag.

Toleransen som resurs

RELIGION

I Sverige har offentliga religiösa uttryck blivit ett allt tydligare inslag i vardagen. Fler moskéer byggs och fler kyrkor tillkommer, såväl ortodoxa som katolska, samtidigt som olika religioners bönehus fylls till bristningsgränsen under högtiderna. Den ökade religiösa mångfalden är kanske en av de mest genomgripande förändringarna av det svenska samhället under de senaste decennierna.

Förändringen har inte helt oväntat lett till en debatt om religionens roll och plats i samhälle och i politik. Men den har också lett till motsättningar mellan grupper som identifierar sig med olika religioner.

Därutöver finns en konstant spänning mellan vad som kan anses vara religiöst och vad som kan anses vara sekulärt. Av någon anledning kan i Sverige människor få sin professionella kompetens ifrågasatt om de är öppet religiösa. När Per Eriksson 2008 föreslogs som rektor för Lunds universitet protesterade sju lärare vid den naturvetenskapliga fakulteten. De ifrågasatte om Eriksson kunde stå på tillräckligt vetenskaplig grund trots sin

kristna tro. Kritiken som riktades mot att Elisabeth Svantesson utnämndes till arbetsmarknadsminister handlade i hög grad om att hon som tidigare medlem i Livets Ord sannolikt är troende kristen, vilket möjligen kunde påverka hennes politiska agerande enligt somliga farhågor. Även kulturminister Alice Bah Kuhnkes uttalanden, att hon ser Jesus som en förebild, har föranlett oroliga kommentarer om hur det nu ska gå när en öppet religiös människa har blivit minister. Och de återkommande debatterna om religiösa inslag i skolavslutningen är säkert bekanta för de allra flesta.

Det tycks således dels förekomma någon form av fördomar i samhället i form av tvivel på om religiösa människor kan vara lika rationella och klartänkta i sin arbetsuppgift som sekulära människor. Religiositet tycks upplevas som ett hot av många. I flera studier framkommer misstänksamhet mot religiösa uttryck som anses vara främmande eller exotiska.

På olika sätt är därmed det svenska förhållningssättet till religion unikt. Vad detta egentligen beror på är svårt att avgöra. Men en av anledningarna kan vara att religiösa krafter egentligen inte tar den plats i samhället som fallet ofta är i andra länder,

vilket delvis kan bero på statens starka inflytande i civilsamhället. Det starka statliga sociala skyddsnätet i Sverige tränger undan icke-statliga engagemang och minskar därmed också efterfrågan i civilsamhället på kyrkor och andra organisationer, detta till skillnad från länder där statens sociala skyddsnät är svagare.

I boken *Faith on the Avenue* beskriver professorn i kyrko- och samhällsvetenskap vid the Lutheran Theological Seminary i Philadelphia Katie Day och fotografen Edd Conboy hur religiösa församlingar påverkar livet utmed en av de mest kyrkotäta avenyerna i USA.

På Germantown Avenue i Philadelphia har befolkningen ägnat sig åt religionsutövning i över 300 år. Mycket av det som händer utmed gatan är ett uttryck för vad Pennsylvanias grundare, entreprenören och kväkaren William Penn (1644–1718) försökte skapa med sitt ”heliga experiment”. Experimentets syfte var att visa

**FAITH ON THE AVENUE
RELIGION ON A CITY STREET**
KATIE DAY (TEXT)
EDD CONBOY (FOTO)
Oxford University Press 2014

Religionsutövningen, oavsett vad den består av, formas av sin omgivning.

Men Day påpekar samtidigt att religionsutövningen också påverkar den sekulära omgivningen. En ny engagerad församling kan höja värdet på kringliggande fastigheter eller bidra till att nya människor flyttar in och nya företag etablerar sig, eller att kriminaliteten minskar. Den växelverkan eller ömsesidiga inspiration som uppstår mellan församlingarna och deras

”En engagerad församling kan höja värdet på kringliggande fastigheter eller bidra till att nya människor flyttar in och nya företag etablerar sig.”

hur frihet, ömsesidig respekt, tolerans och individuell frihet kunde få ett samhälle att blomstra trots alla de olikheter som kan förekomma i samhället. I kolonin proklamerades religionsfrihet, vilket ledde till en massiv tillströmning av olika religiösa samfund. År 2004 fanns det 83 församlingar utmed Germantown Avenue, vilket innebär cirka 10 församlingar per varje 1,5 km. Och mellan 2004 och 2009 ökade antalet församlingar utmed Germantown Avenue från 83 till 93.

Studien som presenteras i boken granskar det religiösa livets betydelse för Philadelphias utveckling, avseende både ekonomi och socialt liv. Att avenyn kopplar samman Philadelphias fattigaste och rikaste områden med varandra innebär att studien dessutom kan bedöma religiösa församlingars inverkan på inte bara människor med varierande etnicitet och religion, utan också olika samhällsklasser.

Katie Day beskriver hur det sekulära livet och stadsbilden i en växelverkan med församlingarna påverkar och utvecklar varandra utmed Germantown Avenue. Oavsett vad församlingarna sysslar med är de beroende av det fysiska sammanhang som inverkar på deras utveckling. Den påverkas av hur den mest närliggande omgivningen ser ut. Finns det ett kafé på andra sidan gatan, eller är det en gatstump där knarklangare och köpare möts?

omgivning kallar Day för ”human ecology”. Enligt henne är det människornas närvaro och vad de gör som så småningom leder till omgivningens upplevelse av att byggnaderna eller platserna blivit heliga. Vad som av sekulära medborgare upplevs som ett nytillkommet heligt inslag i kvarteret får direkta konsekvenser. Skadegörelsen avtar. Knarklangarna lämnar gathörnen eller blir frälsta under ett besök i kyrkan. Slutsatsen blir att den helighet som religiösa människor etablerar genom sina handlingar även respekteras av den sekulära omvärlden.

För föreställningen att religion alltid är resultatet av dess utövare vid varje givet tillfälle är Days studie en tacksam bekräftelse. Med rader av exempel visar hon hur församlingarna och deras grannskap ömsesidigt formar varandra och påpekar att församlingar inte kan utvecklas i isolering, utan att de snarare utvecklas i sambandet mellan religion och stads- liv. Församlingars behov av och vilja till att få finnas kvar i sitt sammanhang kräver av dem ständig förändring och anpassning.

Day försöker också visa hur det genom olika metoder trots allt faktiskt går att mäta församlingarnas bidrag till samhället. Hennes slutsats är att det sociala bidraget per församling och år har ett värde av 4,3 miljoner dollar, som i huvudsak kanaliseras genom tre huvudområden: utgifter i form av direkta hyror eller

andrahandskontrakt, utbildningar som förskolor och daghem, och slutligen bidraget till livskvaliteten genom att de attraherar människor och företag, vilket skapar en generellt positiv inverkan på välbefindandet och tryggheten hos människor.

Av någon som forskar vid Lutheran Theological Seminary kanske man inte ska förvänta sig något annat än ett entusiastiskt bekräftande av de religiösa församlingarnas betydelsefulla bidrag till samhället. Men det är ändå svårt att inte imponeras av de olika exempel som lyfts fram. Där förekommer matutdelning till behövande, musik- och konstkurser till ungdomar som inte får tillgång till detta i skolan, sjukvård i form av medicin och vacciner eller basala undersökningar för dem som inte har någon sjukförsäkring, mikrolån till dem som nekas lån av etablerade banker, arrangemang av stora festivaler som enar staden och dess olika församlingar kring viktiga samhällsfrågor. Och så vidare. Kläder samlas in, lagas och tvättas och ges till behövande. Och framför allt, kanske, har därigenom tolerans och respekt mellan de olika församlingarna utvecklats till något självklart, vilket är till stadens fördel på alla vis.

Day beskriver livet i staden med övertygande engagemang. Hennes texter följs av ett rikligt bildmaterial på olika byggnader och verksamheter som förstärker budskapet och gör boken om möjligt ännu mer lättillgänglig. Skisser och diagram ger en god överblick av hur Germantown Avenue påverkar och har påverkats av sina församlingar. Dessutom ges läsaren möjlighet att bekanta sig med några av personerna på plats genom dessas egna berättelser, intervjuer och uttalanden.

Ur ett svenskt perspektiv är det inte svårt att ganska snabbt avfärda studien som irrelevant för vårt land. Inte minst är församlingarnas framgång på Germantown Avenue till stor del ett resultat av att det sociala skyddsnätet i USA ser annorlunda ut än vad det gör i Sverige. Därmed ser också civilsamhällets förväntningar och de religiösa församlingarnas möjligheter annorlunda ut.

Icke desto mindre är nog de flesta medvetna om vilka insatser religiösa församlingar gör för dem som även i Sverige behöver en hjälp som inte tillgodoses av staten. Med tanke på hur Sverige har utvecklats under de senaste decennierna är det dessutom tydligt att tolerans mellan sekulära och religiösa grupper, samt mellan olika religiösa samfund, skulle behöva förbättras. Days bok visar att religiös tolerans inte bara är fullt möjlig om viljan finns, utan att den toleransen dessutom kan utgöra en stor tillgång för varje samhälle. ✿

Eli Göndör

Swingin' Frank" eller "Ol' Blue Eyes", som den frejdige påve Franciskus lystrar till i mer familjära sammanhang, uppgavs här-omveckan ha tröstat en pojke som förlorat sin hund. "En dag får vi återse våra djur i Kristi evighet", påstods Hans Helighet ha lovat.

Nu visade det sig att det hela var ett missförstånd. Icke desto mindre var vi många som i ett par dagar hann fröjda oss åt utsikterna av en evighet, fylld av glada hundar. Dementierna från Vatikanen orsakade därför en viss förstämning, men kanske var ändå bäst som skedde.

Uttalandet som tillskrevs Hans Helighet Swingin' Frank var trots allt så svepande, att till och med katter vore inkluderade och ett paradiset med katter är uppenbart absurt. Även vad gäller hundar ter sig teologin bakom det påstådda uttalandet mer än lovligt slapp: skulle till exempel den ondskefulla bullterrier som oprovocerat bet min ängliska jack russell våren 2005, i kraft av att vara hund, ha en lika självklar plats i paradiset som vilket helgon som helst?

Men det verkligt problematiska med uttalandet stod klart så snart världens djurrättsaktivister fick höra om saken. En särskilt utmärkt och anemisk representant för detta släkte passade på att träda fram och på sedvanligt grälsjukt maner uppmana samtliga katoliker att i Guds namn genast konvertera till veganismen.

Även om ämnet aktualiserades genom ett missförstånd tror jag att det vore klokt av Hans Helighet Swingin' Frank att ta tillfället i akt att reda ut ett och annat. De exakta formuleringarna i den kommande encyklikan lämnar jag till experterna, men i sak är innehållet uppenbart:

Himlen är öppen för hundar, men ormar, silverfiskar, katter och andra själlösa djur har inte med saken att göra. Hundar som går satans ärenden kommer att brinna i helvetet. Detsamma gäller asiater som äter hundar. En biff är däremot bara en biff och gnälliga djurrättsaktivister kommer att placeras i limbo, där de får längta efter himmelriket i evighet.

Amen.

Litteraturen kan lära oss mycket och av sir Roderick Spode, fascistledaren i P G Wodehouses romaner, kan vi lära oss nyttan av en politisk uniform. När sir Roderick bildade sin rörelse var visserligen de svarta skjortorna redan slut, men de svarta shorts han valde istället, fyllde samma funktion. Ingen behövde någonsin tvivla på sir Rodericks politiska hemvist.

Detta apropå den tid och kraft som på sistone slösats på oändliga diskussioner om vilken ideo-

logi vissa partier egentligen omhuldar. Det är nu tolv år sedan det nästan sjuttioåriga förbudet mot bärandet av politisk uniform hävdades i Sverige. Frågan är om det inte är dags för nästa steg: ett politiskt uniformstvång. Politiska uniformer skulle göra politiken tydligare och därigenom lösa upp de frågor om etikettering som nu dominerar debatten.

Socialdemokrater kunde t ex tvingas bära keps och unikabox, moderater pärlhalsband och golfrutiga byxor, folkpartister jeans med pressveck och sandaler med strumpor, centerpartister storblommiga klänningar, och så vidare.

Klimatet tillåter kanske inte ännu att sverigedemokrater bär svarta shorts året om, men ridbyxor och välputsade stövlar, eller åtminstone ett koppel, kunde fylla samma funktion.

Det omtalade Turnerpriset, konstvärldens mest omtalade, tillföll strax före årsskiftet Duncan Campbell, vars film *It for others* på djupet behandlar så brännande företeelser som, till exempel, förmänskligade ketchupautomater.

Verkets höjdpunkt lär vara en tolkning i modern dans av några ekvationer ur Karl Marx *Kapitalet*. Och jag undrar, utan att ännu haft tillfälle att ta del av konstverket, om inte detta är Campbells största

bidrag till mänskligheten: hans Sixtinska kapell, hans *Mona Lisa*, hans *Nattvakten*.

För låt oss vara ärliga: även med obligatoriska uniformer kommer de flesta att ha svårt att någon längre stund intressera sig för politiken. Men om ledarskribenter och paneltyckare, statsvetare och partiledare istället tvingades dansa fram sina program och analyser, skulle situationen vara en helt annan. Statistiken talar sitt tydliga språk: tv-programmet *Let's dance* har ofta ett par miljoner tit-
tare, medan en genomsnittlig ledarsida har 13 läsare och en genomsnittlig riksdagsdebatt 47,3 åhörare, ledamöterna inräknade.

Min egen erfarenhet är dessutom att dansanta personer hyser större välvilja mot sina medmänniskor, än vad mer tungfotade systrar och bröder gör. Vem har någonsin sett Stalin dansa schottis, Hitler slå sig lös i en mazurka eller kejsar Bokassa njuta av en smäktande tango?

Duncan Campbell kan mycket väl visa sig vara den viktigaste personen i demokratins historia, sedan arkonten Solon.

